

STRINDA DEN GANG DA

ÅRBOK FOR STRINDA HISTORIELAG NR. 16

TRONDHEIM 2016

Utgitt av Strinda historielag, Trondheim.

Redaksjon:

Knut L. Vik, redaktør.

Jan P. Breida

Nils Estenstad

Sigurd A. Fjær

Solveig Solem

Per Solve Tretli

Randi Tvette Vik

Bilredaktør: Knut L. Vik

Sats og layout: Knut L. Vik

Trykkeri: Heimdal Nye Trykkeri

ISBN: 978-82-92357-16-3

ISSN 1502-2315

Artikler i denne publikasjonen kan kopieres fritt og videreformidles til andre uten avgift. En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokens årstall og forfatter(e) angis. Det må ikke foretas endringer i artiklene. Det er ikke tillatt for rettighetshaverorganisasjoner å innkreve avgift ved kopiering fra denne publikasjonen. Det er ikke tillatt å skanne bilder i boka for bruk i andre sammenhenger.

Tillitsvalgte i Strinda historielag - etter årsmøtet 26. oktober 2016:

Styret:

Jan Habberstad (leder),

Styremedlemmer: Kari Grendahl Auran (kasserer), Solveig Solem,

Ingeborg Øfsteng Bjørgum og Andreas Glimstad.

Varamedlemmer: Lene Strøm og Johan Egil Dreier.

Valgkomité: Jan Erik Hokstad, Ragnhild Lande og Ingvald Sivertsen.

Lagets nettside er www.strindahistorielag.no

Forsidebilde og baksidebilde: Gouache laget av Johannes Finne Rosenvinge (1804-1827) i 1819. Utsikt fra 2. etasje på Bakke gård mot Bakkestranden og Lade. Bildet er utlånt av Galleri Bygdøy allé - Kunstantikvariat Pama og Grev Wedels Plass Kunsthandel.

Foto: Fotograf Morten Henden Aamot. Maleriet er i "Den Coldevin-Rosenvingske samling". Takk til familien Rode for velvillig bistand til utlån av fotografiet.

Baksidebilde: Kart over området som lå under Bakke gård ca. 1800. Pilen peker på Bakke gård. Statsarkivet i Trondheim, privatarkiv 56.

Innhold

Forord	5
Randi Kvistedal: Bakke og Elgeseter kloster	7
Hermann Hansen: Da tyskerne møtte sitt Waterloo i de trønderske leirmassene ved Lerkendal. Dette er historien om Stavne-Leangenbanen	24
Andreas Glimstad: Solbakken skole 150 år	48
Else-Gulla Ulset og Eli Fagerberg: Fortellingen om Trondsletten	69
Olav Hogstad: Otto Hogstad: Fange nr. 9709 - Steinkjersannan, fange nr. 1530 - Falstad, fange nr. 10889 - Grini	86
Ingvald Sivertsen: DORAS grå ulver - tyske ubåter i Trondheim under og etter andre verdenskrig	108
Ingvald Sivertsen: John Sagens historie	122
Olav Hogstad: Estenstadmarka – en skog med et stabilt fuglesamfunn	130
Solveig Solem: Strinda historielag 20 år	139
Jan Åge Habberstad: Strinda historielag 20 år - noen ord fra lederen	144
Artikler i <i>Strinda den gang da</i> 2001-2015	146

Forord

I år utgir historielaget sin årbok nr. 16 - med 11 artikler. Vi byr på en variert “em-nemeny” i år også.

Historielaget feirer sitt 20-årsjubileum dette året. Stiftelsesmøtet var 9. mai 1996, og det var stort jubileumsmøte samme dato i år. I årboka har vi en artikkel hvor vi ser på historielagets aktivitet så langt, og en artikkel med formannens tanker rundt jubileet.

I boka er det i år en oversikt over artiklene i årbøkene 2001-2015 - år for år. Det har vært 171 artikler, og disse er skrevet av 97 forfattere. Flest antall artikler har Asbjørn G. Johansen og Jan P. Breida med 10 hver. Takk til alle!

I middelalderen var det to klostre i det som var Strinda før 1864. Hvor mange vet hvor de lå? Randi Kvistedal forteller om Bakke og Elgeseter kloster.

Vi ser i dag at det går en jernbanelinje ved Lerkendal og at den forsvinner inn i en tunnel. Vi møter den på den andre siden når vi på Innherredsveien kjører under en bro ved bussholdeplassen Saxenborg allé. Hermann Hansen forteller historien om denne “omkjøringsbanen” - om hvorfor ønsket om en slik bane oppsto og om planleggingen og byggingen. De første 200 m av tunnelen ved Berg prestegård går gjennom ustabile leirmasser. Det er interessant å lese hvordan en slik utfordring ble løst den gang.

Solbakken skole er 150 år i år, og Andreas Glimstad forteller historien om det som i mange år var en liten fådelt landsens skole i Strinda.

Den 3. september 1957 ble “Trondsletten behandlingshjem for barn med Cerebral Parese innviet ved Brøset hageby. Bak byggingen av denne institusjonen og senere drift sto driftige privatpersoner i “Cerebral Pareseforeningen i Sør-Trøndelag”, med Trygve Gundersen i spissen. Hensikten var særlig å gi barna skolegang. Else-Gulla Ulseth og Eli Fagerberg forteller historien om dette flotte tiltaket.

Årboka hadde i 2015 en artikkel om den tyske utbyggingen av Nyhavna, og spesielt om ubåtunkereren Dora 1. Inspirert av denne artikkelen har Ingvald Sivertsen ønsket å skissere historien til ubåtene som de to siste krigsårene var stasjonert i Trondheim.

Ingvald Sivertsens andre artikkel er “John Sagens historie”. I løpet av et langt og innholdsrikt liv har Sagen blant annet tjenestegjort på den eneste ex-tyske ubåten fra Dora som fortsatt er bevart. Denne artikkelen er basert på flere intervjuer med Sagen det siste året.

Olav Hogstad har også to artikler i årets bok. Hans fortelling om sin onkel Otto Hogstads fangenskap under krigen baserer seg i vesentlig grad på brev onkelen skrev under fangetiden - med mange direkte sitater. I fangeleiren Grini fikk Hogstad ikke sende brev til familien, men han fikk likevel smuglet ut brev på små lapper. Gjennom disse får vi et usensurert innblikk i livet på Grini.

Olav Hogstad har siden 1960-tallet studert spurvefuglsamfunnet i Estenstadmarka og forteller om sine resultater i artikkelen "Estenstadmarka - en skog med et stabilt fuglesamfunn".

Vi retter en stor takk til alle bidragsytere. Har du lyst til å skrive eller har idéer om nye temaer, ta kontakt med redaktøren eller en i redaksjonen.

Strinda historielags nettsted www.strindahistorielag.no og særlig nettleksikonet WikiStrinda er fortsatt meget godt besøkt. WikiStrindas innhold øker stadig - det er nå lagt inn over 25100 sider, en økning på over 4700 siste år. Vi takker også i år Jan Habberstad og Torbjørn Rønning for dette store arbeidet!

På vårt nettsted finner dere også vårt møteprogram - møtene er åpne for alle.

Alle tidligere årbøker er fortsatt til salgs gjennom vårt nettsted eller ved å kontakte en i styret. Ved kjøp av flere årganger er det rabatt å få.

Strinda historielag, oktober 2016.

Redaksjonen og styret.

”høyre hånd”. I og med at de nevnte klostrene hadde egen kirke, hadde de også egen prest. Han tok seg ofte av det forretningsmessige, men det kunne like gjerne være en annen utenfor kirken som fungerte som regnskapsfører. Etter utenlandsk mønster opptok klostrene legbrødre og legsøstre. De var ikke-viede munkar eller nonner. Som regel sov og spiste de i en egen fløy av klosteranlegget. Deres dag var opptatt med å tjene Gud ved å arbeide med praktiske oppgaver i kjøkken og på gårdsbruket. Legfolket tok seg også av alle former for hagedyrking, og med klostrene kom det nye vekster til Norge. Disse spredte seg til gårdene utenfor klostrene, men vi må huske at vårt kalde klima satte sine begrensninger. Likevel ble mange nye urter, busker, blomster og frukttrær innført.

I samtlige klostre opptok gudstjenester, bønn og meditasjon mye av dagen. Andre viktige aktiviteter innenfor klostermurene var ulike former for praktiske oppgaver, studier og utdanning. Med egne kirker fulgte også kirkegårder. I og med at kirkens hovedinngang lå utenfor selve klosterområdet, var det adgang for menigmann til klosterkirken. Dette skapte en viss kontakt mellom klosterfolket og andre. Det var også samkvem mellom klosterfolket og bygdefolk som forpaktet jord av dem.

Å skaffe seg inntekter var en annen side av klosterlivet som ble løst på ulike måter. Tiggermunkene i klostrene i byen

hadde sin måte, mens både Elgeseter og Bakke fikk det meste av sine inntekter fra leien av klosterets mange jordeiendommer. Leilendinger betalte avgift i naturalia, og det kom inn betydelige mengder slakt, korn, fisk, skinn, humle m.m. Dette ble delvis solgt. Gaver betydde mye, det være seg fra biskoper og høvdingar (stormenn) eller andre. Sjelemesser var heller ikke gratis, og det ble tatt betaling for gravsted. Legbrødre og legsøstre ble vanligvis rekruttert fra lavere sosiale lag mot en eventuell godtgjørelse. En annen gruppe bestod av rike menn og kvinner som kunne kjøpe seg livslangt opphold i et kloster ved å betale med fast eiendom (provent). Disse var ikke bundet til klosterets faste rutiner. Noen avla etter hvert klosterløfte og ble munkar og nonner. For noen (også ektepar) fungerte klosteret som syke- og aldershjem. Klosteret skulle også holde sjelemesser for de døde.

Klosterløftet, egentlig tre løfter, ble avgitt for å kunne bli tatt opp i et kloster. Til å begynne med var de tidsbegrenset fra tre til seks år og ble avlagt etter gjennomført prøvetid. Deretter ble løftene gjentatt, og nå skulle de vare livet ut. Lydighet, et liv i fattigdom og kyskhet var hva som ble krevet. Det skulle være tungtveiende grunner for senere å bli fritatt fra klosterløftet.

Før, under og etter reformasjonen i 1537 skjedde mange dramatiske forandringer, og klostrene ble lagt ned. Kirkegodset ble overført til staten, og store deler av

Bakke klostres segl. Seglet var svært viktig i middelalderen da alle dokumenter måtte forsegles for å være juridisk gyldige.

Seglet forestiller Madonna med barnet.

Kopi fra *Strinda bygdebok* nr. 2, s. 232. Fra samlingene til *Diplomatarium Norvegicum* i Norsk historisk kjeldeskriftinstitutt.

dette godset ble etter hvert solgt til borgere og embetsmenn da kongen trengte penger.

Bakke kloster

Bakke var et nonnekloster som mest sannsynlig tilhørte benediktinerordenen. I sagaen nevnes Bakke kloster første gang ca. 1150. Det hadde da fått jarlegodset Lade som gave. Dermed kan en anta at stifteren var en av kongene. Nesten hundre år senere ble Reinsklosteret i Rissa grunnlagt av Hertug Skule, og disse to ble de eneste kvinneklostre i Nidaros bispedømme i middelalderen. I landet for øvrig fantes 3 kvinneklostre:

Benediktinerordenen

Munkene viet sitt liv til fattigdom og lydighet, og deres viktigste oppgave var bønn og arbeid (Ora et Labora). Å leve i sølibat var et absolutt krav. Ordenen er oppkalt etter Benedikt av Nursia. Nursia ligger i Italia.

Ikke så få av Benedikts regler kan også ha gyldighet utenfor klosteret i dag. Det dreier seg om å gjøre de daglige ting omhyggelig og med kjærlighet - ved å

- tvinge kroppen til å lystre, ikke hengi seg til nytelser, gjerne faste.
- gi de fattige å spise, kle de nakne.
- besøke de syke, gravlegge de døde.
- bistå dem som er i nød, trøste dem som sørger.
- holde seg borte fra verdslige sysler.
- ikke sette noe foran kjærligheten til Kristus.
- ikke gi etter for sitt sinne, ikke la vreden få innpass.
- ikke være falsk i sitt hjerte, ikke tilby fred med svik i sitt sinn

Kilde: Karl Gervin: *Klostrene ved verdens ende*.

Nonneseter i Oslo, Nonneseter i Bergen og Gimsøy ved Skien.

Klosteret lå der Bakke gård nå ligger. I 1971 ble hjørnet av en stor steinbygning påvist i kjelleren under hovedbygningen. Dette er sannsynligvis klosterkirken. Rester etter graver ble også funnet, bl.a. en barnegrav utenfor muren. Ellers har en ved graving i Kirkegata 36 og 38 støtt på kirkegården, som etter vanlig skikk lå på nord- og østsida av kirka. Klosteret bestod av flere bygninger; bl.a. refektorium (spiserom), dormatorium, sykehus, kjøkken og kirke. Navnet som ble brukt i middelalderen, var *Nunnusetra Bakka*. Bakke klostres gods bestod av 256 gårder eller deler av går-

der rundt Trondheim, i Trøndelag og på Møre. Antallet referer til en opptegnelse i tiden rundt reformasjonen. Det var det rikeste av alle klostrene i Trøndelag. Bakke kloster sto under erkebispens beskyttelse, og han visiterte det hvert år på Johannes Evangelists dag den 27. desember.

Et nonnekloster var hovedsakelig et kloster for aristokratiets og rikmenns døtre - kvinner som tilførte klosteret jordegods eller tilsvarende betaling. For de fleste var det nok et oppriktig ønske å få "gå i kloster". Andre kunne komme dit

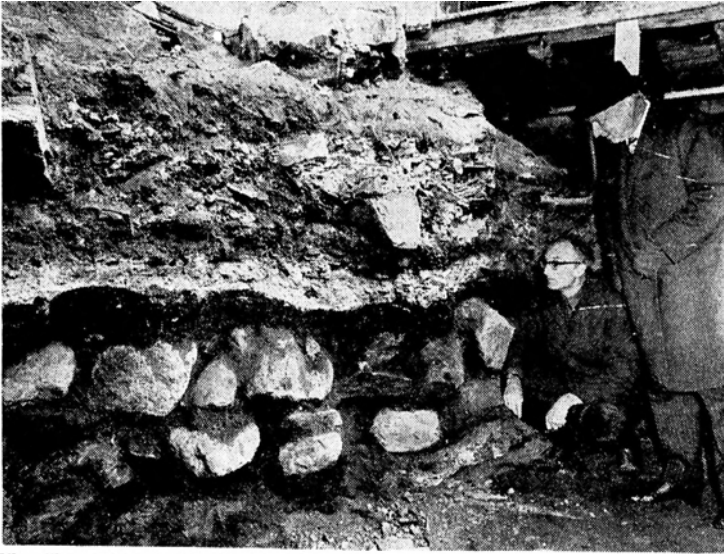
Funn fra Bakke kloster utstilt i Vitenskapsmuseets middelalderutstilling i Suhmhuset. Dette er en kole - en lampe - i kleberstein.
Foto: Knut L. Vik.

fordi de ikke hadde utsikt til passende giftermål, og noen ville rett og slett ikke gifte seg. Klostrene kunne være eneste alternativ for disse kvinnene til å få en trygg tilværelse. Ikke alltid kunne disse unge kvinnene bestemme selv! De ble plassert der av slektninger. Barn kunne også bli plassert i et nonnekloster, og foreldreløse jenter kunne få god oppdrags- gelse. Dessuten var klostrene eneste mulighet kvinner hadde i middelalderen til å få en viss utdannelse.

Det daglige livet fulgte en fast rutine i alle klostrene. Klokken to om natten måtte nonnene stå opp og begi seg til klosterkirken for å feire nattofficiet. Så kunne de sove litt før dagofficiets syv bønnetider startet. Disse varte fram til klokken 7 om kvelden. Etter den siste tidebønnen skulle nonnene rett i seng.

Mellom kl. 12-17 om vinteren og 13-18 om sommeren skulle nonnene arbeide. For Bakke klostres vedkommende må vi nok gå ut i fra at det var legfolket som tok seg av de fleste gjøremål både ute og inne. Nonnene kunne bruke tiden til undervisning, kopiering og utsmykking av manuskripter, brodering og til å lese. De pleiet syke og dyrket medisinske urter. Mye av tiden skulle nonnene være tause - de fikk ikke snakke sammen.

Fra sagalitteraturen kjenner vi enkelte episoder med tilknytning til nonneklosteret: Da kong Sverres nybygde langskip *Mariasuden* gikk av stabelen i 1183, gav kongen en del liturgiske klær

Riksantikvar Roar Hauglid (stående) og fylkeskonservator Jona s Gill Haanshuus ved Bakke klostrets fundamenter i kjelleren på Bakke gård. Over fundamentene sees de tykke lag av kalk fra da stengygningen ble brutt ned og de gamle stener fjernet.

Bilde i Adresseavisen 9. november 1971 til artikkelen “De første rester av Bakke kloster funnet. Mariakirkens fundamenter avdekket under Bakke gård”. Dette ble funnet ved utgraving av ny kjeller under den østre delen av hovedbygningen. Det er antakelig nordsiden av klosterkirken som er funnet. Det står også i artikkelen at det er de første spor som er funnet etter klosteret, og at ikke noe av kirke-muren er bevart.

til klosteret. Videre forteller sagaen at Håkon Håkonsson besøkte nonnene. Sagaen forteller at Håkon kongssønn var som oftest hos jarlen, men den dag tinget var, fikk gutten (8 år) lov til å komme til sin skyldkone Astrid over på Bakke. Han kom hjem om kvelden etter kveldsmaten. Sagaen forteller også om en gang kong Øystein Haraldsson satt og spiste dugurd med sine menn. Han ventet på skalden Einar som kom for sent til måltidet. Skalden fortalte at han hadde vært hos abbedissen i klosteret på Bakke. For å blidgjøre Øystein diktet Einar en skjemteviser for sin konge.

Den siste abbedisse ved Bakke kloster het Benedikte Jonsdatter – hun er nevnt i et dokument fra 1536. Hun ble indirekte blandet inn i striden med den beryktede abbeden Mathias på Tautra kloster. En dag fikk hun besøk av Mathias som

storslått overlot henne 20 sølvskjeer på 57 lodd og en forgylt skje med vekt 9 lodd. Abbedissen, som sikkert hadde hørt om Mathias’ tyvaktighet, tok vare på skjeene, og da abbeden senere kom for retten, la hun dem fram. Det viste seg at sølvet tilhørte Tautra kloster, og abbeden ville bare gjemme det til farvannet var klart.

Bakke kloster fungerte som kloster i ca. 400 år. Etter reformasjonen fikk nonnene bo der resten av levetiden. Den siste døde i 1561. Klosterbygningene ble i 1564 ødelagt av svenskene som da hadde okkupert Trondheim.

Ikke et eneste ord er overlevert om nonnene i Bakke kloster. En paragraf i Frostatingsloven («Om nonnevigsling») sier: *”Hvis en kvinne vil la seg vie til nonne, skal biskopen ikke vie henne før*

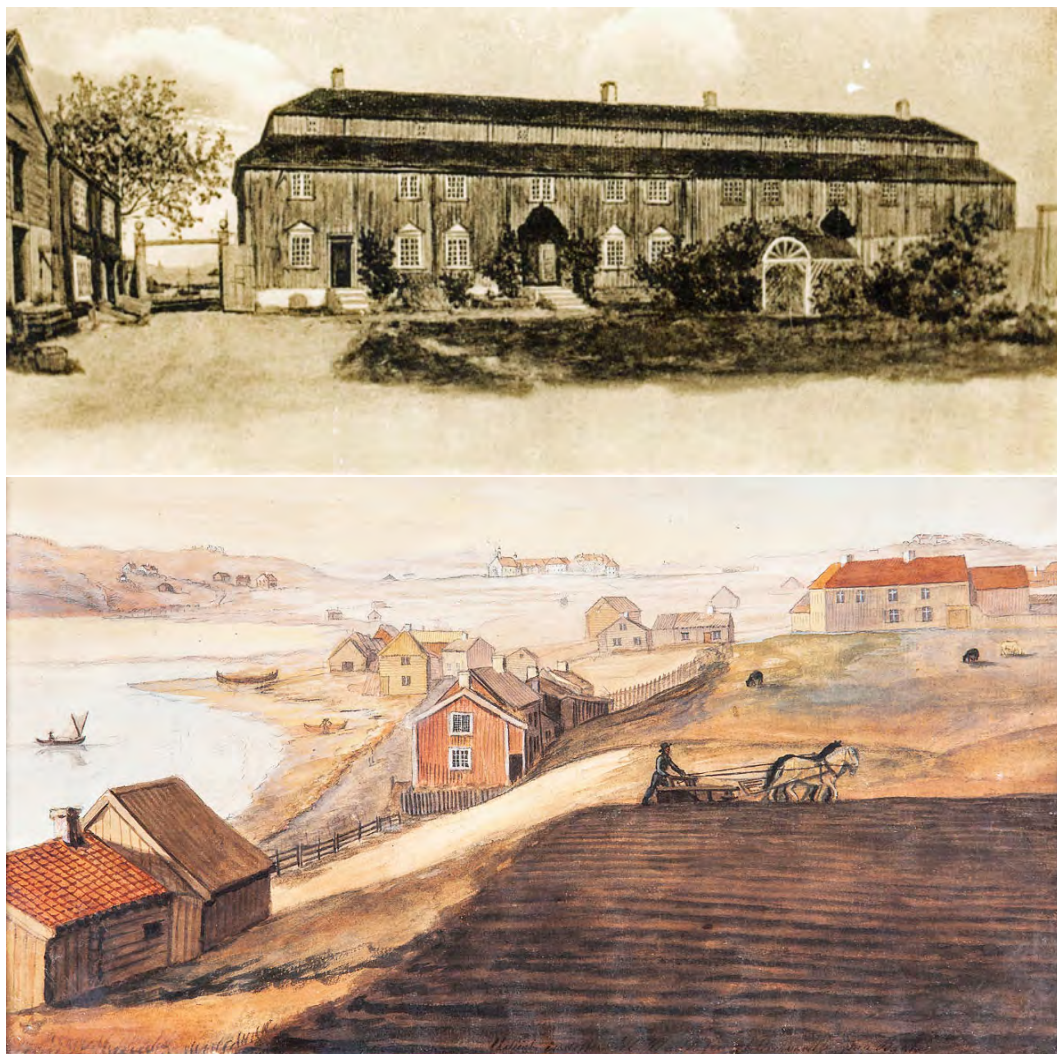

Bakke gård (Innherredsveien 3) i dag sett fra Innherredsveien. Under huset er det ruiner etter klosterkirken. Resten av klosteranlegget lå bak huset. Foto: Knut L. Vik.

han har arvingenes tillatelse til det. Og dersom hun forser seg siden, skal hun gå til Biskopsgården med den mannen som lokket henne. Han er da utleg og bispen skal ha godset hans”.

I 1650 ble det gjort opptegnelse over jordegodset tilhørende Bakke klostrens len. «Klosteret» eide da følgende gårder helt eller delvis i Strinda: Ranheim, Rotvoll, Overvik, Torp, Vollan, Bostad, Rønningen, Haugan, Ekren, Presthus, Belbuan, Stikkelstad, Øydalen, Kystad, Bruråk, Stav, Fjermstad, Grilstad, Moholt, Steindal, Røstad, Engelsås, Reinås, Bakkaune, Solem, Vik, Valset, Kvål, og Jervan.

Sigrid Undsets far var arkeolog. Gjennom han oppstod hennes interesse for bl.a. nonneklostre i middelalderen. Bakke kloster kan være brukt som modell i romantrilogien *Kristin Lavransdatter* (1922): *Like før påsken, mens det enda var sledeføre i dalen og over Mjøs, reiste da Kristin for annen gang sydover. Simon kom op for å følge henne til klostret – så nu reiste hun med far og festemann og akte i slede, svøpt i skinn og efter fulgte svenner og sledelass med hennes klæskiste, og gaver av matvarer og pelsverk til abbedissen og søstrene i Nonnesæter.* (Bind 1, *Kransen*, s. 81).

Øverst: Hovedbygningen på Bakke i sin fulle lengde. Bakke gård ble delt mellom 2 eiere i 1834, og også hovedhuset og gårdsplassen. Bildet viser at gårdsplassen var delt med et plankegerde, og at de 2 halvdelene av huset var ulikt vedlikeholdt. Bildet er av et trykk utgitt av Albert Emil Kock basert på en akvarell av Mathilde Müller (d. 1873). Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Nederst: Gouache laget av Johannes Finne Rosenvinge (1804-1827) i 1819. Fra 2. etasje i hovedhuset på Bakke (fra kortveggen til høyre på bildet øverst) har han forevige utsynet langs Bakkestranda og innover mot Lade. Johannes var barnebarn av Johannes Finne, eier av Bakke fra 1787 til 1822. Følger vi veien med husklynger på begge sider, kommer vi bak neset til stedet de kalte "Åtet". Ved "Åtet" gikk den gang skillet mellom Bakklandet og Lademoen. Den noe større gården til høyre er Bakkemoen, en større plass under Bakke. På jordet der det pløyes, er nå Industribygget (Innherredsveien 7). Bildet er utlånt av Galleri Bygdøy allé - Kunstantikvariat Pama og Grev Wedels Plass Kunsthandel. Foto: Fotograf Morten Henden Aamot. Maleriet er i "Den Coldevin-Rosenvingske samling". Takk til familien Rode for velvillig bistand til utlån av fotografiet.

Bakke gård på 1880-tallet - etter at østre halvdel var revet i 1885. Artillerikaptein Johan Andreas Müller eide Bakke fra 1859 og derved vestre del av huset. Den østre delen av huset var fra 1835 hovedbygning for eiendommen Rosenborg og eid av Abraham Rosenvinge. Han flyttet til nybygd gårdsanlegg i 1855 - der nå Industribygget (Innherredsveien 7) er. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Bakke gård

Bakke gård ligger som nevnt der Bakke kloster i sin tid lå. Navnet er naturlig også i dag der den ligger på en bakkekam rett opp for Innherredsveien. Adressen er Innherredsveien 3. Ved reformasjonen i 1537 opprettet kongen Bakke klostres len med alle klosterets eiendommer. Eiendommene ble holdt samlet og var krongods til 1660.

Den mest interessante eier på 1700-tallet er Peder Krog. Han var opprinnelig dansk og var biskop i Trondheim i over

førti år. Han anla en reperbane på eiendommen, og det var han som bygde Bakke kirke i 1715. I 1718, da svenskerne beleiret Trondheim, ble hele Baklandet unntatt kirken, revet og brent - deriblant Bakke gård. Hensikten var å legge området åpent, slik at Armfeldts soldater ikke skulle finne skjul. Senere oppførte Krog nye hus på gården og anla en stor hage på platået bak gården. Dette var Bispehagen eller Bispehauget. Peder Krogs sønnesønn, Carl Henning Krog, overtok gården i 1766 og oppførte ny hovedbygning som var dob-

Agustinerordenen

Agustinerordenen var den første katolske ordenen – stiftet av kirkefaderen Augustin (354-430). De mest kjente medlemmer er Martin Luther og Erasmus av Rotterdam. Nonnekloster ble også opprettet. Nonnene ble kalt "Korfruer" av Sankt Augustins Orden.

I Agustinerregelen spiller et asketisk liv i bønn, meditasjon og messe en sentral rolle, slik som det gjorde i Augustins eget liv. Fattigdom, kyskhed, ydmykhet og lydighet er av avgjørende betydning. Augustinerne hadde egne presteskoler. Prestene hjalp de fattige, grunnla skoler, herberger og sykehus. I utdannelsen inngikk også sjelesorg. Etter Augustins oppfatning kan Gud alene vise oss sannheten. Det var nødvendig å forsake verden for å oppnå sin sjels forening med Gud.

Kilde: <http://www.kristendom.dk/indføring/augustinerordenen-var-den-første-katolske-orden>

belt så lang som den som står der i dag. Årsaken til den halve bygningen var at 68 år senere ble eiendommen og også huset delt mellom 2 søstre, Anna Marie og Mette Margrethe, f. Finne. Den østre delen fikk navnet Rosenborg. Den vestre delen beholdt navnet Bakke gård.

Selve gården var i privat eie fram til Trondheim kommune kjøpte den i 1962. Gården ble i 2014 solgt til en privat familie etter å ha vært i Grafisk Fagforenings eie siden 1993.

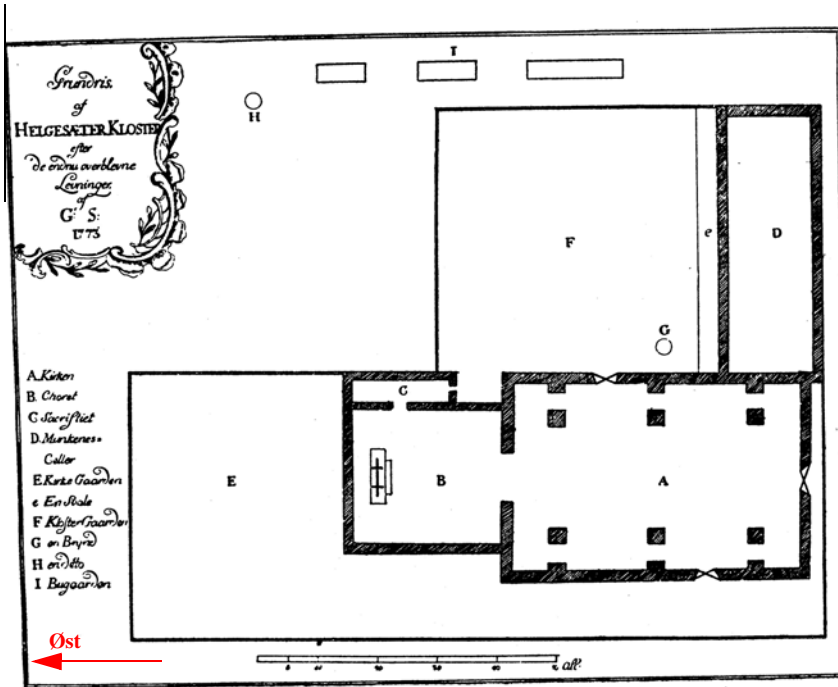
Elgeseter kloster

Klosteret på Elgeseter ("Monasterium Sanctæ Sedis") ble stiftet for regulære kanniker (presteviiede munk) av augustinerordenen. Det ble døpt Helgeseter (den hellige bolig). Klosteret lå på det stedet som kalles Klosterdalen ved utløpet av en bekk som senere ble kalt

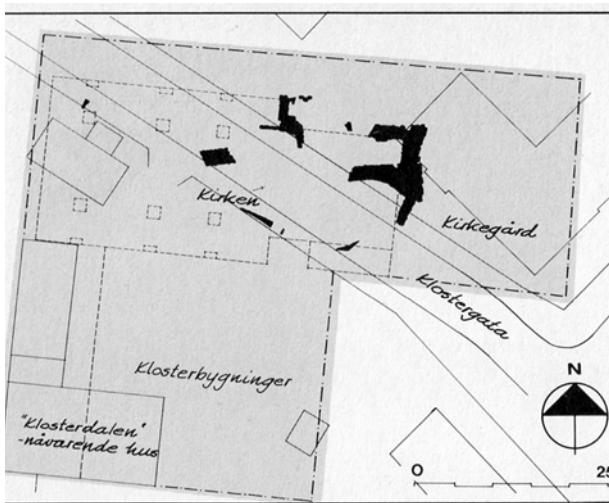

Elgeseter klostres segl. Vi ser Maria med Jesusbarnet på venstre arm og verdenseplet i høyre hand. Kopi fra *Strinda bygdebok* nr. 2, s.232. Fra samlingene til Diplomatarium Norvegicum i Norsk historisk kjeldeskriftinstitutt.

Klosterdalsbekken. Den eneste faste forbindelse over Nidelven var Elgeseter bru som lå nær opptil den nåværende. Klosteret var nært knyttet til Nidarosdomen. Stifteren, Erkebiskop Øystein, flyttet den eldre Mariakirken fra byen til Elgeseter ca. 1180. Opprinnelig sto kirken like nord for høykoret i Nidarosdomen – det som nå kalles Mariakapellet. Kong Harald Hardråde var byggherre. Han ble ført til Trondheim og begravet i kapellet etter at han falt ved Stamford Bridge i 1066. Man antar at Harald Hardrådes lik ble flyttet til klosteret sammen med kirken. Graven er aldri blitt funnet – den er trolig under Klostergata. Årsaken til at nettopp denne kir-

Klosterkirken og klosteranlegget ved Elgeseter kloster - Gerhard Schønings tegning av de ruinene han så og målte opp i 1773. Kirkerommet og koret var tilsammen ca. 46 m langt. Bokstavene viser til A: Kirken, B: Koret, C: Sakristiet, D: Munkenes celler, E: Kirkegården, e: En svalgang, F: Klostergården, G og H: Brønn. Kopi fra *Strinda bygdebok 2*.

Vi ser her Gerhard Schønings tegning av klosteranlegget på en tegning som viser Klostergaten og bygninger i dag. Murrester funnet ved utgravninger er vist med svart farge (ved koret). Merk at mye av klosterkirken lå der hvor gata nå er. Kopi fra artikkelen "Klosteranleggene" av Øivind Lunde i *Fortidsminneforeningens årbok 1987*.

ken ble flyttet, var nok at den nye Domkirken trengte mere plass. Vi regner med at selve klosteret trådte i funksjon på det tidspunktet - det er nevnt i sagaen i 1183.

Takket være diverse nedtegnelser vet vi ganske mye om munkene. Blant priorene kjenner vi navnet på minst ni stykker! Den første vi hører om, er Svein som var med og hyllet Håkon Håkonsson på Olavsdagen i 1223. Allerede på denne tiden var det en form for "utveksling" av prestemunker mellom Island og Elgeseter. Årsakene kunne være mange: mistrivsel, stridigheter og ufred, men også religiøse anliggender. Mun-

Elgeseter kloster. Rekonstruksjon av Steinar Berg. Kopi fra boka *Fra Nidarnes til Trondheim. Vandringer i et bylandskap* utgitt av NINA-NIKU i 1997. Takk til Steinar Berg for tillatelse til å bruke dette bildet.

Dette bildet er også brukt på et informasjonsskilt om Elgeseter kloster som står ved eiendommen Klosterdalen. Skiltet og bildet er dessverre blitt utsatt for tagging.

ken Botolf om hvem det sies at han var både godmodig og fordringsløs, kom til Island og ble biskop i Holar under en av de store stridsperiodene der, da blant andre Snorre måtte bøte med livet. Botolf ser ut til å ha gått trett av ufreden, skjønt han ikke blandet seg i stridighetene. Etter fire års forløp reiste han fra Island og døde i Norge i 1246.

Broder Gunnar Bjørnson var den siste prior. Han rådet over klosterets gods under reformasjonen og frem til 1540. At klosteret var innvidd til Maria, bekrefte av at klosterets segl forestiller Guds Mor med barnet og verdenseplet i hendene.

I 1240 ble klosteret brent av birkebeinerne ledet av Austråt-høvdingen Åsulf

Jarlsfrende. Hertug Skule Bårdsson med sine menn hadde da søkt tilflukt inne i klosterkirken og ble hugget ned da de kom ut – han hadde gjort opprør mot kong Håkon Håkonsson, sin svigersønn. Hertug Skule, født på gården Rein i Rissa, brukte sin farsarv til å bygge en steinkirke på hjemstedet og opprettet et nonnekloster.

På 1400-tallet fikk Elgeseter kloster problemer med å klare seg da inntektene sviktet. Nedgangstidene hadde flere årsaker, men avfolkning etter Svartedauen, kirkepolitiske stridigheter og uroligheter i forbindelse med unionen med Danmark er nevnt som sannsynlige. I 1495 skrev erkebiskop Gaute et dokument hvor det heter at han hadde lagt merke til at inntektene til klosteret var små og

Øya med eiendommen Klosterdalen. Øverst: Utsnitt av fotografi fra ca. 1870. Pilen peker på Klosterdalen. I forgrunnen ved elva er eiendommen Klosterenget. I bakgrunnen Elgeseter jernbanebro. Foto: Hans Krum. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Nederst: Klostergata og eiendommen Klosterdalen (Klostergata 47) i dag. Klosterets bygninger lå der vi ser Klosteredalens bygninger til venstre, og også i gata og på eiendommen på motsatt side av gata (Klostergata 60). Foto: Knut L. Vik.

Funn fra Elgeseter kloster. De tre øverste nøklene er av jern, den nederste av bronse, Til høyre er en senmiddelaldersk knivslire av sølv med en liten madonnafigur. Bilder fra NTNU Vitenskapsmuseet.

ubetydelige, Videre skriver han at *prior og brødre ikke godt kan oppholde livet og bære de byrdene som hviler på dem*. Det heter seg da at erkebiskopen ga klosteret presteinntektene av Lade kirke samt halve tienden av Andenes.

I 1564 ble det som var igjen av klosteret ødelagt, denne gang av svenskene under Den nordiske syvårskrigen (samtidig med Bakke Kloster). I 1606 kom det kongelig befaling om å bruke steinene til reparasjon av Vår Frue kirke.

I vår tid er det funnet murrester etter klosterkirken og andre funn på eiendommen Klosterdalen (Klostergata 47), i gaten og på den andre siden av gaten (nr. 60). Da Gerhard Schønning i 1773 reiste rundt og samlet historiske opplysninger, så han grunnmurene på Elgeseter, tegnet dem av og beskrev bl.a. kirken etter tegningene. Der kan vi se en ca. 46 m lang kirke, og mot sør rester av en langstrakt bygning – muligens konventstuen og munkenes celler. Konventstuen var datidens møtelokale. Andre hus fantes det ikke spor etter.

Helt siden begynnelsen av 1800-tallet er det foretatt utgravinger. Profilstein fra to gotiske vinduer i koret der den ene bærer et steinhoggermerke som dateres til tiden omkring 1250 er funnet, og også glasserte gulvfliser, nøkler, diverse jernbeslag og en lampe. En knivslire av sølv som forestiller Maria med en oppslått bok i hånden og krone på hodet og et

Skulpturfragment fra Elgeseter kloster, antakelig fra klosterkirken som ble reist etter at klosteret ble brent av birkebeinerne i 1240. Dette ble funnet i 1953. Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU Vitenskapsmuseet.

skulpturfragment antagelig fra tiden omkring 1250 er noen av de mest interessante funnene. Skjelettrester er funnet like utenfor kirkeveggen. Som en kuriositet kan nevnes et arkeologisk funn som dukket opp på Byåsen skole i 2007: Da en av lærerne skulle rydde i et skap, fant han skjelettdeler av et menneske! Esken var merket med: "Antakelig fra Elgeseter kloster 30.10.28" (*Spor* nr. 1, 2008). Det ble for øvrig foretatt utgravninger på Elgeseter i siste halvdel av oktober samme år i forbindelse med byggingen av Klostergata 60.

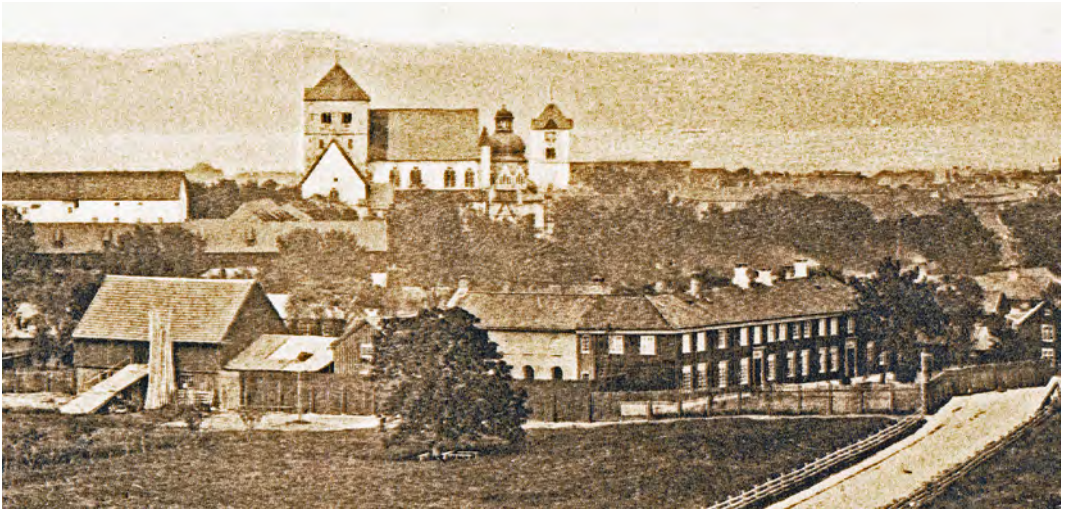
Ved hjelp av georadar har to forskere i 2012 saumfart den gamle klostergrunnen ved Klosterdalen. De fant spor som kan stamme fra middelalderen i hagen, bl. a. to bygninger som ikke var kjent tidligere innenfor klostermurene. De fant spesielt godt samsvar med Schønings tegning ved klosteranleggets mur mot sørøst. (Adresseavisen 23. mai 2012).

Elgeseter hadde ikke så stort jordegods som nonneklosteret. Likevel var klosteret både rikt og ansett. Det er ført opp med 143 eiendommer ved reformasjonen, og det var da det tredje rikeste klosteret i Trøndelag. Noen av gårdene "Det hellige sete" eide helt eller delvis i Strinda i 1549, var Blaklia, Reitgjerdet, Loholdt, to gårder Vik, Vikeraune, Sande, Saksvik, Vikdalen og Stubban.

Elgeseter gård

Ved reformasjonen ble Elgeseter gård krongods, den hadde da vært klosterets hovedgård under klostertiden og omfattet hele Øya, Singsaker, Gløshaugen, det nåværende Elgeseter og Tempe og Valene. Fra tiden under og rett etter reformasjonen vet vi svært lite. Men det er kjent at lensherren, som får Erkebisppegården til residens, får Elgeseter til avlsgård i 1559. Alle klosterets eiendommer ble holdt samlet til ut på 1600-tallet, så ble de etter hvert solgt til private.

Det finnes en optegnelse fra 1819 som forteller at hovedbruket hadde en besetning på tre hester, atten storfe og tolv

Elgeseter gård før 1875. Til høyre ser vi Klæbuveien. Fra boka *Gamle Trondhjem i bilder* utgitt av Albert Emil Kock, 1910. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

småfe. Avlingen var atten tønner korn og tre tønner poteter.

I 1850 ble gården solgt på auksjon til Trondheim kommune. Gården fikk nå anvendelse som offentlig institusjon, og Trondhjems Tvangsarbeidsanstalt ble opprettet. I en kortere periode på ca. ni år fantes også et kvinnefengsel inne på området. Trondhjems Tvangsarbeidsanstalt var et ledd i kommunens håndtering av sitt fattigdomsproblem. Her kunne de arbeidsføre blant løsgjengere, tiggere, alkoholikere og prostituerte plasseres uten dom. Fanejunker Halvor Halvorsen Undset, Sigrid Undsets farfar, var forstander fra 1867 til 1891. Til hjelp hadde han en vaktmester, en oppsynsbetjent og en oppsynskvinne. I boken *Elleve år* forteller Sigrid Undset om oppsynskvinnen, som for øvrig var diakonisse, at hun hver dag ledsaget de

kvinnelige ”lemmer” til dagens arbeid med rensing av fjær og plukking av stampelo (ullavfall). Ellers fremgår det av gamle regnskaper at man tok i mot gulvtepper til rengjøring og at det kanskje ble vevet og sydd sekker. En skal heller ikke se bort i fra at det fant sted enklere skomakerarbeid.

Anstalten ble nedlagt i 1910. Da var det også slutt på gårdsdriften. Hovedbygningen ble fra nå av benyttet som utleiebolig. Tyve voksne beboere var da ført opp ifølge «Adresseboken for Trondhjem». Elgeseter gård har adressen Klostergata 1. Bygningen er ikke fredet, men er vurdert av byantikvaren til å ha høy antikvarisk verdi. Staten står som eier.

Elgeseter gård i dag sett fra krysset mellom Eidsvoll's gate, Klostergata og Vollabakken. Bygningen er nyoppusset. I plenen foran bygningen står en grensestein fra 1864 mellom Strinda og Trondheim (pil) - bygningen ble da liggende i Trondheim. Foto: Knut L. Vik.

Kilder

Bratberg, Terje T.V.: *Trondheim Byleksikon.*, Kunnskapsforlaget, Oslo 2008.

Blom, Grethe Authen: *Trondheim bys historie.* Bind 1, St Olavs by. F. Bruns Bokhandels forlag. Trondheim 1956.

Gervin, Karl: *Klostrene ved verdens ende.* Pax Forlag 2007.

Henriksen, Merete Moe: "Langs forhistoriske vegfar i Strinda". *Årbok for Strinda historielag* 2003.

Kirkhusmo, Anders: *Trondheim i 1000 år. Historisk guide.* F. Bruns Bokhandels forlag. Trondheim 1972.

Lunde, Øyvind: *Trondheims fortid i bygrunnen.* Adresseavisens forlag. Trondheim 1977.

Noach, Kerstin G.: "Elgeseter gård: Fra gårdsbruk til arbeidsanstalt". *Trondhjemske Samlinger* 2007.

Rian, Johan B.: "Kirke og folk". I *Strinda bygdebok*, bind 2. F. Bruns Bokhandels forlag. Trondheim 1947.

Rian, Johan B.: *Fra Domkirken til Klosterdalen.* En artikkelsamling. Snøfugl forlag 1977

Støren, Wilhelm K.: *Bakklandet 1277-1977.* Kulturminner i Trondheim. Aktie-trykkeriet i Trondheim 1977.

Støren, Wilhelm K.: *Sted og navn i Trondheim*. F. Bruns Bokhandels forlag, Trondheim 1983.

Tiller, Per Olav: *Møllenberg på Rosenborg og Bakke*. Pax Forlag 1998.

Undset, Sigrid: *Elleve år*. H. Aschehoug & Co. Oslo 1966.

Skoglund, Fredrik og Sissel Ramstad Skoglund: "Skjelett i skapet". *Spor* nr 1, 2008, s. 38-41.

Tryti, Anna Elisa: "Kvinnens stilling i klostervesenet." Nettadresse:

<http://www.katolsk.no/praksis/klosterliv/artikler/kvinklos>

Dette er en forkortet utgave av en artikkel i Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring, årbok 1987. Denne årboka inne-

holder en rekke artikler om klostrene i Norge.

Øverland, Per: "Bakke Gård". *Historieglimt* 104. Se: lademoenhistorielag.com/historieglimt_-_per_overland.htm

Mathiesen, Henrik: "Elgsæter kloster 1, 2 og 3". *Dagsposten*, Trondhjem, 20. juni, 26. juni og 15. juli 1910.

Tvete, Bjarne: "Gløtt av Bakke nonneklosters saga". *Adresseavisen* 30. oktober 1941.

Wikipedia. Diverse nettsider.

Randi Kvistedal, f. 1941 i Strinda. Tidligere lærer i barneskolen. Videreutdanning i bl. a. norsk og pedagogikk.

Klosterdalen, hvor Elgeseter kloster var (se pil), og del av Øya i dag. Foto: Knut L. Vik.

Da tyskerne møtte sitt Waterloo i de trønderske leirmassene ved Lerkendal

Dette er historien om Stavne-Leangenbanen

Av Hermann Hansen

Ca. kl. 04.30 natt til 29. februar 1916 inntraff en episode som over 40 år senere skulle resultere i et reservespor for jernbanen forbi Trondheim sentrum. Det bergenske lasteskipet «Neptun» rente i stor fart inn i jernbanebrua over Nidelven, ikke bare én, men to ganger. Resultatet ble omfattende skader på brua og sporet, og all togtrafikk mellom nord og sør i Trøndelag ble sperret i flere dager. Både gods- og passasjertrafikk ble rammet.

«Neptun» kom nordfra og skulle legge til ved kai 5. Skipet hadde anker i bunnen og fortøyning forut, men det som kan ha vært en feilaktig oppfatning av en ordre fra skipsbrua, førte til at det ikke ble slått bakk i maskinen. Dermed løp skipet direkte mot jernbanebruas andre spenn, og det med en slik fart at brua ble forskjøvet hele to fot. «Linjen ble seende ut som en S», het det i omtalen i Dagsposten senere samme dag.

Raskt ute med nyheten

Avisens redaktør satte mye inn på å bringe nyheten ut til byens befolkning så raskt som mulig. Middagsavisen Dagsposten hadde tid på seg til å trykke

Kollisjon: Slik så det ut etter at lasteskipet "Neptun" hadde rent inn i jernbanebrua over Nidelven natten til 29. februar 1916. Avisen Dagsposten brakte nyheten på sin førsteside samme dag. Foto av avisa.

saken takket være sen deadline. Dette ga også avisen anledning til å bringe et bilde av den skadde brua. På denne tiden var nyhetsbilder i aviser en sjeldenhet, men skaden var så alvorlig at her måtte folk så snart som mulig få se hvordan det sto til. Bildet ble tatt klokken 10 på formiddagen av fotograf Schrøder, og en knapp time senere var et ferdigprodusert bilde levert avisens redaksjon i Olav Tryggvasons gate.

Uhellet berørte togtrafikken på Meråkerbanen og Hell-Sunnanbanen i betydelig grad. Nordlandsbanen, som ennå ikke het Nordlandsbanen, gikk til Sunnan like nord for Steinkjer på denne tiden. Alle tog nordover måtte ekspederes fra Lademoen stasjon. Det fantes maskinelt utstyr øst for elven, slik at både passasjerer og gods ble befordret i rett tid. Men passasjervognene befant seg på hovedstasjonen. Til lokaltogene hadde man kun én boggivogn til disposisjon. Det oppsto problemer med korrespondansen for tog østfra til Støren- og Rørosbanen.

Lasteskipet kom uskadet fra sammenstøtet, selv om det under sjøforklaringen en uke senere kom frem at det hadde støtt sammen med brua to ganger. Det hadde oppstått problemer med maskinen. Reverseringen fungerte ikke. Dermed fortsatte skipet fremover uten kontroll.

Det ble arbeidet på brua natt og dag for å få togtrafikken i gang igjen. Mandag 6. mars kunne togene igjen kjøre over jernbanebrua.

Sårbart jernbanenett

Ulykken ga støtet til en diskusjon om jernbanesikkerhet på en meget sårbar del av det norske banenettet. Et nytt uhell ville stanse alle korresponderende tog mellom Meråkerbanen og Hell-Sunnanbanen i nord og Støren-Rørosbanen i sør. Tanken om en reserveløsning meldte seg. Det var svært lite ønskelig å

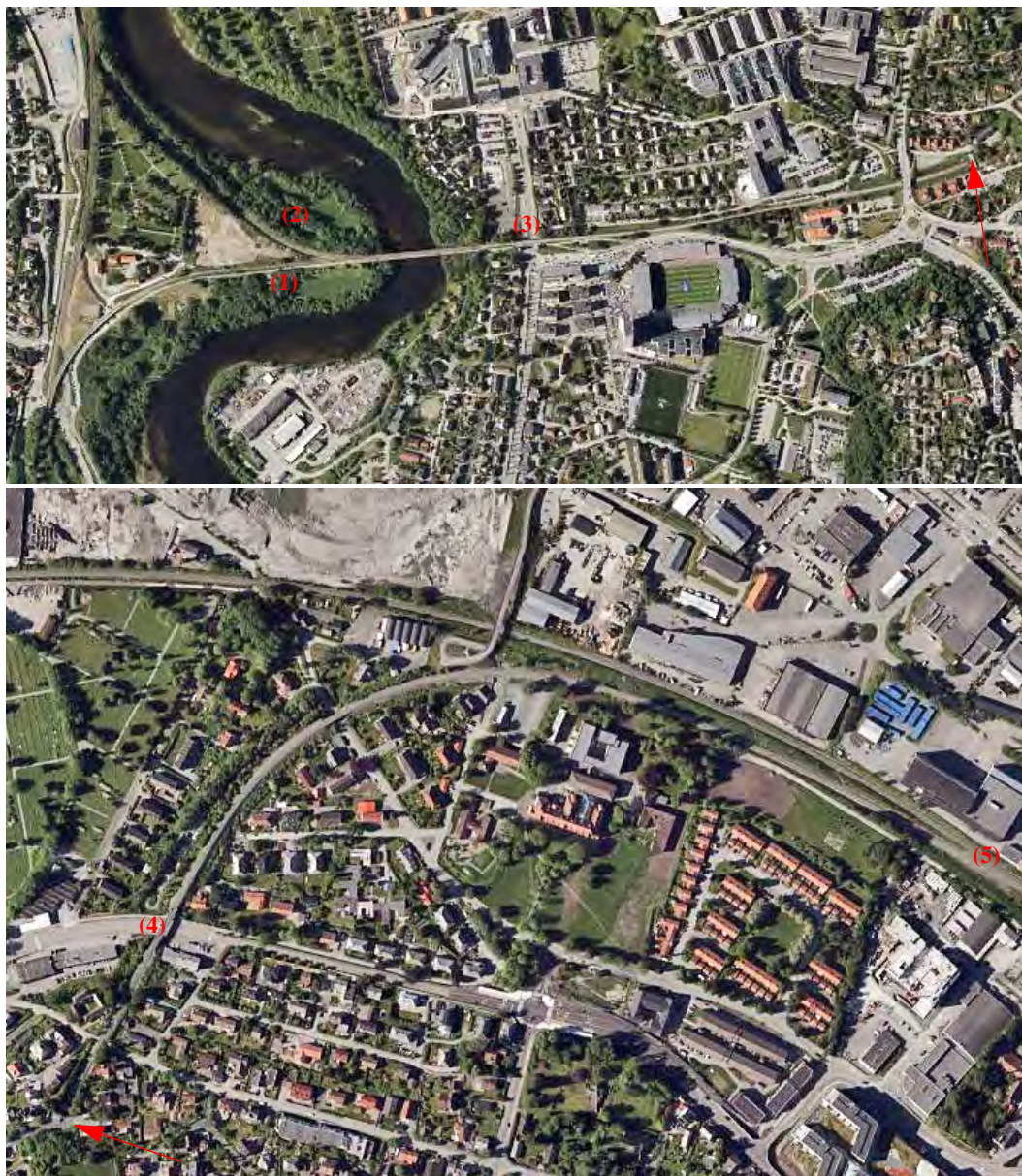
oppleve enda en gang at jernbane-Trøndelag ble delt i to. En forbindelse utenfor Trondheim sentrum mellom Rørosbanen ved Stavne i vest og Meråkerbanen ved Leangen øst for byen fortonte seg som en god idé. Arbeidet med en slik plan ble satt i gang utover vinteren 1916/1917. Det ble iverksatt en undersøkelse for å vurdere om bygging av banen var mulig å gjennomføre.

Med i vurderingen var også hensynet til Trondheims fremtidige utvikling. Byggeledelsen ved det som ble kalt Trondhjems stasjonsarrangement mente den planlagte jernbanestasjonen på Brattøra ville mangle de rette utvidelsesmuligheter, sett i forhold til byens forventede vekst. Planen som ble utarbeidet, omfattet derfor en ny stasjon langs Stavne-Leangenbanen på Lerkendal, kombinert med en ny driftsbanegård.

Nedgangstider

Planene ble klargjort, men ikke realisert. Trolig skyldtes dette nedgangstidene og de sviktende konjunktorene i årene etter første verdenskrig. Planene ble derfor ikke fremmet for Stortinget med tanke på bevilgninger. Men NSB henstilte til ledelsen i Strinda kommune om å ta hensyn til det mulige prosjektet ved behandling av kommende reguleringsplaner. Det ble også gjort.

Utover på 1930-tallet ble landets finansielle situasjon stadig verre. Utsiktene for en fremtidig Stavne-Leangenbane ble derfor gradvis dårligere. Da en regu-

Stavne-Leangen: Jernbanesporet utenom Trondheim går fra Stavne med tilsving fra Dovrebanen både sørfra og nordfra og gjennom Tyholtunnelen til Leangen der banen går sammen med Meråkerbanen. Sporet er 5,8 km langt. Begge bildene er fra 2015. Det øverste viser sporet fra Stavne til Lerkendal, det nederste på Leangensiden. Pilene peker på tunnelinngangene. På bildene ser vi søndre tilsving (1), nordre tilsving (2), Byporten (3), Innherredsveien (4) og der sporene møtes ved Leangen (5).

Kilde: Geovekst/Norge i bilder (www.norgeibilder.no).

leringsplan for Lerkendalområdet kom til behandling i 1934, måtte det imidlertid tas stilling til prosjektet. Hovedstyret i NSB meldte da til Strinda kommune at planene om banestrekningen ble lagt bort.

I 1938 ble det lansert et forslag om å undersøke vilkårene for en jernbaneforbindelse fra Heimdal til Ranheim. Bak forslaget sto herredsiingeniøren i Strinda, og NSBs distriktsavdeling anbefalte overfor Hovedstyret at man gjennomførte undersøkelsen. Men det skjedde aldri.

Stavne-Leangen aktuell på ny

Så kom andre verdenskrig, og en jernbaneforbindelse utenom Trondheim sentrum fikk ny aktualitet. Byen fikk straks en meget viktig rolle som tysk marinebase med store anlegg i havneområdene, der ubåtbunkerne Dora 1 og 2 etter hvert ble de mest iøynefallende. Okkupasjonsmakten innså raskt at fiendtlige angrep eller sabotasjeaksjoner mot havneanleggene også kunne ramme jernbaneforbindelsen over Skansenløpet og Nidelven og sperre for nødvendige forsendelser av mannskaper og utstyr.

Jernbanen gjennom havneområdene i Trondheim ble derfor ansett som særlig sårbar, og et alternativ måtte finnes. Generaloberst Nikolaus von Falkenhorst, mannen som planla operasjon Weserübung, angrepet på Danmark og Norge, var svært bekymret for den sikkerhetsmessige situasjonen i Trondheim. Han

mente plasseringen av jernbanestasjonen var ypperlig i fredstid, med nærhet både til byens sentrum og havneområdene. Men i krigstid var risikoen stor for at jernbanen kunne bli satt ut av spill i lange perioder ettersom den var helt avhengig av at to bruer var operative. Forbindelsen nordover i landet definerte han som ytterst usikker. Et bombeangrep mot havnen og jernbanestasjonen kunne lamslå trafikken fullstendig.

Von Falkenhorsts eneste løsning på dette problemet, som han så for seg, var å bygge en omgående jernbaneforbindelse. Generalobersten ga kaptein, senere oberstløytnant Benninghoff i oppdrag å se på mulighetene og deretter gjøre seg klar til å bygge forbindelsen. Benninghoff valgte å knytte forbindelsen til Rørosbanen ved den tyske krigskirkegården på Stavne, og fikk en tysk pionértropp til å gå i gang med å bygge bru over Nidelven, den første Stavnebrua.

Hitler grep inn

Men da han var klar til å begynne arbeidet med tunnelen, innlöp en ordre fra Hitler om at alle byggeprosjekter som ikke var godkjent av ham personlig, skulle stanses øyeblikkelig. Alt som kunne svekke den tyske krigsmaskinens styrke, og all sløsing med ressurser og materiell, måtte unngås. Alle krefter skulle settes inn for å bygge videre på Nordlandsbanen. Blant annet skulle dette arbeidet prioriteres når det gjaldt tildeling av krigsfanger.

Stavnebrua: Denne provisoriske jernbanebrua - vist i tre stadier - ble bygd av tyske pionértropper med bistand fra russiske krigsfanger og norske snekkere. Den ble påbegynt i 1943 og sto ferdig året etter. Ett landkar ble støpt i betong. For øvrig besto fundamentet av fem tømmerpilarer. Brua var en blanding av flere ulike konstruksjoner og hadde blant annet et såkalt "kinaspenn" (øverste bilde), det vil si en brukonstruksjon som egentlig skulle bygges i Kina. Etter fem år var trepilarene råtnet opp, og ny bru ble besluttet reist. Den sto ferdig i 1957 i stål med seks spenn og påmontert gangbane. Den 186 meter lange Stavnebrua har senere fått en ansiktsløftning. Blant annet er gangbanen utvidet til tre meters bredde, et prosjekt i Trondheimspakken. Foto: Schröderarkivet, Trøndelag Folkemuseum (øverst og nederst til høyre) og fra Knut Sivertsen (nederst til venstre).

Von Falkenhorst antok at det var Oberregierungsbaurat Willi Henne og Reichskommissar Josef Terboven som sto bak dette. Henne var bygningsingeniør og leder av det norske kontoret «Einsatzgruppe Wiking» under Organisation Todt som nylig var opprettet i Oslo. Han var også leder av Abteilung Technik i Reichskommissariatet.

Organisation Todt overtok

Men von Falkenhorst lot arbeidet med å forberede jernbaneforbindelsen fortsette og beskrev hvor viktig den var i et brev til Hitler. Byggeprosjektet ble umiddelbart godkjent, men ansvaret for gjennomføringen ble flyttet til Organisation Todt under Albert Speers ledelse, det vil i praksis si til Oberregierungsbaurat Willi Henne som ble rasende. Henne gjorde det klart overfor von Falkenhorst at han ikke kunne avse noe arbeidskraft

til prosjektet. Von Falkenhorst pekte på det akutte militære behovet for forbindelsen samt ordren direkte fra Hitler. Henne svarte med å foreslå jernbanespor gjennom Trondheim sentrum, slik at man fikk utnyttet de eksisterende veibruene. Dette avviste von Falkenhorst med henvisning til at eventuelle bombeangrep mot byen ville kunne sperre både jernbane og gater.

Henne fikk etter dette ansvaret for å gjennomføre prosjektet, og han ville at den tyske entreprenøren F. & N. Kronibus som ble engasjert, skulle ta i bruk en ny og påstått bedre arbeidsmetode for driving av tunnelen. Firmaet hadde ord på seg for å være eksperter på bygging av tunnel i løsmasser.

Ba om NSBs planer

9. januar 1942 mottok NSBs hovedstyre en anmodning fra Reichskommissariatets Abteilung Technik om å få tilgang til de planene som NSB hadde utarbeidet for Stavne-Leangenbanen, men som aldri hadde kommet lenger enn til tegnebrettet. På dette tidspunktet foregikk behandling av en begrenset regionalplan for Trondheim kommune og de nærmeste delene av Strinda kommune. For Reichskommissariatet var det ønskelig at et jernbanespor rundt byen skulle tilpasses denne planen.

Senere på året tok Transportkommandanten i Oslo initiativ til en forbedret nord-sørforbindelse for jernbanen forbi Trondheim. I et brev av 9. september

1942 ble kravene presisert. Man ønsket dobbeltspor på den eksisterende strekningen Støren-Marienburg-Trondheim-Leangen, og en forbindelseslinje mellom Marienburg og Leangen med tilslutning sørfra, slik at tog kunne kjøre direkte til Leangen.

Svært vanskelige grunnforhold

Men de svært vanskelige grunnforholdene førte til flere tilbakeslag og dårlig fremdrift. Det var først etter at Hennes ingeniører innledet samarbeid med kaptein Benninghoff, som blant annet hadde vært leder av Bauleitung Nordlandsbahn, og begynte å tilpasse arbeidsmetodene til norske forhold, at arbeidet kunne fortsette noenlunde stabilt, konstaterte von Falkenhorst i sin bok *Bericht und Vernehmung Des generalobersten von Falkenhorst* eller *Så erövrade jag Norge 1940* som den heter i svensk oversettelse. Han la for øvrig til at når jernbaneforbindelsen utenom Trondheim sentrum var ferdigbygd, ville den avlaste jernbanestasjonen betydelig, og i krigstid gi mulighet til å opprettholde forbindelsen nordover. Tunnelen ville også være et verdifullt og sikkert bidrag til befolkningen som tilfluktssted, hevdet generalobersten.

“Tilbaketoget”

Men problemene lot seg ikke løse, selv med de påstått forbedrede arbeidsmetodene. Da okkupasjonsmakten innså at bygging av jordtunnelen var så komplisert at det ble umulig å få denne delen av

“Tilbaketoget”: Okkupasjonsmakten ville ha et jernbanespor rundt Trondheim sentrum av militære og sikkerhetsmessige årsaker. NSBs planer om Stavne-Leangenbanen ble hentet frem, og arbeidet ble påbegynt i 1943. Men vanskelige grunnforhold forsinket arbeidet betydelig, og i desperasjon satte tyskerne i gang med en nødløsning, et jernbanespor gjennom sentrumsgatene, på folkemunne kalt "Tilbaketoget". Men heller ikke dette prosjektet rakk man å bli ferdig med. Dette bildet fra Olav Tryggvasons gate er tatt ca. 10. mai 1945. Da hadde man lagt spor frem til Søndre gate. Planen var å føre det videre i egen bru over Nidelven og videre til Meråkerbanen ved Lademoen stasjon.
Foto: Odlaug Aune.

Tyholttunnelen operativ i tide, prøvde man seg med en nødløsning, nemlig jernbanesporet rett gjennom Midtbyen i Trondheim som Henne hadde lansert. Utgangspunktet var sporet ved Skansen. Derfra var planen å legge spor gjennom Sandgata, videre gjennom Olav Tryggvasons gate, på egen bru over Nidelven, gjennom Innherredsveien frem til stasjonen på Lademoen.

Men man kom aldri så langt. Komplisert passering av krysset Olav Tryggvasons gate – Søndre gate forsinket fremdriften fordi man her måtte finne en løsning for jernbanesporet sammen med trikkesporene til og fra jernbanestasjonen. Det ble neppe enklere av at man måtte forholde seg til to sporbredder. Trondheimstrikken har som kjent alltid gått på smale spor (1000 mm), mens ordinær jernbanesporbredde er 1435 mm. Jernbanesporet gjennom Midtbyen fikk raskt

navnet «Tilbaketoget» av byens befolkning. Det ble pelet for jernbanebru over Nidelven, men forbi Søndre gate kom man aldri.

Bane til 19,4 mill. kr

Men tilbake til Stavne-Leangenbanen. Lederen for NSB Trondheim distrikt la 25. mars 1943 frem de foreløpige planene og et kostnadsoverslag for banestrekningen. Han hadde beregnet at anlegget ville koste 19,6 millioner kroner, et beløp som på grunn av diverse endringer midlertidig løp opp i 21,9 millioner, for deretter å bli redusert til 19,4 millioner etter at en revidert og innskrenket plan ble fremlagt.

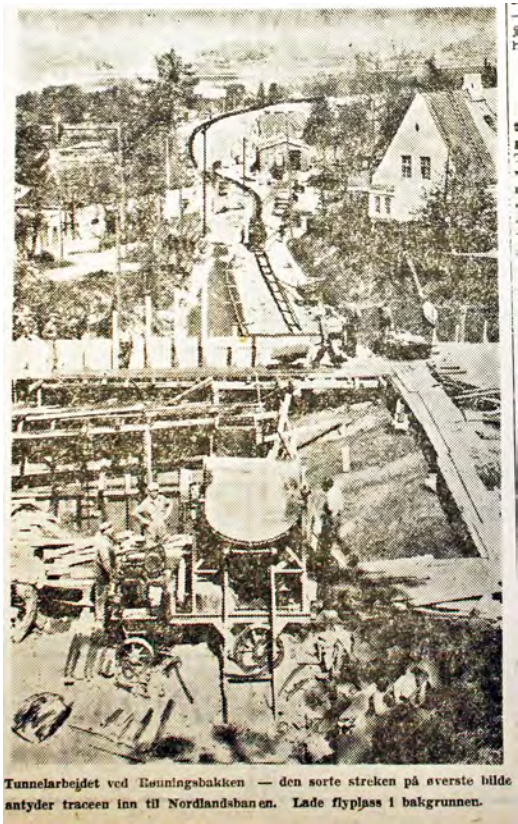
Men allerede den 15. mars 1943 tok arbeidene til etter NSBs planer og med norske arbeidere under norsk ledelse, men under kontroll av tysk byggeledelse, først representert ved Wehrmacht, senere ved Organisation Todt, en halv-offentlig tysk organisasjon med ansvar for konstruering og bygging av militære anlegg. Flere tyske spesialfirmaer ble engasjert i arbeidet for å få anlegget fortest mulig ferdig.

Norsk entreprenør

Men det skulle vise seg at anlegget av Stavne-Leangenbanen ble atskillig mer komplisert enn de aller fleste hadde sett for seg. Den 268 meter lange jordtunnelen frem til fast fjell på vestsiden måtte anlegges i meget ustabile leirmasser. Det skulle ta flere år etter kapitulasjonen

før denne delen av Tyholtunnelen var ferdig og klar for det første toget.

Fra høsten 1943 skjedde inndriving av tunnelen fra to sider, men i størst skala fra østsiden der man gikk rett i fjell. Tunneldriften ble satt bort til entreprenøren A/S Høyer-Ellefsen ettersom NSB på dette tidspunkt hverken hadde tilstrekkelig med folk eller materiell til effektiv drift. Forsinkelser i starten førte til at man måtte drive de første 20 meterne med håndboring. Fra 1. desember var

Tunnelarbeidet ved Rønningsbakken — den sorte streken på øverste bilde antyder traceen inn til Nordlandsbanen. Lade flyplass i bakgrunnen.

Ved Rønningsbakken: Arbeidet med tunnelen pågår på nordøstsiden. Traseen frem mot Meråkerbanen skimtes øverst.

Bilde i Adresseavisen 29. juni 1946.

dette løst, og man kunne drive for fullt med maskiner.

NSB overtar

Fra 15. april 1944 overtok NSB selv driften, men måtte delvis leie maskinelt utstyr fra Høyer-Ellefsen. Det ble arbeidet i tre skift med 13 mann på hvert skift. I løpet av en uke varierte inndriften fra fem til 15 meter. I løpet av hele 1944 ble det sprengt 420 meter tunnel av den i alt 2517 meter lange fjelltunnelen. Jordtunnelen i vest kommer i tillegg, slik at Tyholtunnelens totale lengde er på 2785 meter. Når man ikke klarte mer enn 420 meter i løpet av 1944, skyldtes det nedslitte maskiner, mangel på reservedeler, dårlige arbeidsklær og den generelt dårlige ernærings situasjonen. Tyskerne hadde det travelt og krevde stadig raskere tempo i arbeidet, men blandet seg lite inn i selve driften.

Ved krigens slutt var det brukt ca. elleve millioner eller omtrent halvparten av det beløpet som var stilt til disposisjon. Samtidig gjensto mye arbeid. Dette presset frem en diskusjon om det var forsvarlig å gjøre anlegget ferdig. Ved full stans ville man ikke få noe igjen for de midlene som var investert. I tillegg måtte man påregne en god del kostnader med å sikre av de deler av anlegget som faktisk var på plass, helt eller delvis. Enden på denne diskusjonen ble at man besluttet å fullføre anlegget, men etter en innskrenket plan der total kostnadene som nevnt var presset ned i 19,4 millio-

ner. Håpet var å kunne fullføre prosjektet i 1949.

18 meter pr. uke

Frem til kapitulasjonen i mai 1945 holdt inndriften seg på omtrent samme nivå som i 1944. Deretter steg den etter hvert til 18 meter pr. uke, takket være materiell overført fra Sørlandsbanen. En spesiell borebukk, den såkalte Kvinesheibukken, ble tatt i bruk våren 1945. Denne forenklet arbeidet på stoffen betydelig. Stoffen var stedet der arbeidene i tunnelen foregikk. Senere ble svenske Atlasmaskiner byttet ut med større og tyngre amerikanske Ingersoll-Randmaskiner som også ble overført fra Sørlandsbanen. I 1945 ble det drevet 515 meter, av dette 410 meter etter kapitulasjonen. 1. juni 1946 var det sprengt 1200 meter tunnel.

Det vil føre for langt å gå i detalj om hvordan arbeidene foregikk, både i fjell- og jordtunnelen. Det kan kort nevnes at det i fjell ble boret ca. 62 hull på rundt tre meters lengde i halve tverrsnittet av tunnelen. Til hver sprengning gikk det med mellom 150 og 250 kilo dynamitt, avhengig av fjellets kvalitet. Etter salven ble massene kjørt ut, og boring tok til i det andre halve tverrsnittet. Lasting og bortkjøring foregikk med skovler og vagger. De fulle vaggene ble samlet i sett på 10-15 og transportert ut til tippstedet av elektriske lokomotiver.

Området ved Lerkendal og Berg prestegård: Drivingen av jordtunnelen er i gang. Vi ser ulike brakker for mannskaper, verksteder og maskiner. Berg prestegård vises oppe til venstre i bildet. I forgrunnen til venstre ser vi litt av Lerkendal hageby. Bak Berg prestegård er steinbruddet ved Jonsvannsveien. Like nedenfor Jonsvannsveien var åpningen av en "slepesjakt" som ble benyttet til å ta ut steinmasse fra tunnelarbeidet. Massen ble tippet i en fylling på jordet ved siden av tunnelåpningen. Den grå flata vi ser oppe til høyre kan være fyllingen, og at åpningen er der den starter til venstre. Foto: Norsk Jernbanemuseum.

Jordtunnelen

På vestsiden ved Berg prestegård var situasjonen betydelig mer komplisert enn i øst. Innslaget til fjelltunnelen var her om lag 30 meter under bakken. I et foreløpig overslag fra 25. mars 1943 ble det antatt at en jordtunnel under Berg måtte bli om lag 200 meter lang gjennom til dels svært ustabile løse masser før man kunne gå løs på fast fjell. Men det ble ikke tatt standpunkt til hvordan jordtunnelen skulle anlegges. Vi er nå omtrent midt i kolonihagebyen på Lerkendal for de som husker denne. Situasjonen var svært vanskelig, og de høye leirskjæringene foran det planlagte tunnelinnslaget var problematiske. Det var vanskelige å få skjæringene stabile. Det ble derfor besluttet å støpe en ca. 80 til 100 meter

full tunnelprofil som en første del av tunnelen, og deretter fylle igjen hele skjæringen.

For å komme i gang med selve jordtunnelen besluttet Organisation Todt å be det tyske firmaet F. & N. Kronibus, med ekspertise på driving av jordtunneler, om å komme til Trondheim. Dette firmaet startet sitt arbeid sommeren 1944. Tanken var å grave seg ned til tunnelbunnen ca. 20 meter under bakken. Det skulle åpne for driving i løsmassene både østover i retning fjell og vestover mot innslaget ved Lerkendal. Utgravde masser skulle heises opp gjennom en loddrett sjakt som ble gravd omtrent midt på jordtunnelen. Sjakten var på fire x to meter. Men da man nådde ca. 20

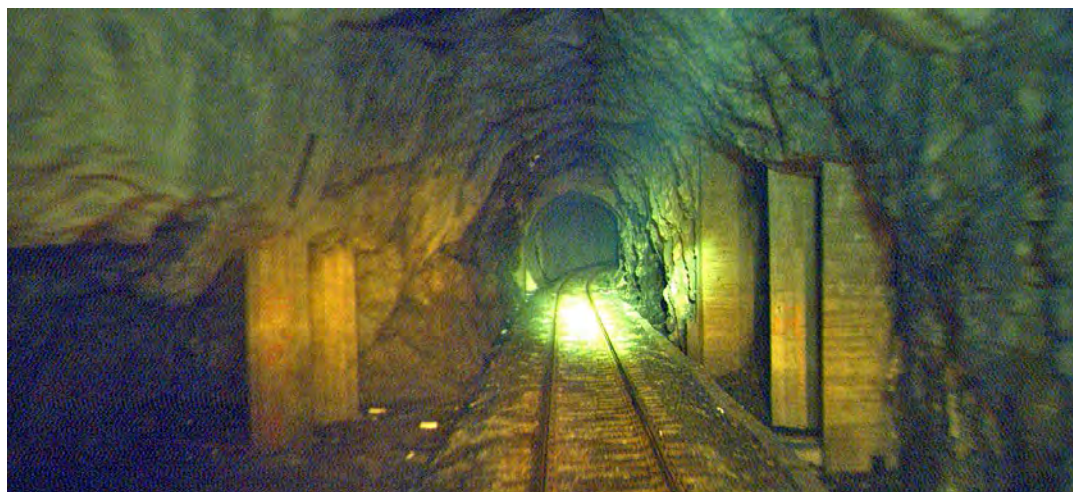
meter ned i bakken og skulle starte drivingen av selve tunnelen, kom det bevegelse i leirmassene blant annet på grunn av store nedbørmengder. Store tømmerkonstruksjoner som skulle sikre sjakten, knakk som fyrstikker, og hele sjakten ble vridd som en korketrekker. Det var lite annet å gjøre enn å fylle igjen hele sjakten. Raset i sjakten fikk terrenget rundt til å synke omkring 80 cm.

De tyske ekspertene lyktes ikke

At de tyske «ekspertene» på driving av tunnel i løsmasser mislyktes så totalt, er flere ganger omtalt i lokalpressen, ikke uten en viss skadefryd. Adresseavisen fastslo allerede i juni 1946 følgende: «Der tysk sakkyndighet bet i gresset – og norsk fører fram». I et oppslag i Arbeider-Avisa fra 1965 som markerte at det var gått 20 år siden kapitulasjonen,

het det at «Tyskerne fant sitt Waterloo i leirmassene ved Lerkendal». Tyskerne ønsket å bruke en tradisjonell form for driving med tømmer og plank som stempling etter vanlig tysk fremgangsmåte. Men tyskerne var ikke vant til norsk løs og sensitiv leire, og hele sjakten – senere omtalt som «Kronibussjakten» - brøt sammen. Da ga de opp drivingen, og overlot det videre arbeidet til NSB som allerede hadde en del erfaring med bygging av tunnel i vanskelige løsmasser, ved såkalt skjolddrift.

Etter tyskernes første mislykkede forsøk på å drive en sjakt ned til tunnelbunnen, lette man seg frem til et mer egnet sted noe mer mot øst der faren for sammenrasing var vesentlig mindre. Svaret var en skråsjakt med et fall på 1:2,2. De første 15 meterne gikk gjennom leire og ble støpt ut i betong med tre løp, mens resten ble sprengt i fjell. Sjakten ble 70

Slepetunnelen: Her går sporet under Berg. Bildet er tatt mot vest. Betongsøylene til høyre markerer inngangen til slepetunnelen som går med 30 graders stigning oppover til høyre. Slepetunnelen ble benyttet til å frakte ut masse under driving av hovedtunnelen i fjell. Foto: Jernbaneverket.

meter lang og dannet en vinkel på tunnelaksen på 30 grader horisontalt, 25 grader vertikalt. Sjaktens tverrsnitt ble om lag 3 x 5 meter. Den møtte tunnelbunnen ved pel 210, om lag 346 meter inne i den fremtidige tunnelen inkludert jordtunnelen, eller ca. 78 meter inne i fjelltunnelen.

Myteomspunnet sjakt

Sjakten var ferdig rundt årsskiftet 1944/1945. Da kunne man begynne å arbeide seg innover i fjellet. Arbeidsmetoden var tungvint ettersom vaggene med masse måtte slepes oppover i den bratte sjakten ved hjelp av vinsjer, derav navnet «slepesjakten». Frem til slepestedet ble det benyttet vagger drevet av lokomotiver med pressluft, på grunn av økonomiske årsaker etter hvert også med hest. Inndriften pr. uke var fra fire til 13 meter, og det ble i 1945 sprengt 260 meter tunnel. Økonomien var skral og de tre skiftene ble her redusert til to i september dette året. Etter påske i 1946 ble driften stanset helt på vestsiden, og man konsentrerte seg kun om inndrift i fjell fra østsiden.

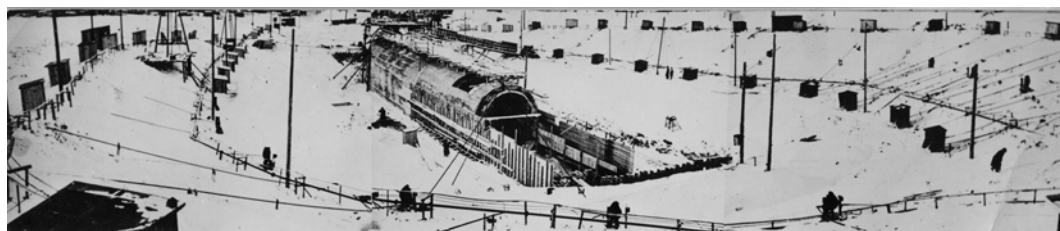
Det er knyttet spesielle myter til slepesjakten, først og fremst på grunn av beliggenheten. Sjaktens utløp, eller inngang, var like nedenfor Jonsvannsveien i umiddelbar nærhet til Bandedklosteret, Henry Rinnans hovedsete i Jonsvannsvegen 46 fra høsten 1943. Der foregikk det under krigen de mest bestialske forbrytelser og overgrep mot norske motstandsfolk. Flere hundre

mennesker ble torturert i huset, og det antas at over 80 mennesker ble drept der. Kunne sjakten være en fluktmulighet for sadistene som opererte i Bandedklosteret?

Antagelig ikke. Sjakten ble sprengt ut for å få fortgang på byggingen av jernbanetunnelen som var av vital betydning for tyskerne og deres etter hvert desperate ønske om å sikre transport av mannskaper og utstyr forbi Trondheim. Da krigslykken snudde, var det rettetmulighetene for tyske styrker nord i Norge som ble påtrengende. Det var kritisk behov for mannskapene lenger sør i Europa der tyske styrker var i ferd med å bli nedkjempet. Det ble svært viktig med rasjonell transport av de styrkene man ble nødt til å bidra med, blant annet fra Finnmark.

Båtkollisjon nr. 2?

I et notat fra distriktssjefen i NSB Trondheim distrikt, datert 08.12.1972, blir det hevdet at arbeidet med Stavne-Leangenbanen ble satt i gang «under krigen 1940-45, etter at Nidelv bru ble sperret en tid som følge av båtkollisjon med brua.» Dette indikerer at det kan ha vært en skipskollisjon nummer to som hadde satt jernbanebrua ut av spill for andre gang. Det har ikke vært mulig å få dette bekreftet. Det kan derfor foreligge en misforståelse her og at båtkollisjonen i 1916 er den eneste. Den utløste som vi har sett, planlegging av togforbindelsen utenom Trondheim sentrum.

Drenering: De problematiske løsmassene ved tunnelinnslaget i vest måtte dreneres for å få fjernet mest mulig av vannet. Det gjorde man ved bruk av elektrisitet. Bildet viser skjæringen ved inngangen til jordtunnelen og plassering av elektrodene. Prinsippet ved den såkalte elektro-osmotiske dreneringen er at den river løs vannpartiklene i den leirholdige massen, slik at vannet deretter kan føres vekk. Samme metode ble benyttet da man skulle bygge ubåtbunkerne Dora 1 og 2. Foto: Norsk Jernbanemuseum.

NSB hadde tidlig fremholdt, basert på de geologiske undersøkelsene som var gjort, at det eneste riktige måtte være å anlegge jordtunnelen ved såkalt skjolddrift. Etter den mislykkede sjakten ble det bestemt at man skulle bruke skjoldmetoden. Dette var en arbeidsmåte som allerede var i bruk ved tunnelanlegg i Bøn, og på Eidsvoll der NSB brukte skjold konstruert av statsbanene selv. Eidsvollskjoldet ble demontert og sendt til Trondheim. Ved kapitulasjonen var det aller meste av utstyret oversendt, men skjolddrivingen kom ikke i gang før sommeren 1946.

Komplisert drenering

Før man kom så langt, ble det lagt mye arbeid i å trekke vann ut av jordmassene for å stabilisere dem så godt det lot seg gjøre. Her ble det benyttet såkalt elektro-osmotisk drenering, den gang en forholdsvis ny og ukjent metode. Den tyske professoren Leo Casagrande tok patent på metoden på slutten av 1930-tallet. Metoden ble brukt under oppføring av

ubåtbunkerne på Nyhavna der man klarer å pumpe vekk nærmere 10.000 liter i døgnet fra hver enkelt brønn. I jordtunnelen under Berg var dimensjonene mindre, men metoden ga resultater. I løpet av ett døgn i juni 1944 ble det pumpet opp 2340 liter.

Metoden ble benyttet der det forekommer finkornete leirmasser som vanskelig lar seg drenere ved gøfting eller andre tradisjonelle måter å få vannet unna på. Massenes finkornete struktur gjør at kapillarkreftene holder på porevannet. Elektro-osmotisk drenering baserer seg på at vannpartiklene i leire eller leirholdig masse blir revet løs i et elektrisk felt og blir ført med strømmen i feltets retning. Ved å etablere et tilstrekkelig kraftig elektrisk felt, er det mulig å løsne de elektrisk bundne vannpartiklene, føre dem til et egnet sted for oppsamling og pumpe vannet opp. Arbeidet pågikk ut over sommeren 1944. I midten av august hadde vanntilsiget minket betydelig.

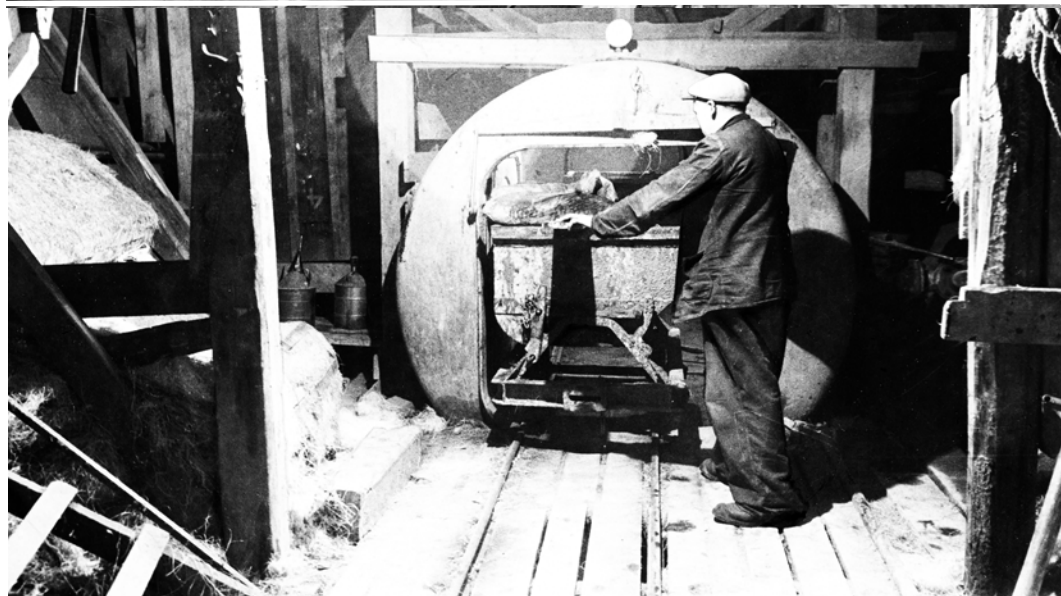
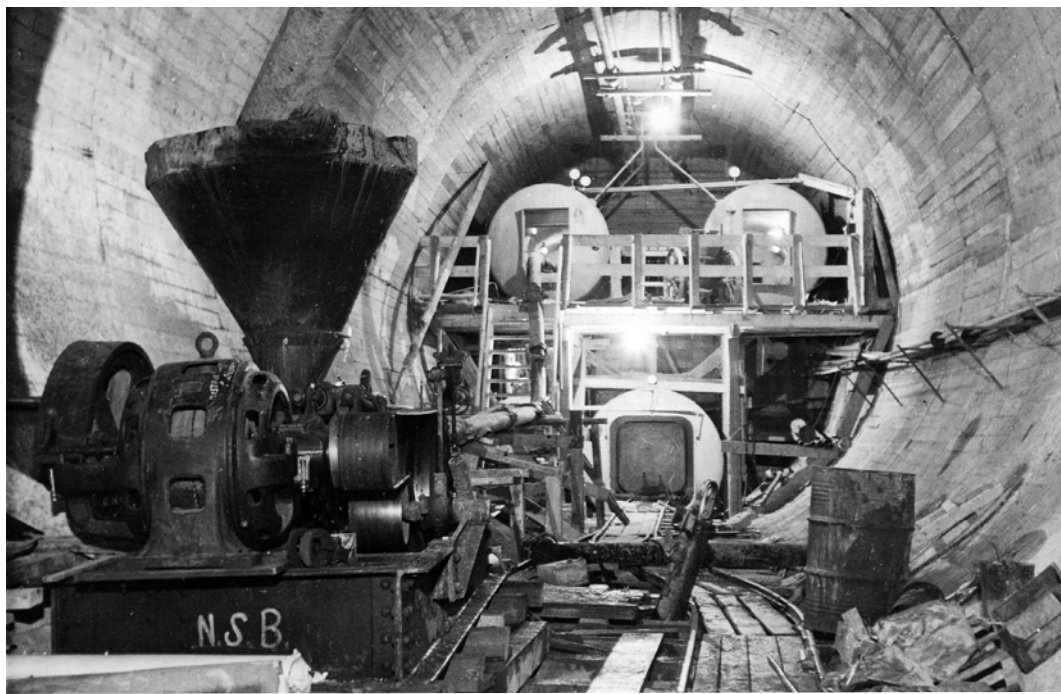
Skjolddrift

Til driving av selve jordtunnelen var det altså besluttet å benytte skjolddrift. Dette er en spesiell og avansert form for gli-deforskaling. Selve skjoldet er en 4,5 meter lang sylinder med en diameter på åtte meter. Den ble presset fremover i leirmassene ved hjelp av hydraulisk donkraft, i dette tilfelle i alt 20 slike drevet med oljetrykk. Hver av dem kunne utvikle en kraft på 100 tonn, totalt 2000

tonn. Når skjoldet var presset frem 75 cm, ble leirmassene i forkant gravet ut. I bakkant ble det boltet sammen en ring av ferdigstøpte betonglameller som fungerte som forskaling mot leirmassene. Når mørtelen var tørr, etter ca. 24 timer med hurtigtørkende sement, ble prosessen gjentatt og skjoldet skjøvet nye 75 cm fremover. Man oppnådde med denne arbeidsmetoden å drive ca. 4,5 meter pr. uke. Det ble senere lagt på støp, slik at

Skjolddrift: Dette er den såkalte "stuffen", stedet inne i tunnelen der mannskapene arbeidet. Vi ser øvre del av skjoldet, en ca. fem meter lang sylinder med en diameter på åtte meter. Skjoldet ble skjøvet innover i løsmassene, og karene på bildet bruker spesielle kniver når de skjærer ut leira. Storparten av arbeidet på stuffen måtte foregå under overtrykk. Foto: Norsk Jernbanemuseum.

Overtrykk: Interiøret i en del av jordtunnelen. Det er støpt vegg hele veien rundt etter at skjoldet er ført innover. Bakveggen som ses lengst inne, danner et trykkammer og de tre runde formene på veggen er tre sluser, to for mannskapene og en for utgravd masse. Arbeiderne måtte gjennom slusene både på vei inn og på vei ut. Uten nødvendig akklimatisering risikerte man å få dykkersyken, noe som også skjedde i noen tilfeller. På det nederste bildet blir masse trukket ut gjennom slusen.
Foto:Norsk Jernbanemuseum.

tunnelveggen totalt fikk en tykkelse på 75 cm.

Der jordmassene var særlig våte og dårlige, måtte det arbeides under overtrykk for å holde massene på plass. De geologiske undersøkelser viste at man måtte påregne at minst halvparten av jordtunnelen måtte drives under overtrykk. Derfor ble hele tunneltverrsnittet murt igjen med en fire meter tykk betongvegg. Gjennom denne vegg ble det anlagt tre sluser, to for personalet og én for materiell. Rommet innenfor slusene ble satt under overtrykk, fra én til halvannen atmosfære. Arbeiderne måtte akklimatisere seg både på vei inn og ut. I slusene ble trykket langsomt økt, respektive senket, til det trykk den enkelte skulle ut i.

Et par spesielle elektriske kompressorer sørget for overtrykket. En dieseldrevet kompressor ble holdt i reserve om strømmen skulle gå. Oljetrykket til donkrefte ble skaffet tilveie ved hjelp av to elektrisk drevne oljepumper.

Vurderte å stanse tunnelbyggingen

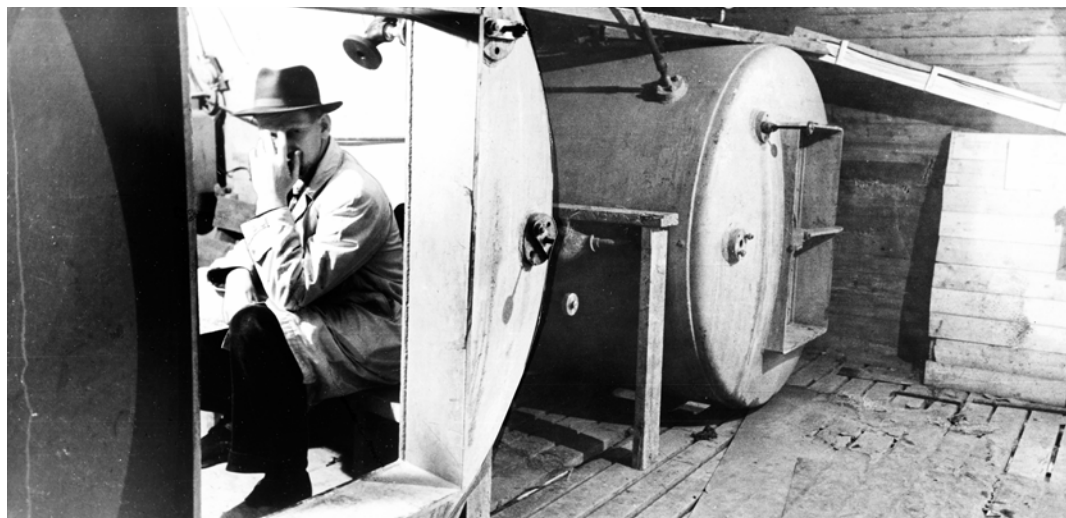
Etter kapitulasjonen ble det diskutert hvorvidt tunnelprosjektet skulle fullføres. Om lag halvparten av de pengene som var stilt til rådighet, var brukt opp. Og fortsatt gjensto mye arbeid, til dels av komplisert art. Samtidig var det gjort en god del, blant annet var den 70 meter lange tunnelforlengelsen i betong ved

Mannskapssluse: Her satt mannskapene mens trykket steg, respektive ble senket. Jo større trykk inne i kammeret, jo lenger måtte man oppholde seg i slusen begge veier. Elektriske kompressorer sørget for overtrykket. En dieseldrevet kompressor hadde man i reserve om strømmen skulle bli borte. Foto: Norsk Jernbanemuseum.

Lerkendal ferdigbygd. Dersom arbeidet ble avsluttet, fikk man lite igjen for det som var gjort.

Forberedelsene til skjolddriften pågikk til utpå sommeren 1945. Ved kapitulasjonen 8. mai hadde et tysk firma gravd ut et monteringskammer for skjoldet. Anleggets egne folk overtok da og gjorde kammeret ferdig. Men fortsatt forelå ingen endelig beslutning om Tyholtunnelens videre skjebne. Den kom fra Oslo sent på høsten: arbeidet skal vide-

18 meters dyp: Det er fysisk meget krevende å arbeide under overtrykk. Det ble foretatt grundige legeundersøkelser, og de med ulike lidelser slapp ikke til. Folk over 50 år fikk normalt heller ikke adgang. Forholdene inne på stuffen kunne sammenlignes med dykking ned til 18 meter.

Foto: Norsk Jernbanemuseum.

reføres. I juli 1946 var monteringen av skjoldet fra Eidsvoll ferdig, og arbeidet var kommet så langt at man kunne støpe tak over monteringskammeret. 5. oktober kom drivingen i gang. Frem til 17. april 1947 klarte man normalt seks innkjøringer pr. uke.

Ras inne i tunnelen

Denne dagen gikk det et ras inne på stuffen. Dette skjedde idet man passerte en av Strinda kommunes hovedvannledninger som sprakk. Omrørt leire og vann strømmet inn i tunnelen. Ledningen ble reparert, men det videre arbeidet gikk langsomt fremover. Man nådde løsere masser der man måtte arbeide under overtrykk. Kompressorlegg for dette var på plass 21. august. 20. november var man kommet 78 meter inn i jordtun-

nelen, og trykket ble prøvd for første gang. En fire meter tykk betongvegg var da reist 30 meter bak skjoldet for å sikre at man hadde kontroll på trykket. Både mannskap og materiell samt utgravde masser måtte tas gjennom murveggen i sluser.

Ekstra problemer oppsto da man passerte den gjenfylte Kronibussjakten. Sjakten var ikke tett og trykkluft lekket gjennom massene. Samtidig møtte man løsere leire. Det ble kjørt på masser i sjakten, og trykket inne i tunnelen måtte økes. Arbeidet gikk møysommelig videre, men man støtte på stadig nye utfordringer, sprekker og store steiner i leirmassene. Ved ett tilfelle oppsto det brann inne på stuffen. 21. juni 1948 gikk det et nytt ras, og hele skjoldet ble fylt

med masse. Igjen måtte trykket heves. 28. juni opplevde arbeiderne at trykket plutselig falt kraftig i løpet av få minutter. En reservekompressor ble slått på, og i alt tre kompressorer klarte å stabilisere trykket. Mannskapet måtte gå i slusene.

Krevende arbeidsforhold

Å arbeide under overtrykk er fysisk krevende. De arbeiderne som ble tatt ut, hadde vært gjennom grundige legeundersøkelser. De ble også observert av lege mens arbeidet pågikk. Både inn- og utslusingen kunne skape problemer hvis man ikke var nøye nok. Man kunne pådra seg dykkersyke, noe som også skjedde i en del tilfeller. Var man for rask på vei ut, måtte man tilbake i trykkammer igjen for nødvendig og korrekt akklimatisering. På en vanlig dag gikk det med 20-30 minutter til en inn- eller utslusing, avhengig av trykkets størrelse. Måtte trykket opp i to atmosfærer, var slusetiden 25 minutter på vei inn og 50 minutter på vei ut. Forholdene inne på stoffen kunne sammenlignes med dykking ned til 18 meters dyp.

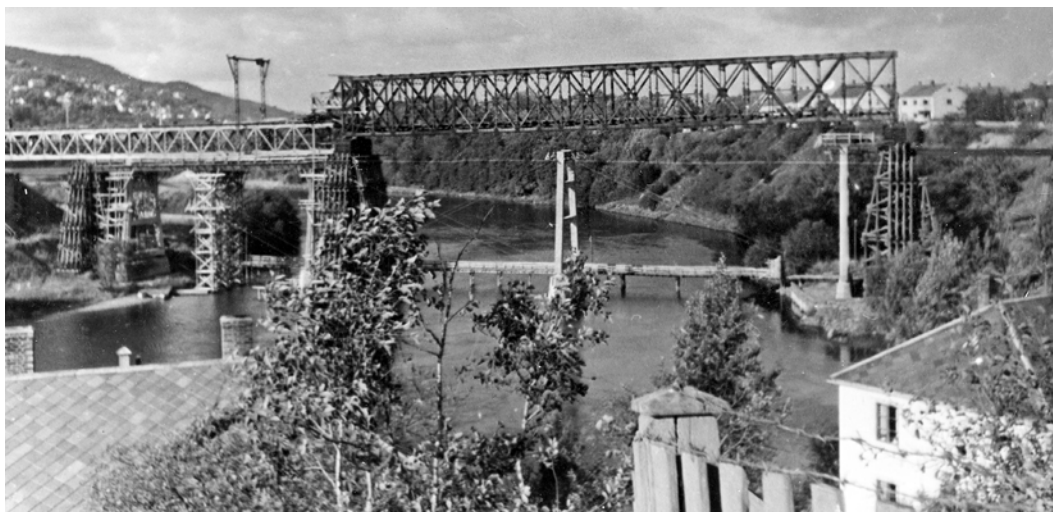
Arbeidstiden var derfor satt til to perioder á fire timer med mellomliggende spisepause i normalt trykk. Tidene inkluderte inn- og utslusing. Slusingen var tillatt utført av godkjente slusevakter. Godkjennelse for arbeid i overtrykk ble bare gitt friske mennesker etter undersøkelse av bedriftslegen. Folk over 50 år fikk normalt ikke adgang til arbeid under trykk. Illebefinnende, forkjølelse,

øresmerter og mage/tarmproblemer førte normalt til fritak. Selv om man tok strenge forholdsregler, oppsto flere tilfeller av sykelige symptomer som følge av arbeid i overtrykk. Dette artet seg vesentlig som muskel- og leddsmerter en tid etter utslusing. Dette ga seg normalt raskt etter at vedkommende ble ført tilbake til overtrykk og sluset meget langsomt ut igjen. I noen mer alvorlige tilfeller ble det nødvendig med innleggelse på sykehus og forbud mot videre arbeid under overtrykk.

Ny bru over Nidelven

Arbeidet med jordtunnelen pågikk lenge. Frem til fjell kom man 1. november 1949. På dette tidspunkt viste det seg at den provisoriske brua over Nidelven fra 1944 ikke kunne brukes. Ett landkar var bygget i betong av firmaet AS Trondhjems Cementstøberi og Entreprenørforretning, mens de øvrige pillarene var i tre som ikke var impregnert og følgelig gått i forråtnelse. Den tyskbygde brua hadde et tydelig preg av å være ei feltbru. Den var bygd av tyske pionértropper med hjelp av russiske krigsfanger og en del norske snekkere.

I mars 1950 foreslo Hovedstyret i NSB overfor Samferdselsdepartementet at den provisoriske brua ble revet og erstattet av en ny, og at nødvendige midler til dette ble stilt til rådighet. Det ble lansert et ombyggingsalternativ og to alternativer med ny bru. Det første ble anslått å koste ca. 900.000 kroner, begge de øvrige ca. 50 prosent mer. Ombyggingsal-

Ny bru: Her blir den provisoriske Stavnebrua erstattet med en ny konstruksjon i stål og med støpte pilarer. Den gamle brua ble revet, og arbeidene med ny bru kom i gang i 1952. Den var driftsklar sommeren 1956 og ble åpnet for trafikk i juni 1957. Foto: Norsk Jernbanemuseum.

ternativet ble valgt, til tross for at bruas utseende ble ansett som ikke særlig bra.

Jernbane- og gangbru

De forberedende arbeidene med ny bru ble satt i gang våren 1952. Samtidig ble

den gamle brua revet. Den nye Stavnebrua var driftsklar sommeren 1956. Den fikk en lengde på 186 meter. Etter ønske fra Strinda kommune ble brua utstyrt med en offentlig gangbane på 1,2 meters

bredde. Strinda kommune bekostet gangbanen.

Arbeidet med Tyholtunnelen gikk sin gang. Overgangen fra jordtunnel til fjelltunnel var komplisert fordi det måtte sprenges under samme overtrykk som under driving av jordtunnelen. Denne type arbeid hadde aldri vært utført i Norge tidligere. Gjennomslaget i tunnelen skjedde vinteren 1950. Men skinnelegging og andre arbeider tok fortsatt mange år på grunn av de spinkle bevilgningene som ble stilt til rådighet. Banen kunne ikke åpnes før syv år senere. Den offisielle åpningen skjedde 2. juni 1957, uten noen spesiell høytidelighet. Bare en vanlig åpningsbrosjyre

skulle markere åpningen. «For så vidt dreier det seg også bare om en jernbanelinje på et par kilometer», kunne Adresseavisen fortelle noen uker i forveien.

Beskjeden trafikk

Stavne-Leangenbanen har i årenes løp hatt beskjeden trafikk. I hovedsak har det dreid det seg om godstrafikk. Banen representerer likevel en nedlagt kapital og et uutnyttet transportpotensial som med relativt enkle midler kan utnyttes til byens fordel, også innen persontrafikksektoren, hevdet distriktssjefen for NSB Trondheim distrikt i 1972. Han la til at banen også representerer en uvurderlig beredskapsmessig betydning som en re-

Dagens bru: Stavnebrua slik den fremstår i dag, 186 meter lang og med en tre meter bred gangbane. På vestsiden er sporene på Dovrebanen nordfra og sørfra koblet sammen like ved brua.

Foto: Hermann Hansen.

Lerkendal: Stavne-Leangenbanen går langs en skjæring før sporet forsvinner inn i Tyholtunnelen. Her ligger banens eneste stasjon - Lerkendal. På motsatt side av stasjonen skimter vi Lerkendal gård. Foto: Hermann Hansen og Knut L. Vik.

serveløsning når det måtte oppstå behov som for eksempel ved bygging av Nidelv bru.

Det er gjort flere forsøk på å innlemme Stavne-Leangenbanen i byens samlede kollektivtrafikksystem. Dette ble vurdert allerede på 1970-tallet, da man så for seg én holdeplass ved Rønningsbakken og én ved Lerkendal. Denne planen ble vurdert av Samferdselsdepartementet uten at det kom noe resultat ut av det. Senere er banen vurdert som en del av et bytog i et ringbanesystem. Heller ikke dette ble det noe av, blant annet fordi

dette ville ha krevd en ekstra tilsving inn mot sentrum ved Lademoen kapell og kirkegård. Permanent persontrafikk på Stavne-Leangenbanen kom i stand i 1988 da lokaltoget Trønderbanen fikk egen stasjon på Lerkendal, men uten å kjøre på hele banens lengde.

Godsterminal i fjell?

I rekken av lokaliseringsalternativene for en ny godsterminal i Trondheimsområdet, ble Tyholtunnelen lansert i 2008. Debatten om hvor terminalen skal komme, har vart i rundt 25 år. Etter Jernbaneverkets beslutning om ikke å bygge

Samling i øst: Her ser vi tunnelinnslaget ved Schøllers gate i den nordøstlige delen av banen, sporet inn mot tunnelen, og der Stavne-Leangenbanen og Meråkerbanen går sammen på Leangen. Foto: Hermann Hansen og Knut L. Vik.

på Leangen i 2001, er utfallet av denne saken fortsatt helt uvisst, bortsett fra at det trolig kan gå mot en etablering sør for Trondheim. Fjellterminalen rakk aldri å bli et alternativ med bred støtte, selv om den temmelig klart kunne hatt en rekke fordeler, ikke minst fordi den kunne blitt en såkalt gjennomkjørings-terminal som er ønskelig for å sikre en smidig behandling av godset.

Elektrifisering

Det som nå gjør Stavne-Leangenbanen mer aktuell enn på lenge, er elektrifiseringen av Trønderbanen fra Trondheim til Steinkjer og fra Hell til Storlien. I dette prosjektet til tre milliarder kroner er

Stavne-Leangenbanen første byggetrinn. Arbeidet skal etter planen ta til høsten 2017. I alt ca. 200 km skal elektrifiseres, og arbeidet er tenkt fullført i 2023.

I kjølvannet av dette, har fylkesordfører Tore O. Sandvik (Ap) bedt fylkesadministrasjonen vurdere om en elektrifisert Stavne-Leangenbane kan integreres i byens samlede kollektivtrafikksystem. Utgangspunktet er at Trondheim vokser kraftig, ikke minst på områdene i begge ender av banen. Og igjen er det tanker om et ringbanesystem.

Kilder:

Mye av historikken frem til sommeren 1946 er basert på et udatert og umerket notat som må ha blitt utarbeidet av NSB. Notatet har tittelen *Jernbaneanlegget Stamne-Leangen. En kort historikk og redegjørelse for arbeidsdriften*.

Opplysningene er noe supplert ved et notat fra distriktssjefen ved NSB Trondheim distrikt, merket NSB Hovedadministrasjonen, Biblioteket, Stortrykk 377 NSB, datert 08.12.1972.

En delvis håndskrevet fremstilling av prosjektet, som befinner seg på Jernbanemuseet, er åpenbart tenkt som en endelig rapport om baneprosjektet, men er aldri fullført.

“Der tysk sakkyndighet bet i gresset – og norsk fører fram”! Adresseavisen 29. juni 1946. Oppslaget baserer seg i det vesentlige på førstnevnte notat.

“Tyskerne fant sitt Waterloo i leirmassene ved Lerkendal”. Arbeider-Avisa 20. november 1965

Hesselroth, Knut, Avd.ing: “Elektro-osmotisk drenering”. Tekniske meddelelser – NSB, november 1953.

Hartmark, H, Siv.ing: “Geotekniske observasjoner fra utførelsen av Tyholt jordtunnel”. Særtrykk av Teknisk Ukeblad nr. 27, 1955.

Bratberg, Terje: *Trondheim byleksikon*, Kunnskapsforlaget, Oslo 2008.

To bruer: Bildene viser to av de kjente bruene langs Stavnne-Leangenbanen. Øverst ser vi Byporten, brua over Holtermanns veg ved Lerkendal. Den er 23,5 meter lang. Nederst ser vi brua over Innherredsveien ved Saxenborg allé. Den er 42 meter lang. Foto: Hermann Hansen.

Fakta om Stavne-Leangenbanen

Stavne-Leangenbanen er 5,8 km lang. Den går mellom Dovrebanen og Nordlandsbanen i Trondheim. Banen er ensporet med normalbredde. Den er ikke elektrifisert, men er tatt med som første byggetrinn i prosjektet "elektrifisering av Trønderbanen og Meråkerbanen" som antas å være ferdig i 2023.

Banen har ingen kryssningsspor. Den har installert CTC (sentralisert trafikkontroll), har åtte bruer, én tunnel, men ingen planoverganger. Én stasjon (Lerkendal) og to endestasjoner (Marienborg og Leangen). Banen eies av Jernbaneverket. Operatør er NSB.

I vest er banen koblet på Dovrebanen to steder ved Stavne, søndre og nordre tilsving. Søndre tilsving rett sør for gamle Stavne stasjon gjør det mulig å kjøre direkte inn på banen sørfra. Nordre tilsving er koblet på Dovrebanen like nord for Marienborg holdeplass. Spor 1 på holdeplassen ligger på Dovrebanen, mens spor 2 ligger på Stavne-Leangenbanen. De to sporene møtes ytterst på Stavnehålvøya, 80 meter før den 186 meter lange Stavnebrua over Nidelven. Deretter fortsetter banen i bru over Holtermanns veg (Byporten). Denne brua er 25,3 meter lang. Deretter passerer banen i bru over Klæbuveien, forbi Lerkendal stasjon og gjennom den 2760 meter lange Tyholtunnelen frem til Schjøllers gate. På nordsiden kommer banen inn på Meråkerbanen ved Leangen stasjon nord for Dronning Mauds Minnes Høgskole.

Bru over Klæbuveien, 15 meter.

Undergang Strindveien ved Lerkendal, 18 meter.

Bru over Rønningsbakken, 6 meter.

Bru over Innherredsveien, 42 meter.

Bru over Thoning Owsens gate, 24 meter.

Bru over Thronde Neergaards veg, 5 meter.

Overgang ved Olavsgården, 17 meter.

Stavne-Leangenbanen ble åpnet 2. juni 1957. Forbindelsen ble omtalt første gang etter en skipskollisjon med jernbanebrua over Nidelven 29. februar 1916. De fysiske arbeidene med banen kom i gang først i 1943. Vanskelige grunnforhold på vestsiden førte til en lang byggeprosess.

Stavne-Langenbanen ble opprinnelig bygd for godstrafikk, men har hatt ordinær persontrafikk fra 1. desember 1988 da det som senere ble hetende Trønderbanen ble forlenget fra Trondheim stasjon til Lerkendal. Utover dette benyttes banen ved behov.

Bjerke, Tor og Holom, Finn: *Banedata 2004. Data om infrastrukturen til jernbanen i Norge*. I Nasjonalbibliotekets bokhylle på nettet - www.nb.no.

"Stavne-Leangen blir elektrifisert først." Adresseavisen 14. juli 2016.

Internett: Wikipedia. WikiStrinda.

Ryeng, Torstein, rådgiver veg og bane, Asplan Viak: "Godsterminal under Tyholt?" Adresseavisen 7. mai 2008.

"Foreslår tog mellom Stavne og Leangen." Adresseavisen 11. juli 2016.

Hermann Hansen, født 1948, har arbeidet 37 år som journalist. Er utdannet cand. philol. med historie hovedfag. Er forfatter, medforfatter og bidragsyter til flere bøker, blant annet "Bunkeren - Trondheim under hakekorset" som utkom oktober 2015. Pensjonist fra november 2015.

Solbakken skole 150 år

Av **Andreas Glimstad**

I 2016 fyller Solbakken skole 150 år. Det første skolebygget ble tatt i bruk i 1866, men det hadde vært omgangsskole i noen år tidligere.

Skolen etablerte i fjor en jubileumskomite som besto av skolens rektor, Kari Busch, lærer Sylvi Grønningsæter, skolesekretær Kjersti Valstad, Kjell Erik Haugen og Andreas Glimstad, de fire siste også tidligere elever.

150-årsjubileet er blitt markert på forskjellige måter. De fleste arrangementene var i mai - med tilstelning for foreldre, innbudte gjester med varaord-

fører og tidligere elever og ansatte. Skolen fikk da ny fane og samtidig ble det utgitt pins og en jubileumbok som var redigert av Andreas Glimstad. Denne artikkelen i historielagets årbok bygger på jubileumboka.

Omgangsskolen fram til 1866

Allerede før skoleloven av 1739, landets første skolelov, hadde det i noen år vært ansatt lærer i Strinda, og det er grunn til å tro at vedkommende også hadde arbeidet ved Jonsvatnet. Fra da av og fram til 1858 var skolen omgangsskole. Lærerne gikk omkring fra gård til gård og underviste, først og fremst i religion. Skolesakene bar de med seg, vanligvis i ei lita

Tallene på kartet viser stedet de Solbakken skole var fra 1866 til 1977 (1) og hvor den nå er (2).
Utsnitt av kartblad Trondheim omegn, blad I, 1937.
Kilde: Statens kartverk.

kiste. Som lærer på 1700-tallet ble gjerne ansatt "det bedste og dugeligste Subjectum av Bøndekarlene", ofte var det dessuten unge menn "som ikke hadde Eksteriør til soldater". Mange av omgangsskolelærerne i Strinda gjorde likevel godt arbeid, særlig mot slutten av omgangsskoletida må en karakterisere mange av dem som velkvalifiserte og dyktige lærere etter den tids målestokk.

Gårdeierne var pålagt å ta imot lærerne og elevene, men de kunne slippe mot å betale en avgift. Ved Jonsvatnet valgte de fleste det første, men enkelte år var det noen som heller betalte, og skole ble da holdt tilsvarende lenger på Flaten. Lærerne var 4-5 dager på hver gård. Kretsen var delt inn i to roder, og elevene

som tilhørte roden, møtte opp på gårdene i tur og orden. I 1856 var det i 1. rode 31 barn og i 2. rode 25 barn. Hvilke gårder som ble benyttet til skole, viser følgende eksempel fra 1856: 1. rode: Røstadbakken, Røstad, Fortuna, Vigerøvnnet, Glindseth, Fladen, Reppe, og Teslimyren. 2. rode: Gjervan, Solem, Søråas, Vasdal og Valseth.

Elevene var fra 7 til 17 år gamle, og alle elevene i en rode gikk i samme klasse. Skolestua var gjerne kjøkkenet eller et annet større rom på gården. En kan derfor sikkert regne med at samarbeidet mellom skolen og heimen den gang var bedre enn noen gang siden. Trolig var det én mannlig lærer i skolekretsen.

Den første Solbakken skole - bygget i 1866. Bildet er fra tidlig på 1890-tallet. Læreren som såvidt skimtes til høyre, er Jon Haugum. Skolen hadde ett klasserom og leilighet til læreren. I 1890 var det 40 elever på skolen - 24 i 1. klasse og 16 i 2. klasse. Postkort utlånt av Harald Steiro.

Lade skolekommisjon, som kretsen hørte inn under, var imidlertid klar over de store fordelene det ville være med faste skoler, og i 1857 vedtok kommisjonen at alle omgangsskoler snarest skulle erstattes med faste skolesteder. I samsvar med dette ble det fra 1858 leid fast skolelokale for begge rodene på Flaten. Fladens rodestue ble skolen kalt. Samtidig ble elevene delt i to avdelinger. Men ordningen var midlertidig, og forutsetningen var at det snarest skulle reises eget skolehus i kretsen.

Den første Solbakken skole fra 1866

I 1864 foreslo formannen i skolekommisjonen at det skulle oppføres et skolelokale ved Jonsvatnet. Kommunen kjøpte 12 daa tomt av Flaten og ga skolen navnet "Solbakken". Navnet var klart nasjonalromantisk, etter Bjørnstjerne Bjørnsons bok om Synnøve Solbakken. Til skolehus kjøpte kommisjonen hovedbygningen på Nedre Tungen gård, gårdeierne i skolekretsen rev bygningen og kjørt den opp til Jonsvatnet. Alt arbeidet ble gjort på dugnad. I tillegg ble det bygd uthus for lærerens husdyr, og do til elevene. Skolehuset var 26 alen langt, 9 breit og 8 alen høgt (90 kvm). Huset inneholdt ett klasserom og bolig til læreren. Læreren hadde 2 rom og kjøkken, et kvistværelse og størhus. Huset ble tatt i bruk høsten 1866. Seinere ble den opprinnelige tomten utvidet slik at det ble nok jord (23 mål) til å fø husdyrene.

116

Skoleåret 1866.

		<i>Barnets</i>		
		<i>Naer og Opholdssted</i>		<i>Skole- tra- delens dag.</i>
<i>A. Øverste Afdeling.</i>				
1 ^{ste}	1 ^{ste}	<i>Martin Endresen Jarvare</i>	11 3/4	7-01
2 ^{de}	2 ^{de}	<i>Ole Erikson Røstadvik</i>	12 3/4	7-01
3 ^{de}	3 ^{de}	<i>Nils Olsen Røstadvik</i>	11 1/2	7-05
4 ^{de}	4 ^{de}	<i>Børn Olsen Røstadvik</i>	15 1/4	7-05
5 ^{de}	5 ^{de}	<i>Kristen Edle Løn Fjorsholm</i>	12 1/4	7-05
6 ^{de}	6 ^{de}	<i>2. Kristine Helene Røstadvik</i>	17 3/4	7-05
7 ^{de}	7 ^{de}	<i>Karen Oid. Tøstov</i>	13 1/2	7-05
8 ^{de}	8 ^{de}	<i>Solveig Johanna Strand Vålaha</i>	17 3/4	7-05
9 ^{de}	9 ^{de}	<i>Kathrine Ellingsen Fjorsholm</i>	10 3/4	7-05
<i>B. Nedre Afdeling</i>				
1 ^{ste}	1 ^{ste}	<i>Johan Oid. Volden</i>	9 1/2	7-05
2 ^{de}	2 ^{de}	<i>Anton Oid. Røstadvik</i>	12	7-01
3 ^{de}	3 ^{de}	<i>Evard Halvorsen Skjensjø</i>	11 1/4	7-05
4 ^{de}	4 ^{de}	<i>Arnl. Oid. Vårdal</i>	11	7-05
5 ^{de}	5 ^{de}	<i>Johan Kristian Røstadvik</i>	9 3/4	7-05
6 ^{de}	6 ^{de}	<i>Kathild Oid. Jarvare</i>	9 3/4	7-05
7 ^{de}	7 ^{de}	<i>Solla Oid. Solbakk</i>	12 3/4	7-05
8 ^{de}	8 ^{de}	<i>Lovise Halvorsd. Solbakk</i>	11 3/4	7-05
9 ^{de}	9 ^{de}	<i>Børn Halvorsd. Skjensjø</i>	14 3/4	7-05
10 ^{de}	10 ^{de}	<i>Karen Oid. Tøstov</i>	9 3/4	7-05
11 ^{de}	11 ^{de}	<i>Karen Oid. Røstadvik</i>	10 3/4	7-05
12 ^{de}	12 ^{de}	<i>Lovise Oid. Røstadvik</i>	12 3/4	7-05
13 ^{de}	13 ^{de}	<i>Terese Johanna Solbakk</i>	8 3/4	7-05
14 ^{de}	14 ^{de}	<i>Solveig Halvorsd. Skjensjø</i>	9 1/4	7-05
15 ^{de}	15 ^{de}	<i>Maria Halvorsd. Skjensjø</i>	8 3/4	7-05
16 ^{de}	16 ^{de}	<i>Karen Halvorsd. Skjensjø</i>	9	7-05

11. Naer og Opholdssted for begge Afdelinger

Elevliste fra 1866 - med navnene på gårdene og "plassene" der elevene bodde.

I disse årene var det to klasser og en lærer, og elevtallet lå på 30-40. Elevene gikk annenhver dag på skolen. Skolen var en puggeskole med karakterer i bibelhistorie, salmevers, forklaring, lesning, skrivning, regning, historie, geografi, naturfag og sang. Det var en

omfattende fagkrets. I tillegg var det vurdering av elevens flid og forhold. Fravær ble notert i protokollen. Av årsaker til fravær har læreren i 1870 notert: Arbeider hjemme, borte og gjæter, arbeider i byen, kreaturvokting (gjeting), byærende, uvær, lang veg, moder syg, lider av brystsykdom, likegyldighet, likesæl, ulyst. En må vel kunne si at en del av dagens fraværsgrunner ikke er av nyere dato. Men det er også klart at mange unger måtte være hjemme og arbeide.

“Nyskolen” - Solbakken skole fra 1924

“Nyskolen” ble tatt i bruk i 1924. Det måtte ha vært stort, fra ett klasserom til

to, egen sløydsal og egen håndarbeidsal. Gymnastikksal ble det ikke. Det hele kom på kr. 42 500. Det ble fyrst med ved, og om vinteren var veden som regel isete og våt. Ovnene var av dårlig kvalitet, og selv om fyringa starta kl. 6, var det ikke spesielt varmt når skolen starta kl. 0830. I tillegg til dårlige ovner, var det også mangel på kitt i vinduene. Ovner ble skiftet og vinduer kittet ca 1950, og det ble vesentlig varmere, i alle fall nært ovnen.

Skolen fikk strøm i 1939, og vatnet ble innlagt samtidig som lærerboligen ble bygd i 1948. Inntil da ble vatnet hentet i bømte i en bekk like ved siden av skolen. Ei bømte til hvert klasserom. Do var fortsatt i fjøsbygningen fra gammelskolen.

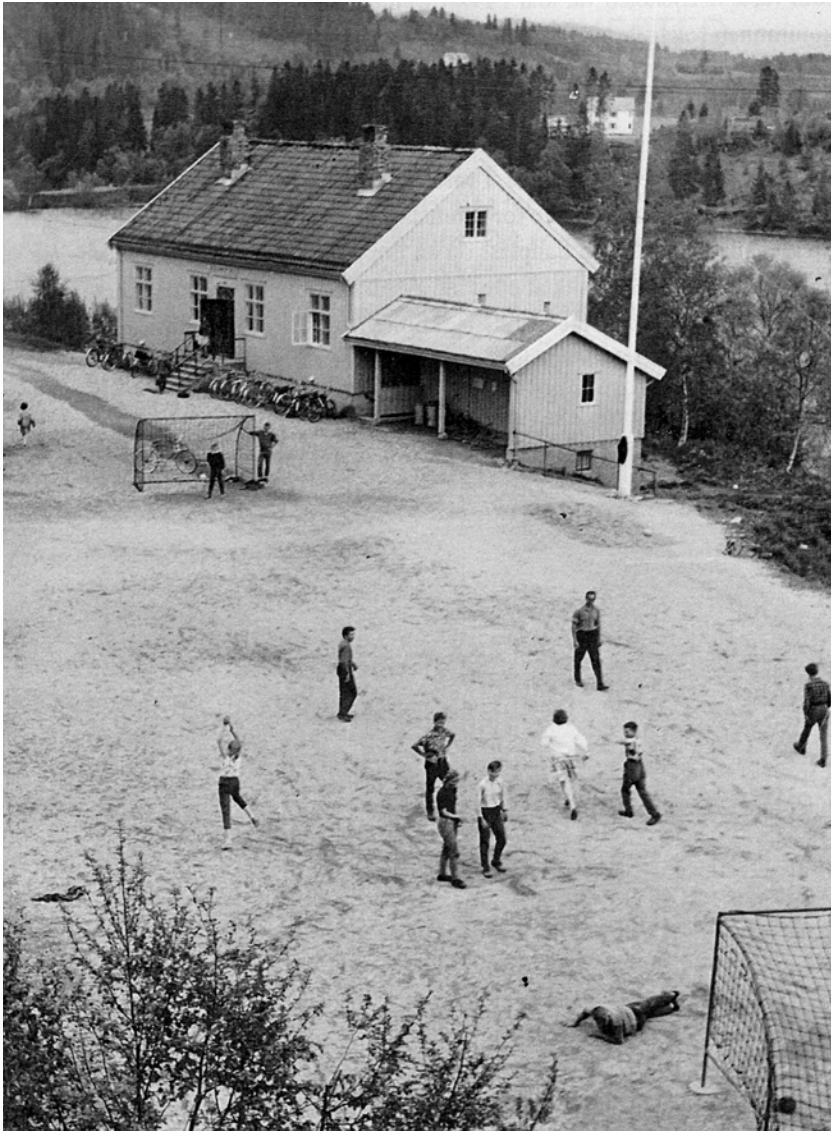

“Nyskolen” fra 1924, “gammelskolen”, og fjøset ca. 1930 - på en flaggdag. Den nye skolen hadde 2 klasserom i 1. etasje og sløyd- og håndarbeidsrom i kjelleren. I “gammelskolen” bodde fortsatt lærerfamilien. Foto: Mathias Røske. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Utsnitt av to flyfoto av “nyskolen”, fra 1953 til venstre og fra 1958 øverst. I 1953 er “gammelskolen” revet. I 1948 hadde lærerfamilien flyttet til nybygd lærerbolig. I 1958 er også fjøset revet, og grunnmurene vises tydelig etter både gammelskolen og fjøset. Samtidig ser vi at skolehagen og lærerens frukt-hage er i god stand i 1953. Familien Skeie, som var lærere til 1957, var fra Hardanger og svært interessert i frukt dyrking. På bildene vises tydelig den nye skoleplassen.

Foto 1953: Widerøe Flyveselskap. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim. Foto 1958: Telemark Flyveselskap A/S. Kopi fra Johan Ottesen historiske fotoarkiv. (www.flyfotoarkivet.no).

Bilde fra ca 1960. Fotballkamp i en gymnastikktime med Tor Wedø som instruktør og dommer. I flukt med skolebygningen er tilbygget fra ca. 1955 med dør i underetasjen og vedrom og lagerrom i 1. etasje. Vi ser hoppegropa like ved flaggstanga. Den ble brukt til høyde- og lengdehopp.

Stien ned til gammelfjøset var bratt og glatt om vinteren. Huset var i elendig forfatning, og ved vind fra rett retning, sto stanken opp gjennom dosetene. Det var 4-6 seters do.

Skoleåret 1925 var det 42 elever og 3 klasser, i 1938 var det 50 og 4 klasser,

mens det i 1954 var 92 elever og fortsatt 4 klasser. Da kom de store krigs- og etterkrigskullene i tillegg til at mange hadde flyttet ut fra byen, det var tross alt lettere å få tak i rimelig bolig på landet. Elevene gikk fortsatt annenhver dag på skolen.

Elever i 6. og 7. klasse i 1956. Skolen hadde 4 klasser, og elevene gikk annenhver dag på skolen. Disse 2 årstrinnene gikk sammen - 6. klasse satt på den ene siden av klasserommet og 7. klasse på den andre siden. I 6. klasse var det 14 elever og i 7. klasse 13 elever.

Øverst: 6. klasse. Nærmest kamera: Eli Fossen, Inger Romstad, Mary Gressdal, Jorid Rossvold. Andre gruppe: Anny Børseth, Elin Sivertsen, Oddny Lervik, Greta Dahl. Bakerste gruppe: Toralf Mæhre, Oddvar Lykstad, Andreas Johnsen (Glimstad), Petter Bruem (Vollan), Oddmund Ålberg, Torbjørn Dalseg.

Nederst: 7. klasse: Nærmest kamera: Brit Fossen, Karin Sjøhaug, Kari Blekkan og Olaug Børset. Andre gruppe: Eli Haugan, Arnlaug Skeie, Bjørg Schjøllberg, Laila Withbro. Bakerste gruppe: Paul Veisetaune, Sverre Berg, Arne Lervik, Fredrik Krüger og Nils Fossen.

På begge bildene: Lærer Dagfinn Skeie.

Under krigen var det trolig vanlig skole fram til påske i 1944. Da rekvirerte tyskerne ett vanlig klasserom, hele kjelleretasjen og loftet som ble delt opp i smårom. Tyskerne brukte skolen til våpen- og sykkelverksted og til feltkjøkken (det var mange soldater ved Jonsvatnet). Skolen fortsatte i underetasjen i 2 rom.

Læreren bodde i “gammelskolen”, der var det kaldt og ikke innlagt vatn. På tross av disse elendige boforhold tok Dagfinn og Randi Skeie i 1945 jobb på skolen. På det tidspunkt hadde de to døtre. Om de var lovet bedre bolig, er ikke godt å si, men i 1948 ble det bygd bolig til læreren - nærmere Solbakken bru og på motsatt side av veggen for skolen. Den fikk innlagt vatn fra en brønn, og kommunen benyttet muligheten til å få vatn frem til skolen. Lærerboligen inneholdt to leiligheter. Den andre ble leid ut til en lærer som jobbet ved en annen skole i kommunen. Etter hvert som undervisningsomfanget økte, ble det behov for mer rom, og stordelen av den ene leiligheten ble tatt til klasserom. Etter hvert ble denne leiligheten tatt til kontor for rektor, en ordning som varte til nyskolen var klar i 1977. Den

Sløyd på timeplanen i 1968. Inn i klasserommet med sløydbenker. Sløydssalen i underetasjen var blitt klasserom.

ene leiligheten var fortsatt lærerbolig, og kommunen solgte lærerboligen på det private markedet i 1984.

Rundt 1955 ble det bygd tilbygg til skolebygningen og fjøset ble revet. I sokkelen inneholdt bygget stampdo som ble tømt av Renholdsverket. Det var ett til lærerne og ett 3-4 seters do til jentene og ett til guttene. I første etasje var det et vedrom og et rom som var lager til utendørsredskap for idrettslaget og skolen. Samtidig ble skolegården utvidet, slik at det ble en ballplass og en hoppegrop for lengde og høyde. Banen var ca. 55 m, slik at 60 m ble avsluttet litt opp i bak-

Lærerne i 1964: Fra venstre: Tor Wedø, Edel Lein, Solveig Bøgh, Alvhild Michalsen og Elling Michalsen.

ken. Disse enkle installasjonene ga Jonsvatnet idrettslag muligheter for idrettsaktiviteter. Ja, faktisk ble det arrangert kretsstevne i friidrett for gutter og jenter våren 1957. Jentene i idrettslaget ble kretsmestre i håndball i 1968.

“Nyskolen” på Fredrikkested

Behovet for ny Solbakken skole til erstatning for den fra 1924 begynte i 1959. I brev til Strinda skolestyre påpekes det at det er 96 elever på skolen. Ingen spesialrom, ikke gymnastikksal og dusj, ikke lærerrom. Det var opptil 28 elever i en klasse. For å lette på trengselen hadde elever blitt overført til Åsvang skole.

Forslag til romprogram for ny skole ble skrevet av skolestyrer Elling Michalsen og sendt til Strinda skolestyre. Det var et stort engasjement for ny skole i grenda, og det snek seg vel inn et visst mismot, for i oktober 1964 (det året Strinda kom-

Skolens logo og skulptur

Skulpturen "Den første skoledagen" er laget av Petter Leth-Olsen og gitt til skolen av ham i forbindelse med innflyttingen i "nyskolen" i 1977.

Petter Leth-Olsen bodde på Fagerneset ved Litjvatnet og var svært aktiv. Han var bl.a. med å stifte Jonsvatnet sangkor i 1963 og arbeidet hardt for å få ny skole i kretsen. Han begynte ikke å arbeide med skulpturer før han hadde passert 60 år. Etter da var produksjonen stor i årene fram til 1985, og i løpet av disse årene laget han sju skulpturer som står rundt omkring i landet, i tillegg kommer flere som står på Fagerneset.

Utfordringen med skulpturene var at de var laget av en kjerne av kamjern og netting som var dekt med sementmørtel. Dette materialet var lite bestandig mot vær og vind, og skulpturene ble etter hvert svært slitt, til tross for årlig vedlikehold.

For å bevare Solbakken skoles skulptur kontaktet rektor Kari Busch den kunstansvarlige i Trondheim kommune, Ulrika Walin, for å skaffe midler til restaurering. Kommunen stilte kr. 600 000 til disposisjon, slik at skulpturen kunne rekonstrueres i messing! Nå er skulpturen blitt logo for skolen, og kvaliteten gjør at den vil vare evig.

Forsidebilde på jubileumsboka 2016.

I *Årbok for Strinda historielag 2007* er det en artikkel om Petter Leth-Olsen av Sturla Leth-Olsen: "Min uvanlige onkel Petter".

mune gikk inn i Trondheim kommune) ble det sendt et brev til Trondheim skolestyre der det ble gitt uttrykk for at tomtespørsmålet ikke måtte være årsak til uthaling av tiden: *Skolen har ikke tilfredsstillende lokaler. Elever og lærere må skifte om på loft, i kjeller og i vedbu før gymnastikktimene. Vi håper å kunne feire 100-årsjubileum (1966) i ny skolebygning.* Det var tydelig at tomtevalget ikke var enkelt, og i november 1964 ble tilsynsnemsda og lærerpersonalet bedt om å komme med konkret forslag til tomt og romprogram. Samtidig ble det bedt om elevtallsprognoser.

I 1969 forelå det forslag på fire tomter: Reppe, Teslimyr, Jakobsli og Overvik. Det ble ikke tatt nådig opp at tomteforslaget fra skolekontoret ikke innholdt tomt i nåværende Solbakken skolekrets. Etter hvert kom det flere forslag på skoletomt: Fortuna, Siim, Berge og Osbakken. Tomta ved Fredrikkested var av mange sett på som et "blauthøl". Dessuten var det lite sol der, mente folk flest. I 1974 tok en høgskolestudent diplomoppgaven sin på forskjellige målinger og observasjoner på Fredrikkestedtomta. Han konkluderte med at tomta egnet seg godt, skolegården ville bl.a. få lite

vind og mye sol! Dette skulle i ettertid vise seg å være riktig!

Sammen med rektor Elling Michalsen la Knut Gaden ned et voldsomt arbeid for å få gjennomført bygging av ny skole. "Vi møtte en mur av velvillighet", sa Gaden. Utover 1970-tallet ble de endelige planer og budsjett vedtatt. Men på tross av alle positive vedtak var det skepsis i bygda, ville byggingen komme i gang? I 1974 godkjente imidlertid Trondheim bystyre forprosjektet, og i 1975 fikk byggenemnda fullmakt til å sette i gang byggearbeidene. I 1975 kom den første gravemaskina, og folk skjønte at nå var byggingen endelig i gang. Med ny og moderne skole hadde ung-

LÆRERNE I 1979

Bak fra venstre: Birgit Widding, Tora Korsvold, Hans Næss, Solveig Bøgh og Tor Wedø.
Sittende foran: Målfrid Johnsen og Ottar Widding.

Solbakken skole 2007 - før rehabiliteringen, og med opprinnelig statue. Foto: Knut L. Vik.

Rektorer, lærere og SFO-ledere

Rektorer:

Johan Slettvold	1914-1942	Tor Wedø	1970-1991
Dagfinn Skeie	1945-1955	Reidar Lund	1991-1995
Elling Mikalsen	1957-1970	Kari Wiksaas Busch	1996-

Lærere ved Solbakken skole for et skoleår eller mer:

Jakob Moxnes	1864-1881	Johannes Lovund	1954-1956
Jon Haugum	1881-1907	Margit Hagen	1955-1956
Arne Arntsen	1907-1908	Elling Michalsen	1956-1970
Olav Bjørkum	1908-1911	Alvhild Michalsen	1956-1970
	1912-1914	Hartvig Hartvigsen	1957-1958
Anne Bjørkum	1911-1912	Liv Kari Bondevik	1957-1958
Johan Slettvold	1914-1942	Solveig Bøgh	1958-2002
Klara H. Kvarberg	1925-1926	Roar Caspar Bruun	1959-1962
	1929-1932	Audhild Bye Rise	1961-1962
Jørgine Øfseng	1926-1929	Edel Lein	1962-1994
Karen Stendahl	1932-1933	Tor Wedø	1962-1991
Gudrun Nervik	1933-1936	Andreas Glimstad	1968-1972
Torbjørn Simonsen	1936-1939	Ellen Wedø	1970-1971
Marie F. Tranmæl	1936-1941	Ole Martinsen	1970-1972
Aslaug Fisknes	1941-1945	Dag Haug	1972-1973
Leiv Eikeland	1942-1945	Berit Silkoset	1972-1973
T.O. Kjosnes	1944-1945	Jorun Gjersvik	1972-1973
Dagfinn Skeie	1945-1956	Ottar Widding	1973-2002
Randi Skeie	1945-1956	Målfrid Johnsen	1973-1986
Kari Solberg Svinvik	1954-1956	Hans Næss	1974-1982
Birgit Widding	1974-1976	Anette Prøiz Gåserød	1997
Astri Vannebo	1976-1977	Kjell Elgsaas	1998
Gisle Gjønnes	1977-1978	Trine Mikalsen	1998
Sidsel Bredeesen	1977-1978	Hilde Dahl Hansen	1999
Tors Korsvold	1978-1979	Morten Jøssund	1999
Solveig Myhre	1979-1980	Gjertrud H. Thoresen	1999
Liv Merete Tilseth	1980-1981	Torgunn Sundli	2000
Ola Stai	1980-1981	Marit Helland Grønningseter	2001
Kari Stixrud	1980-1986	Linda Knutsen	2003
Inger Mæhre	1981-1982	Ina Kyseth	2003
Kristin Dahl	1981-1982	Thomas Lomundal	2003
Harald Aalbu	1983-1984	Sylvi J. Grønningseter	2003
Merete Reinskou	1986-1988	Mari Haugen	2004
Rigmor Markussen	1984-2003	Bjørn Arild Sildseth	2004
Margunn Bjørke	1986	Kjell Åge Paulen Solli	2005
Grethe H. Larsen	1986	Joakim Bækken	2007
Turid Brattland	1989-1990	Ann Elin Smalås	2007
Reidar Lund	1990	Solveig Bergslid	2008
Kristin Larsen	1990	Øystein Gaasvik	2008
Marit Johnsen	1990	Emil Haugseth	2008
Margit Woldseth	1990	Jonas Larsen	2008
Toril D. Johansen	1995	Ragnhild Grønning	
Laila Forbord	1997	Silje Sagstuen	

SFO-ledere

Kjersti Valstad	Turid Brattland
Ingunn Johanne Devik	

dommen og lagene i bygda fått et egnet sted å være, og bygda hadde fått et komplett samfunnshus.

I følge dagens navneregler i Trondheim kommune ville nyskolen på Fredrikkested blitt he-tende Fredrikkested skole. Navnemyndighetene legger i dag stor vekt på at skolenavnet er det samme som det lokale stedsnavnet (ref. Brundalen, Eberg, Stendal og Nardo skoler). Men slik ble det ikke når det gjaldt “nyskolen”.

“Nyskolen” ble flyttet inn i 15. mars 1977 med et fargerikt tog av elever, personale og foreldre. Det riktig gamle utstyret ble kjørt med hest og vogn. Skolen hadde et totalt golvareal på 1930 kvm.. Den totale byggekostnaden var kr. 8 590 000. Det var 83 elever fordelt på 6 klasser. Skolen ble bygd med åpen løsning. Det var gymnastikksal og spesialrom for musikk og forming.

Rehabilitering av skolen

Etter noen år hadde det blitt dårligere luft i arealene; luftkvalitet og ventilasjon var ikke i samsvar med dagens krav og standarder. Det dårlige innklimaet ble etter hvert en gjenganger på møtene i skolens brukerråd, og folk fra kommunen var ved flere anledninger og målte luftkvali-

Lærere og SFO-ledere 2015/16: Fra venstre: Første rekke: Grethe Bakkan, Hilde Dahl Hansen, Marianne Lycke, Kari Busch (rektor), Mari Haugen, Turid Brattland, Hege Krangnes. Andre rekke: Tove Gevoll, Emil Haugseth, Svein Liljedal, Thomas Lomundal, Else Veisetaune, Ann Kristin Berg. Tredje rekke: Sylvi Grønningsæter, Gunvor Irene Eidsaunet, Kjersti Valstad, Marit Grønningsæther, Toril Dølvik Johansen. Foto: Dahl's fotografiske atelier.

Ansatte i 1991:

1. rekke fra venstre: Margunn Bjørke, Ottar Widving, Edel Lein, Tor Wedø, Solveig Bøgh, Reidar Lund, Rigmor Markussen.

2. rekke fra venstre: Randi Skaget, Agnes Fosshaug, Else Veisetaune, Marit P. Johnsen, John Jørgensen, Brit Øien, Grethe Larsen, Margit Woldseth og Kristin Larsen.

Kopi fra jubileumsboka i 1991.

teten. Solbakken skole sto i flere år på kommunens prioriterte liste for å få et nytt ventilasjonssystem. Etter en større vannlekkasje i 2010 ble det behov for store utskiftninger av golv og veggmaterialer i sokkelen, noe som gjorde at personalet måtte omorganisere driften. Store deler av bygget kunne ikke brukes, så det ble noen måneder med kummerlige forhold for alle, bl.a. ble musikkrommet på skolen brukt til personalrom.

Det ble vedtatt at skolen skulle rehabiliteres og midlertidig flyttes til gamle Ranheim skole så lenge arbeidet varte. Flytting til Ranheim skjedde høsten 2013, slik at skoleåret 2013/14 foregikk der. Alle elevene fra Solbakken skole måtte ha skyss til skolen.

I august 2014 startet elevene opp i et helt nyoppusset og oppgradert skolebygg. Skolen hadde fått et nytt bygg i forlengelse med det eksisterende. Her er det nytt ventilasjonsrom, og nye tekniske rom. I tilknytning til disse kunne skolen få disponere 60 kvm. til lager for korps, idrettslag og SFO. Dette var svært tiltrengt lagerplass. Et flott uteområde var blitt enda finere med oppjustert lekeområde, ny beplantning, små lekehus og mange nye lekeapparater. Det var også anlagt en asfaltert håndballbane som islegges om vinteren. Det følte herlig å være tilbake på Solbakken for både elever og personalet. Skolen framsto som ny. Kostnadene beløp seg til over 40 millioner!

Undervisningsarealene var ikke blitt større, men så å si alt var nytt innvendig. Skolen var endret fra å være en åpen skole med åpent læringsareal til en mer lukket skole med glassvegger mellom de ulike klassetrinn. Glassveggene gjør det lyst i arealet, samt at rommet føles åpent, og alle lett kan se hva som foregår av aktiviteter. Det var forskjellige forslag til utforming av glassveggene, men felles for alle forslagene var at det skulle være klart glass øverst. Det var forslag om ulike typer av råglass (glass som bare slipper gjennom lys, og som det er vanskelig å se igjennom), striper av ulik bredde i glasset samt at skolens skulptur skulle prege glassflatene. Valget falt imidlertid på tekst, *Synnøve Solbakken* av Bjørnstjerne Bjørnson. Navnet Solbakken gir assosiasjoner til

Skolen har glassvegger mot klasserommene med tekst fra *Synnøve Solbakken* av Bjørnstjerne Bjørnson.

Skolen i dag - etter rehabiliteringen i 2013/14. Foto: Knut L. Vik.

navnet på skolen, og fortellingen er i tillegg en viktig del av vår kulturarv. Ved å ha lesbar tekst på skilleveggene, vil elevene kunne se og lese denne, og bli interessert i hva den forteller. Tekst skaper nysgjerrighet. På glassveggene i læringsarealet kan elevene lese deler av kjærlighetshistorien. For å få vite hvordan det går, må elevene gå ned i første etasje og lese på glassveggene på arbeidsrommet til lærerne.

Skolekretsgrensene

Den første skolen (omgangsskolen) var for gårdene nord for Jonsvatnet. Kretsen strakk seg fra Nedre Jervan til Røstad, og en ser det godt av navnene på elevene hvilke gårder som var med. Det var også elever fra Reppe og Teslimyr. Kretsen var liten, den lå ytterst ut i Strinda herred og det var få elever. Det første året

var det 29 elever fordelt på to klasser, og elevtallet holdt seg nokså konstant på ca. 30 de første 60 årene.

Elevlista fra 1888 viser at det kom elever fra Siim. Det kommer trolig av at det året ble det tatt i bruk veg fra Røstad, over Siimsåsen til Siim, Moen og videre til Engelsås. Elevene likte nok ikke å gå rundt om Røstad og Osen, det var snarere å gå over isen om vinteren og ro i båt om sommeren. At elevene måtte skofte et par dager om våren når isen var dårlig, og likedan om høsten når den la seg, var ikke så farlig. Dette ble det slutt på når Solbakken bru var ferdig rundt 1924. Da ble opptaksområdet utvida til Engelsås og Lykstad, og i 1930-årene ble Ny Jord også med. Da ble elevtallet såpass høgt at skolen ble firedelt, 50 elever.

Schivevollen naturskole

Schivevollen naturskole ligger naturskjønt til ved Hestsjøen, litt sør for Jonsvatnet. I dag leier Solbakken skole Schivevollen av Haukås allmenningssyre. Også Bratsberg skole er bruker av stedet, og NTNU, ved PLU (Program for lærerutdanning), benytter stedet som en del av lærerutdanningen. Solbakken skole bruker Schivevollen som et alternativ til den tradisjonelle klasseromsundervisningen og som et supplement til uteskolen. Her er naturen den naturlige læringsarenaen. Barna får kunnskap om hvordan livet på et vei- og strømløst småbruk artet seg før i tiden. De lærer seg å ta vare på et historisk sted for ettertiden og å ta vare på kulturlandskapet, i tillegg til å få masse kunnskap og erfaring om miljø og biologisk mangfold. Her er også en unik mulighet i forhold til bruk av feltarbeid i uteskolen og dets påvirkning på læringsresultatet.

Schivevollen har også ved flere anledninger vært arena for kulturelle aktiviteter - som "Schivevollenspelet" i 2004. Spelet ble laget og framført av skolen - av elever, lærere og mange samarbeidspartnere.

Til venstre: Schivevollen. Til høyre: Schivevollenspelet - Armfeldts soldater.

Dette var kretsgrensene i mange år. Noen år ble grensene justert litt for enkelte klasser. Var det for mange elever, var alternativet å flytte elever fra Sæterbakken og Osbakken til Åsvang skole. Etter krigen var det store klasser, i 1954 nesten 100 elever! Årsaken var nok at det var mulig å skaffe seg rimeligere bolig ved Jonsvatnet enn i byen.

Det var skole på Øvre Jervan. Skolen tilhørte Malvik kommune. Etter en justering av kommunegrensen mellom Malvik og Strinda i 1953, ble elever som

bodde på strekningen Kuset til Øvre Jervan elever ved Solbakken.

Etter at nyskolen på Fredrikkested ble tatt i bruk, ble opptaksområdet utvidet, men elevtallet vokste ikke så mye før det kom elever fra Vikåsen i 1988 og Fortunalia ca. 2000. Solbakken skole hadde elever fra Vikåsen fram til 1993, da Vikåsen oppvekstsenter ble åpnet.

I dag omfatter skolekretsen området fra Teslimyr til Øvre Jervan og Dragsten. Fra høsten 2011 ble Dragsten skole i Selbu kommune vedtatt nedlagt, og

elevene i Dragsten ble overført til Solbakken skole i Trondheim kommune. Dragsten skole betydde mye for lokalsamfunnet i Dragsten, og det var en stor og engasjert motstand mot nedleggelsen av skolen. Folket i Dragsten følte seg lite verdsatt av ledelsen i Selbu kommune, og argumenterte for å beholde den lille skolen sin. Til tross for mange gode og sterke argumenter, førte disse ikke fram. Mange var svært kritiske til den lange skoleveien fra Dragsten til Solbakken skole. Veien var smal, og til tider i svært dårlig forfatning. Elevene måtte kjøre nærmere to mil en vei. Høsten 2011 begynte 14 elever fra Dragsten på Solbakken skole. Elevtallet har variert fra 11-16 elever siden da.

Skoleskyssen

Skoleskyssen startet i 1964. Etter flere års utredninger og søknader ble ordningen med skyss til elever som bodde lenger enn fire km fra skolen, innvilget også i vår krets.

Dette innebar at skyssrutene Solbakken-Kuset-Øvre Jervan (10 km) og Solbakken-Engelsås (4 km) ble opprettet. Grunnet farlig og svinget veg ble det også skyssrute på strekningen Solbakken-Røstadbakken. Senere ble det skyssrute til Vassdal/Åsgjerdet og til Ny Jord. Ved overgang til ny skole i 1977 kom et tillegg på 2 km. Reglementet åpnet etter hvert for skyss på strekninger med farlig skoleveg, noe som gjorde at det ble etablert rute til Teslimyr.

I 21 år var Olav Forbord sjåfør og buss-eier. Alle elever med rett til skoleskyss var avhengig av han. I høstregn og storm, om vinteren i fokksnø og på blankis og om våren med teleløsning måtte bussen fram til skolestart kl. 0830. Det skulle god beregning eller "timing" av både sjåføren og elevene for å komme fram i rett tid. Og vi må si at det har funget utmerket. Svært sjelden har elever kommet for sent - var det noen elever som kom sent, måtte Olav være vekkeklokke. Olav har i alle årene vært meget pliktoppfyllende, og vist stor ansvarfølelse overfor skole og heim. Olav hadde 30 års erfaring som sjåfør før han startet som skolebussjåfør, en erfaring som var god å ha med seg. Han var glad i å kjøre bil og hadde godt tak på ungene som ofte satt urolig. Den første tida satt de på benker, og det var ikke påbudt med belter.

I de første årene var det flere strekninger som var vanskelige og til dels farlige. Om vinteren var nok alle brøytet, men svært få var strødd. I dag hadde det ikke gått offentlige bussruter på disse vegene. Som nevnt var mange av vegene i dårlig forfatning om våren. Skikkelig veivedlikehold ble det ikke før på slutten av 1990-årene. Spesielt var Stokdalsvegen og vegen mellom Kuset og Øydalsvik dårlig.

Olav Forbord startet med en 10-seters buss i 1964, den var stor nok til å dekke behovet. Men behovet økte, spesielt etter "nyskolen" ble tatt i bruk, og 6-årin-

Olav Forbord (til høyre) kjørte skolebussen fra 1964 til 1985, deretter overtok Olavs svigerdatter Vigdis Forbord (i bilen) og sønnen Svein Olav Forbord fra 1985 til 2011, slik at familien Forbord kjørte skolebuss ved Solbakken skole i 47 år.

gene ble skolestartere. I tillegg kom skoleskyssen til Dragsten - en distanse på 20 km. Det gjorde at bussparken måtte utvides og bussene måtte være større.

I 1985 overtok Vigdis og Svein Olav Forbord skolekjøringa. Det ble kjøpt 2 stk. 16-seters busser. Etter hvert ble busskjøringen ved Jonsvatnet en del av det offentlige busstilbudet, og kjøringen ble gitt på anbud. Vigdis og Svein hadde anbudet til 2011 (i 2012 til Dragsten). Da hadde familien Forbord hatt skolekjøringen i 47 år. I løpet av årene hadde de blitt kjent med ungene og de fleste foreldrene med barn ved Solbakken skole. For manges vedkommende dreier det seg om to-tre generasjoner.

Da de sluttet, hadde det skjedd store forandringer i skoleskyssen. Bussene hadde blitt større og bedre, det hadde blitt påbudt med sikkerhetsseiler og biltrafikken ved Jonsvatnet hadde blitt betydelig større. I de siste årene har vegvedlikeholdet blitt mye bedre.

I løpet av disse 47 årene har skolebussen knapt kommet for sent en eneste dag! Kanskje viktigere er det at skolebusskjøringa ved Solbakken skole har foregått uten uhell eller skader. En fantastisk prestasjon.

Etter at Vigdis og Svein sluttet i 2011, fikk Reistad buss anbudet på skolekjøringen og de offentlig bussrutene ved Jonsvatnet. Rutenettet og antall busser er stort sett det samme som før. To ruter har skiftet transportør; Trøndertaxi kjører rutene på Stokdalsvegen og til Røstadbakken.

Skolefanen

Den første fanen ble tegnet av lærer Johannes Lovund i 1956, og den var i bruk første gang i 1957 som også var første gang skolen gikk i 17. maitoget i byen. Fanen ble etter hver svært slitt, både etter bruk, men også på grunn av dårlig lagring, og det var behov for ny.

I 2015 ble det satt i gang arbeid med å skaffe skolen en ny fane. FAU (Forel-

Først i 17. maitoget 1966 og 2016 - i år med den nye fanen.

drenes arbeidsutvalg), og skolen startet med å samle inn penger. Det var behov for mye penger! Tett opptil kr. 100 000. Sparebanken Midt-Norge bidro med hele beløpet, og ny fane kunne bli en realitet til 17. mai i jubileumsåret. Skolen - både ledelse, foreldre og elever, var ikke lite stolte da skolen gikk først i 17. maitoget i 2016 som i 1966.

Skolekorpset

Solbakken skolekorps ble stiftet 9. mars 1959 etter initiativ fra Solbakken skoles foreldrelag. Den første formannen het Bernhard Simonsen, og dirigent var musikkfenrik Oddvar Lund. Fenriken sørget for både noteopplæring og senere instrumentopplæring. Det er selvsagt et stort økonomisk løft å starte et korps. Kommunen var heldigvis velvillig innstilt og bidro med støtte, samt at musikkforhandler Olaf T. Ranum sa seg villig til at instrumenter kunne handles på krita. Det ble arrangert utlodninger og dugnader, og bygdas folk stilte villig opp for korpset. Førstepremien kunne være forparten på en halv gris, andrepremie var bak-

parten. På møter i korpsets styre var det god stemning, og protokollen viser ofte at "møtet ble avsluttet med en sang".

I 1960 kunne man lese i avisen: *Solbakken skole, Strinda, har nå fått sitt eget musikkorps. Det var i ilden første gang 17. mai, men først onsdag ble den offisielle debutkonserten holdt. Korpset, som i alt teller 25 medlemmer, spilte da på skolen for mange interesserte tilhørere. (...) Alt i alt er det bare 98 elever ved*

hele skolen, og når korpset da har fått så stor tilslutning, vitner det om stor interesse for saken. Korpset hadde før konserten øvet bare i 30 timer, men det var sannelig ikke dårlige saker de presterte under ledelse av musikkfenrik Oddvar Lund.

Etter hvert ble det både instrumenter og uniformer til stolte barn. I perioder var det faktisk venteliste for barn som ville være med. Da måtte man vente til det ble ledig instrument før man fikk plass i korpset. Det er sagt at når korpset hadde konserter, var hele Jonsvatnet mørklagt. Alle var på konsert - ingen var hjemme de kveldene. For pensjonister i kretsen som manglet skyss til skolen, ble det satt opp biler.

Olav Kværnstad tok over korpset i 1964, og dirigerte i omtrent ti år. 17. mai brukte korpset ofte å marsjere i området, ofte fra Osvegen og ut til skolen. Området rundt Dragsten var også i lang tid et område korpset rekrutterte fra og viste seg fram i.

“Gamleskolen” var tilholdssted for korpset helt til nye Solbakken skole åpnet i 1977. Korpset spilte selvsagt på innvielsesfesten. Alf Byberg var dirigent i hele ti år, og regjerte korpset i skikkelig brass-ånd. Korpset tok også initiativ til det første "Brasstreff" i 1981. Dette er et årlig arrangement for byens brassband, og har blitt et historisk, sosialt og musikalsk møtested.

Korpsfanen i 1966. Bilde i jubilumsboka i 1966. Fanebærer er Jørn Michalsen.

Byberg ble i 1985 etterfulgt av nok en jonsvannsbygg, nemlig Sverre Bøgh. I denne tiden gikk korpset fra å ha tradisjonell brassband-besetning til å ligne mer på et storband. Det ble gjennomført mange flotte prosjekter, og Brazz Brothers, Jan Eggum og Egil "Bop" Johansen, var navn som sto på lista over samarbeidspartnere.

I 1993 åpnet Vikåsen oppvekstsenter, og dette ga et større rekrutteringsgrunnlag for korpset. I 1998 kom da et navneskifte til Solbakken og Vikåsen skolekorps, og etter hvert ble også Vikåsen skole tilholdssted for korpset.

Solbakken og Vikåsen skolekorps fotografert på en øving i oktober 2016. Bakerst til venstre står dirigent Simen Grøtting Husmoen og bakerst til høyre dirigent Kjersti Johansen og instruktør Eirik Eidsaune. Foto: Tone Hassel Kringstad.

Dagens korps består av ca. 30 medlemmer, og er fortsatt Trondheims eneste skolekorps med ren brassbesetning. Korpset har også en egen drilltropp.

Skolen og nærmiljøet

Skolehuset som ble bygd i 1924, ble etter hvert et sted for aktivitet utenom skolen. Den første som fikk leie var søndagsskolen i 1926. Søknaden ble behandlet i tilsynsutvalget som fattet følgende vedtak: “Søndagsskolen får leie nyskolen. Tilsynsutvalget er ikke stemt for mer utleie av den nye skolen, da det kan føre til slitasje”. Søndagsskolen benyttet skolelokalene til 1984, altså i nærmere 60 år, og søndagsskolelærerinne var frk. Kirsten Sønstebø i alle disse årene.

Jonsvatnet idrettslag

Solbakken skole har alltid vært en arena for idrett, helt fra laget ble stiftet i 1939. Laget kom bare så vidt i gang før krigen kom. Etter krigen fikk laget leie et rom i sokkelen, og der hadde de faktisk boksetrening. På den tida var idretten for voksne. Barne- og ungdomsaktiviteter kom først etter 1950, og i Jonsvatnet idrettslag fikk den et skikkelig oppsving da skoleplassen ble ferdig. Da var det friidrett som var i skuddet, og lagets medlemmer gjorde det svært godt, og flere ble kretsmestre. Friidrettsinteressen avtok, og etter at fotballbanen ved “nyskolen” ble ferdig i 1982, var det fotball som var i skuddet. Fotballbanen var viktig også for skolen; skolen kunne låne den gratis på hverdager og idrettslaget kunne låne garderober.

Solbakken idrettspark med kunstgressbane og ballbinge, begge med lysanlegg. Det er også en BMX-sykkelbane rundt hele anlegget. Foto: Knut L. Vik.

Spesielt bra ble dette samarbeidet når idrettslaget investerte stort i idrettspark med kunstgressbane, BMX-sykkelbane og ballbinge. Idrettsparken ble åpnet i 2010 og er svært viktig for bygda.

I tillegg utgir idrettslaget et medlemsblad som skolen kan benytte til å sende ut informasjon om skolen.

Jonsvatnet brassband

Brassbandet ble stiftet i 2006, og har siden da øvd i skolens musikkrom. Mange av medlemmene er rekruttert fra skolekorpset.

Jonsvatnet sangkor

Sangkoret ble stiftet i 1963 med Tor Wedø som dirigent, og hadde frem til 1977 sine øvelser på gammelskolen. Da flyttet de til nyskolen, men etter hvert ble koret så stort at de måtte flytte øvelsene til Markaplassen skole.

Kilder

Solbakken skole 100 år. 1866 - 1966.
48 s. Adresseavisens forlag. Trondheim 1966.

Solbakken skole 125 år. 1866 - 1991.
96 s. Utarbeidet av en Jubileumskomiteé ved Solbakken skole. Mai 1991.

Solbakken skole 150 år. 1866 - 1966.
99 s. Utarbeidet av en Jubileumskomiteé ved Solbakken skole. Mai 2016.

Når ikke annet er nevnt, er bildene fra en av jubileumbøkene.

Andreas Glimstad, f. 1943, elev ved Solbakken skole 1950 til 1957. Befals- og lærerutdannet og ansatt ved Solbakken skole 1968 til 1972. Idrettssekretær og fritidssjef i Trondheim kommune 1972 til 1990. Generalsekretær for VM på ski fra 1990 til 1997. Utarbeidet Markaplassen for Trondheim 2000-2004 og forvalter for friluftsliv i kommunen til 2013.

Fortellingen om Trondsletten

Av Else-Gulla Ulset og Eli Fagerberg

Slik begynte det

«De glemte barna» kalte han dem, advokat Kjell Boysen, som på slutten av 1940-årene tok initiativet til å starte en forening, ikke bare for foreldre med barn med **Cerebral Parese**, men også for andre interesserte, leger, fysioterapeuter o.a. Foreningen fikk det optimistiske navnet Landsforeningen til bekjempelse av Cerebral Barneparese, senere endret til Cerebral Pareseforeningen. Foreningen skulle være landsomfattende med avdelinger rundt i landet.

Omtrent på samme tid møttes noen foreldrepar i Trondheim på datidens kom-

munale behandlingssted, Trygdekassen. Dette var arbeidsplassen til byens fysioterapeuter den gang. Det var oftest byens populære barnelege Håkon Tønseth som etter å ha stilt diagnosen «Dr. Littles disease», henviste barna til behandling der. Diagnosen var ny – ikke tilstanden. Tidligere hadde mange barn med symptomer som man i dag diagnostiserer som Cerebral Parese, blitt henvist til Åndsvakeomsorgen. Flere av de barna som møttes på Trygdekassen, var kommet i skolealder, og førsteprioritet for foreldregruppen var å skaffe skole- og barnehagetilbud. Initiativtakeren var Trygve Gundersen fra Strinda, far til CP-rammede Trond-Olav. Det var ikke lett å skaffe lokaler på denne tiden, og den første skoleklassen ble opprettet

Trondsletten fotografert av Widerøe Flyveselskap 24. juni 1960. Veien i forgrunnen er Brøsetveien, og vi ser innkjørselen til Trondsletten og Brøset hageby. Adressen er Åkervegen 4B. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

som ettermiddagsskole på Ila Barneha-ge. Fru Inger Nordstrand Wik var lærer, og skolen fikk til å begynne med fire elever. Den eldste var 26 år, men hadde altså til da ikke fått organisert skoletilbud. Strinda kommune bevilget til én lærer, mens foreningen og foreldrene måtte holde lokale, skolemateriell og annet nødvendig utstyr.

Også Trygve Gundersen hadde lest Kjell Boysens artikkel om «De glemte barna» som sto på trykk i Verdens Gang 3. oktober 1949. Han tok straks kontakt med Kjell Boysen i Oslo, og Gundersen ble med allerede i det første styret i «Foreningen til bekjempelse av Cerebral barneparese». Han satt i dette styret fram til 1983. Hjemme i Trondheim ble han leder for Trøndelagsavdelingen, som den gang også dekket de tre nordligste fylkene. Planen var, så fort som mulig, å få et sted /lokale for et helhetlig tilbud; behandling/fysioterapi, barneha-ge, skole. Gjerne et internat, slik at barna alltid hadde fagfolk rundt seg, og behandlingen kunne bli optimal. Dette var ikke så lenge etter krigen, boligman-gelen var stor, og lokaler var mangelvare. Man undersøkte alle muligheter, så på flere tenkelige steder, også gamle tyskerbrakker. Mye arbeid og mange møter gikk med i prosessen.

På denne tiden var det at «skjebnen» vil-le det slik at Gundersen, på vei hjem fra et styremøte i Oslo, befant seg på Dov-reekspresen. Her kom han i snakk med en hyggelig medpassasjer, fru Ingrid

Kiær fra Løkken. Hun var den gang le-der for Sør-Trøndelag sanitetsforening. Hun var fortørnet over en artikkel i Dag-bladet om Foreningen til bekjempelse av Cerebral Pareses etablering av «Gladheim» på Holmenkollen, det før-ste behandlingshjem for cerebral parese. Naboene protesterte mot å få barn med Cerebral Parese i sin nærhet. (Det ville jo ødelegge idyllen om de skulle se evt. høre disse barna!) Slik kom Gundersen og Kiær i snakk på toget. Ingrid Kiær ble veldig interessert i foreningens plan-ner om å få til et behandlingssted i Trondheimsområdet. Hun ville invitere CP-folk, folk med medisinsk bakgrunn o.a., til et seminar i tilknytning til Sani-tetsforeningens årsmøte. Og – CP-foreningen fikk 50.000,00 kroner i gave fra Løkken verk. 50.000 var mange pen-ger på den tiden. Det kunne bli hus - - - eller tomt?

Cerebral Parese er

en samlebetegnelse på forstyrrelser i muskel-funksjonen på grunn av hjerneskade før, under eller like etter fødsel. Cerebral Parese kan ha mange ulike årsaker og ytre seg på ulike måter.

Behandlingen strekker seg over lang tid, ofte over mange år. Fysioterapi er en av de viktigste behandlingsformene og bør starte så tidlig som mulig.

Spesialutdannede fysioterapeuter bør bidra til at barna får et best mulig opplegg inkludert utvikling gjennom lek og selvhjelpstrening. Ofte er det nødvendig med tekniske hjelpemidler som rullestol og spesialsykkel. Det kan bli aktuelt med ortopedisk behandling.

Omtrent tre fjerdedeler av barn med Cerebral Parese har tale- og språkforstyrrelser som gjør innlæring vanskelig. Dette krever tilrettelagt undervisning og god spesialpedagogisk oppfølging, ofte av et bredt sammensatt team.

Og så rullet snøballen: Takket være gode hjelpere, blant andre overlege Henry Lundh på Reitgjerdet, ble det en tomt på 10 mål av Reitgjerdet grunn. I 1955 sendte «Byggekomité for behandlingshjem for barn med cerebral parese» ut sin anmodning om bidrag fra landsdelens fylker. Anmodningen var anbefalt av fylkesmennene i Møre og Romsdal, Nord- og Sør-Trøndelag og av Biskopen i Nidaros bispedømme, Arne Fjellbu. Arbeidet startet i mars 1956. Byggekomitéen var bredt sammensatt, blant annet for å kunne bistå med administrative oppgaver: Ruth Amundsen og Gerd Hauger fra Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS) Sør-Trøndelag, Gunvor Leiknes, Anna Grønli og Bergljot Salberg fra NKS Nord-Trøndelag, barnelege dr. Håkon Tønseth, sykegymnast frk. Jøran Olafsen og fra CP-foreningens Trøndelagsavdeling; fru Aasta Bohne, fru Kari Wessel, jernbanekspeditør Finn Kolstad og kontorsjef Trygve Gundersen, sistnevnte som formann.

Arkitekt var Arvid Johnsen, og bygget var beregnet å koste 840.000 kroner. Så mange penger hadde man ennå ikke, men tilsagn om flere bidrag og velvillige banker gjorde at man torde å starte byggingen. Det skulle bli 20 internatplasser, to store leke- og oppholdsrom, et stort fysioterapirom og leke- og opp-

Slik ble det. Bildet viser inngangspartiet. Bilde i heftet *Trondsløtten Cerebral Parese-institutt 1957 - 1987*.

holdsrom samt fysioterapirom for «dag-hjemsbarna», felles skolerom og kjøkken/spiserom for betjening, 6 hybler for betjening og hybelleilighet for bestyrerinne.

Alt dette skulle fylles med barn og med personale skolert for å gjøre noe for disse barna. Mange skulle ha stedet som sitt hjem i mange år, de skulle få fysioterapi og trening som skulle sette dem mest mulig i stand til å klare seg selv, og de skulle ha skole. Ettersom det ikke var mange steder som dette, ble det mye nybrottsarbeid. Det var svært viktig å få dyktige, skolerte og dedikerte ansatte. De første nøkkelpersonene var bestyrerinne Martha Lindvik, tilsynslege dr.

Otto Mykland og ledende sykegymnast (fysioterapeut) Karen Ellingsen. Hun hadde spesialutanning fra St Mary's hospital i London. Det var også stillinger for 6 barnepleiere, kokke, kjøkkenassistent og vaktmester.

3. september 1957 var åpningsdagen. Egentlig skulle dette skje med Kronprins Olav og Prinsesse Astrid til stede, men Kong Haakons sykdom hindret dem i å komme. Kongen døde senere det året.

Navnet på stedet ble **Trondsletten**. Besluttet i all hemmelighet, især for ildsjelen og formann for det meste i hele planleggings- og byggeperioden, Trygve Gundersen. Stedet ble oppkalt etter Else og Trygve Gundersens CP-rammede sønn, **Trond-Olav**. Navnet passet jo også godt fordi det var i **Trondheim**. Året etter, i forbindelse med Kong Olavs signing, ble det kongebesøk på Trondsletten 21. juni. Det var en stor dag for små og store.

Allerede i talen sin på åpningsdagen i 1957 snakket Gundersen om alle som hadde støttet. Og han beklaget at det var for mange til at alle kunne nevnes.

Sitat fra talen: *Jeg vil dog gjerne allikevel få fremheve noen spesielt. Det er alle de barna og barneforeningene, Sanitetens barneforeninger i Stjørdal, på Løkken, Ranheim og andre steder som har sendt oss sine gaver, og som har gjort det mulig for oss å kjøpe disse småtinge-*

Kongelig besøk 21. juni 1958. På bildet øverst ønsker bestyrerinne Martha Lindvik og Trygve Gundersen velkommen.

ne som barn må ha omkring seg for å trives – radio for å kunne høre barnetimen, akvarium med fisk med etterligelsesverdige plastiske bevegelser, undulater og andre ting. En spesiell takk vil jeg gjerne si til dem.

Og slik fortsatte det. Noen små og store bidragsytere, arrangement og organisasjoner må nevnes for å vise bredden av interessen for Trondsletten: Trøndelag arbeiderkorforbund med dirigent Per Hjort Albertsen i Vår Frue Kirke, piano i gave fra Rotary, Russeaksjon, CP-foreningens støttelag med loppemarked,

Trond-Olav

Trond-Olav selv var blitt for gammel til å nyte godt av tilbudene på Trondsletten. Han hadde fått sitt skoletilbud på Berg skole og senere på Strinda Realskole og Gymnas. Trond fikk mange gode venner mens han gikk på Berg. Ordet integrering var ikke "oppfunnet" ennå, men gutta i klassen tok Trond med på mye moro og gale streker, blant annet epleslang. Og mens gutta sprang for ikke å bli oppdaget, ble Trond for sen på sin store trehjulssykkel, og han måtte ta all "kjeften". Senere i ungdomsårene var han med på datidens dansemoroer, til tross for at han verken kunne danse eller snakke helt tydelig.

Trond følte seg alltid sterkt knyttet til Trondsletten, var ofte på besøk og hadde god kontakt med både ungdommene der og personalet. Særlig etter at ungdomsavdelingen ble opprettet, var han en flittig gjest, og han var nok, med sitt gode humør og muntre replikker, til stor oppmuntring og også et slags forbilde for de unge beboerne på Trondsletten. Han var en person med et meget stort handicap, men som greide å nå sitt store mål - å bli selvstendig. Han utdannet seg til sosionom og arbeidet en tid i Eidsvoll kommune, før han fikk ansettelse i Trondheim kommune og fikk egen bolig på Munkvoll.

Trond-Olav døde av kreft, bare 39 år gammel.

Til venstre: Trond-Olavs første sykkel, spesialbestilt fra England. Tenk - for første gang å kunne forflytte seg på egen hånd uten å be om å bli båret eller kjørt i vogn.

Til høyre: Trond-Olav på besøk på ungdomsavdelingen. Tydelig at han og Marit har funnet tonen. Bilde fra avis.

Lions Club Trondheim hadde blant annet greyhoundløp, griseutlodning og borddekkingskonkurranse. Så var det overskuddet fra Husmorukas utlodning, Røde Kors-tombola, seks skolepiker fra Byåsen som hadde tombola og samlet inn 400 kroner, Åsvang Helselag, Trygg Trafikk og Lions Club hadde innsamling i forbindelse med årets lysaksjon, Foreningen Vårblomsten fra Jonsvatnet, Odd Fellowlosjen i Trondheim, mannekengoppvisning i Selbu v/Tricotagemagasinet og Sanitetskvinnene sto for «kvinnekavalkade» på hotell Prinsen. Combi gammeldansklubb og Lastebileiernes dameforening ga årlige bidrag, og Strinda realskole og gymnas hadde i

mange år som tradisjon å arrange innsamling i forbindelse med fotballkamp mellom russejenter og lærere. Fantasien var stor.

Kronen på verket var nok Blomsterdagen, som ble en årlig suksess fra 1958 til 1974.

At Trondsletten var noe nytt og banebrytende, kan vi forstå av gjesteboka fra de første årene. Besøkende fra fjern og nær, fra utdanningsinstitusjoner, lag og foreninger, politikere og helsepersonell kom for å hente inspirasjon og kunnskap. Og bestyrerinne Martha Lindvik var en stolt guide.

Blomsterdagen

Blomsterdagen ble avholdt i Trondheim hvert år fra 1958 til 1974 (visstnok med ett års opphold pga blomstermangel).

Det var den lokale Gartnerforeningen og Blomsterhandlerforeningen, ledet an av Møllback-Nielsen, frk. Westergaard og G. Walden som sørget for at CP-foreningen og dens hjelpere, for det meste Lions Club Trondheim, fikk nok blomsterbuketter og nelliker (gratis) å selge. Damene fra Lions og CP-foreningen "løp" rundt til byens bedrifter, forretninger og kontorer og tok opp bestillinger på buketter - og på selve Blomsterdagen ble buketter levert ut. Det var et svare styr, forteller en av dem som var med, men så artig! Det hele ble administrert fra Jernbanefolkets hus med hjelp fra "Jernbanens Ombringelse", en slags dugnad. Russejenter fra Strinda Realskole og Gymnas sørget for salg av nelliker enkeltvis.

"De unge elevene skapte både ynde og friskhet over den populære Blomsterdagen", skrev avisen.

Brosteinsballet på Torvet om kvelden var vel arrangementets høydepunkt. Fra foreningens årsberetning for 1959 kan vi lese at kommunen hadde sørget for pynting, Olav T. Ranum ordnet med skikkelig lyd og Forsvarsmusikken spilte. Det ble kåret danseimestre i Rock and Roll og CP-foreningens formann, Trygve Gundersen, fikk æren av å utpeke årets **blomsterprinsesse** og hennes temer.

Det var lett å få folk til å være med å hjelpe. Til og med Bispehaugens skolekorps deltok i sine flotte uniformer med sin fengende musikk og "lokket" folk til brosteinsballet på Torvet.

Avisene var positive, hjelperne "strømmet" til fra ulike lag og foreninger, bl.a. fra byens tre roklubber, og mange av "byens autoriteter", som det står i en omtale i CP-foreningens årsberetning, ville være med.

Overskuddet var stort - ingen belastet regnskapet med utgifter, så det som kom inn på arrangementet, var netto kroner 12.782,58, en svimlende sum i 1958, og på så kort tid! Beløpet steg for hvert år og ga Trondslettens styre og CP-foreningen et kjærkomment pusterom i problemene med den trange økonomien. I foreningens beretning for 1968 kan vi lese: "Vi kan takke Blomsterdagen for at vi har kunnet holde høy standard og forsvarlig drift på Trondsletten."

Intervju med Martha Lindvik

Martha Lindvik var ansatt på Trondsletten fra 1956 til 1986. Hun har betydd mye for barna som vokste opp der, og for ansatte som har kommet og gått mens hun har vært bestyrerinne. Hennes etterfølgere fikk store sko å fylle!

På Ila alders- og sykehjem møter vi henne. Hun er snart 97 år og har en hukommelse som enhver kan misunne henne. Alle barna som har vært på Trondsletten husker hun klart med navn og hjemstedskommune, og hun deler med oss mange historier fra sin tid på Trondsletten.

Hun forteller at hun er sykepleier, og etter avsluttet videreutdanning ved Sosialskolen i Oslo søkte hun stilling på Rikshospitalet. En venninne gjorde henne oppmerksom på utlysning av stilling som bestyrerinne på Trondsletten i Trondheim, og sa: "Du må søke!". Hun

søkte og fikk stillingen. Hun takket nei til stilling på Rikshospitalet og kom til Trondsletten høsten 1956.

Vi spør henne: "Hva tenkte du da du kom til Trondsletten og skulle starte opp og alt var nytt og i startfasen?" Martha forteller at hun flyttet inn på et rom som var møblert med en grønn sovesofa, et spisebord og et skrivebord. Rommet fikk navnet Marthastua.

Det var mye å ta fatt i under oppstartfasen av institusjonen. Trygve Gundersen var til stor støtte, og ble en viktig og god veileder og samarbeidspartner i forhold til driften. Doktor Otto Mykland var medisinsk ansvarlig. Martha hadde den daglige oppfølgingen av barna etter hvert som de kom fra fjernt og nært, en kom helt fra Vadsø. I alt var det plass til 20 barn, og de ble plassert to på hvert

Martha Lindvik sammen med to av barna "sine" i hagen bak Trondsletten. Bilde i årsberetningen for 1987 for Cerebral Pareseforeningen i forbindelse med at Martha ble pensjonist.

rom. Det var stor fortvilelse hos foreldrene når de forlot barna.

Martha gikk inn i rollen som mor for barna som hun fortsatt omtaler som "barna mine". Og hun ble søster Martha for store og små. Dagene ble fylt med barnehage og skole og behandling hos fysioterapeut. Ikke sjelden var Martha uenig i de strenge kravene til behandling som ble stilt av datidens fysioterapi, og hun forsvarte barnas rett til lek og fri utfoldelse.

I jule- og sommerferier reiste barna hjem, og noen trengte følge for å komme hjem. En gang kjørte Martha med hjelpere med en liten pjokk til Bodø. Der ble de møtt av pappaen i fiskeskøyte, og fikk være med helt hjem til den vesle øya ute i havet. Noen ganger ble det ikke mulig å reise hjem på grunn av sykdom. En jul ble to av barna igjen på Trondsletten med kikhoste og feiret jul med Martha og hunden Frikk på Marthastua! Barna på Trondsletten hadde stor glede av hverandre, og Martha sier at hun tror de sjelden følte seg alene.

Nabobarna kom ofte på besøk, og mange av barna var med i speidergruppe og andre aktiviteter.

På denne tiden var flere frivillige engasjert i Trondsletten, blant annet Lions Klubb Trondheim, som arrangerte turer og tilstelninger.

Av det Martha forteller, forstår vi at feriene ikke var lange. Om sommeren skulle alt ettersees og alle papirer og regnskaper ajourføres. Og ettersom hun bodde på Trondsletten, var ikke veien til skrivepulten lang. De feriene hun hadde ble stort sett tilbragt på hjemmeplassen i Stryn hvor hun passet på å få lagt inn noen fine fjellturer.

Martha har mange historier fra barne-munn på Trondsletten:

Tannlegen hadde gitt råd om at barna ikke skulle drikke saft om kvelden, bare vann. En nattevakt hadde ikke fått med seg beskjeden. En gutt ville ha drikke og fikk saft, og han spurte da: E Æ SYK?

En gutt var på vei til skoleavdelingen og kom til å bruke et bannord på veien. Han fikk beskjed om at "hvis du banner kommer du ikke til himmelen!" Han svarte: "Jeg skal ikke til himmelen, jeg skal til Åse! (lærer)".

Skolen på Trondsletten

Det er tidligere nevnt at foreldre med CP-barn i skolepliktig alder fikk i stand et skoletilbud på ettermiddagstid på Ila Barnehage fra 1952. Denne «skolen» hadde en skiftende tilværelse med bl.a. lokaler leiet i Forsvarets gamle ærverdige bygning i Schirmers gate.

Men nå altså skole på Trondsletten.

Fra januar 1958 var tilbudet klart med klasserom og spesialbygde pulter til

hver enkelt elev. Dette var noe nytt som Strinda kommune påtok seg ansvaret for. Skoleinspektøren personlig viste stor interesse for tiltaket, og var til stor hjelp i oppbyggingen av skolen.

En dag, sommeren 1958 tok Gundersen med noen unge speiderpiker fra Oslo, som var på et helt annet oppdrag i byen, for å vise dem Trondsletten.

En av disse var Astri Holgersen. Hun var akkurat da ferdig med sin examen artium og klar for å velge yrke. Astri ble så fengslet av barna og av stedet at hun der og da bestemte seg. "Her vil jeg jobbe". Hun måtte bare ha en nyttig utdanning først. Og den 19. august 1961 tiltrådte Astri som lærer. Hun skriver

her om skoleavdelingen på Trondsletten:

I behandlingsinstitusjoner som hadde barn i skolepliktig alder var vertskommunen forpliktet til å sørge for undervisning, skolemateriell og lærer. Strinda kommune og skoleadministrasjonen sørget for at vi fikk alt vi trengte og skoleinspektør Berg kom ofte innom for å hilse på.

19. august 1961 møtte jeg mine elever for første gang. Glade barn med store utfordringer både for dem og meg - i samarbeid med fysioterapeutene, arbeidsterapeutene (ergoterapeuter i dag) og alle andre som hadde omsorg for barna. "Tanter" het det på sekstitallet. Brynhild på kjøkkenet var alles gode venn. Ikke bare på grunn av sin kokkunst og fantastiske kaker, men for sitt gode humør og glade sang.

Feriestedet Golia

Bestyrerinne Martha Lindvik tilbrakte en gang en påskeferie på Oppdal. Her bodde hun hos Martha og Martin Engelsjord. Det hun fortalte om jobben sin gjorde sterkt inntrykk på det gamle ekteparet.

De besøkte Trondsletten og begynte så å lure på hva de kunne gjøre for å glede barna. De ga like gjerne bort en hyttetomt i Museumslia på Oppdal.

Her skulle det bli feriested for familier med funksjonshemmede barn. Ettersom CP-foreningen hadde noen penger på bok, takket være et legat og gode venner i Lions Club Trondheim og et velvillig hyttebyggingsfirma, ble feriestedet Golia til. Hytta sto ferdig i 1982. Et så flott sted, tilrettelagt for funksjonshemmede, ble til stor glede for mange.

Fra sommeren 1996 har det i regi av CP-foreningen vært arrangert sommerleirer på Golia, der barn og unge har fått en aktiv ferieuke sammen med hjelpere. Leirene har latt seg gjennomføre ved hjelp av tilskudd fra de respektive kommunene deltagerne kommer fra, legater og egenandeler.

Oppdal har mye å by på av aktiviteter som rafting, ridning og mange friluftaktiviteter tilrettelagt for funksjonshemmede. Leirene har blitt en suksess og har nå vært arrangert hver sommer i 20 år, og har blitt et viktig tilbud for barn og unge med CP.

Behandlingsmetodene forandret seg etter hvert som man fikk mer kunnskap om Cerebral Parese, og skolen prøvet å være lojal med ethvert system som dukket opp. Vi fant mange kreative løsninger på manglende motoriske ferdigheter. Det største problemet var og er mangel på, eller uforståelig tale på grunn av motoriske vansker (verbalspråk). Språket kan være intakt, men talen uforståelig.

”Skulle jeg miste alle sanser, men beholde en, ville jeg beholde muligheten til å kommunisere, for med den ville jeg overvinne alt.” Kommunikasjon ble den store utfordringen. Tida og utviklingen av elektroniske hjelpemidler er i dag kommet langt og har utviklet hjelpemidler som kan tilpasses de fleste.

Vi hadde mye moro og gode hjelpere overalt. Først og fremst barna i nabolaget som kom for å leke på ettermiddagen, og jeg kunne bli oppdatert på hva de gjorde på skolen. 17.mai var det stor fest i hagen med gjester, foreldre og nabolag. Barnetoget så vi fra orkesterplass på dr. Myklands kontor

på torget. Dr. Mykland var vår doktor i alle år. Juletreffet var årets høydepunkt med opptreden og gjester. Vi hadde til og med scenetepe i rødt og gull!!

Skoleavdelingen hadde status som vanlig folkeskole i Strinda kommune og fulgte gjeldende undervisningsplaner med de spesielle tilpasninger som var nødvendig for den enkelte elev. Ordet integrering var ikke kjent, men noen av elevene gikk på naboskolene som Åsvang barneskole, Blussuvoll ungdomsskole og Strinda videregående i enkelte fag. Sløydlerer Bjørn lånte vi fra Blussuvoll skole.

Skoleavdelingen tok imot barn fra nabokommunene som hadde behov for behandling og skoletilbud. Vi var 7 spesialpedagoger og ca. 30 elever i 1991 da omsorgsreformen ble innført og alle barn skulle gå på sin heimeskole. Da skoleavdelingen ble avvirket, var vi 7 spesialpedagoger og ca. 30 elever.

Med stor glede ser jeg tilbake på 30 år med gode kolleger i et tverrfaglig team.

Et eksempel på hva som måtte til før en undervisningssituasjon kunne oppnås. Lærer Åse Asphol og Tone i fullt arbeid. Bilde i avisa Nidaros.

Trondsletten-barna fikk være med hit og dit og de sjarmerte de fleste. Her får brannfolkene besøk.

Sykepleier og altnuligdamme på Trondsletten, Gudrun Swensson, er med barna på tur til Grønnbakken (Hjerkin).

Gabriel - ut på tur, aldri sur.

Ungdomsavdelingen

Kanskje var det alle de gode hjelperne og den store interessen utenfra som inspirerte styret i CP-foreningen til at det allerede i 1963 ble vedtatt å sende en henvendelse til departementet om å bevilge midler til neste byggetrinn, en ungdomsavdeling. Barna på Trondsletten kunne ikke bli friske og skrives ut – de vokste med sin CP og behovene endret seg med alderen. De ble ungdommer – skulle ha ungdomsskole, og nye små pasienter skulle ha plass på Trondsletten.

Arbeidet gikk tregt til å begynne med. Det kom avslag fra Sosialdepartementet og Rikstrykdeverket, nytt avslag i 1966. Departementet hadde ikke midler til disposisjon for opprettelse av ungdomsskole med internat ved Trondsletten. Men i 1967 meddelte departementet at

støtte kunne påregnes hvis bygget kunne reises i kommunal regi. Ettersom skoleledelsen i Trondheim kommune og i fylket, ved skoledirektør Per Almås, skolerådmann Asgeir Jørum og fylkeskontorsjef Eindride Einarson, hele tiden hadde vært behjelpelige og positive, og Trondheimsbankene allerede året før hadde gitt tilsagn om lån, kunne man raskt sette i gang. Nord-Trøndelag var det først fylket som bidro, og Sør-Trøndelag bekreftet 25% av byggesummen i tilskudd. I mellomtiden var planene for ungdomsavdeling på Trondsletten ferdiggjort. Nå med svømmehall! Tenk; svømmebasseng med 4 baner, hver på 12,5 meter!

Bygget var beregnet til å koste kr. 1.950.000. Byggestart var 1. september 1970, med innvielse året etter.

På Trondsletten er tilbudet mangfoldig: gruppeterapi, undervisning, barnehage, ergoterapi – og bading!

Alle er glade for svømmehallen, spesielt de som får en følelse av endelig å kunne bevege seg "lett og elegant". Bilde i avis.

Et fantastisk sted, godt tilpasset brukernes mange ulike behov.

Brukerne – hvem var nå de?

I løpet av årene som har gått, har mange barn vært innom Trondsletten, noen for flere år, andre for dagopphold. Å bli sendt hjemmefra for å bo på et internat når man er to, tre år, høres hjerteskjærende ut. Men på 50, 60 og 70-tallet ble dette sett på som det beste man kunne tilby et CP-rammet barn. Gerd Schille og Maiken Kvåle er to av disse barna, og de forteller i intervju fra sin tid på Trondsletten.

Gerd og Maiken kommer begge fra Mosjøen. De bodde på Trondsletten store deler av oppveksten sin. Gerd kom til Trondheim i 1967, 6 år gammel, og forteller at begge foreldrene og søsteren fulgte henne. Maiken kom i 1967, 8 år gammel.

Å skilles fra foreldrene var sårt og vondt, men begge forteller at de fant seg til rette ganske fort og ble kjent med de andre barna, men at det kanskje var minst like vondt for foreldrene å reise fra dem. Også Martha Lindvik som var bestyrerinne kan fortelle at adskillelsen ofte var vanskelig og trist, man hun erfarte at barna fant seg fort til rette. Det at Martha bodde på Trondsletten og kunne stille opp til enhver tid skapte trygghet for barna. Martha ble som en slags mor for dem.

Maiken og Gerd forteller at forholdet mellom barna nesten ble som et søskenforhold, det var alltid en venn i nærheten. For mange et sterkt vennskap og samhold som vedvarer. Også naboungene ble venner med barna på Trondsletten. Barn fra nabolaget ringte på og ville komme inn og leke.

Hunden Frikk fikk sitt hjem her til glede for barna. Selv om dagene var fylt med skole og trening, var det rom for lek og fantestreker, som for det meste gikk ut på å lure de voksne. Maiken forteller at de en gang prøvde å stikke av og rømme hjem, men at de ble innhentet i nabolaget!

Alle måltider ble tilberedt på det store kjøkkenet av Brynhild (Drugli). Det var populært å være med å stelle i stand mat, og hver ettermiddag fikk noen av barna være med å lage kveldsmat.

Trondsletten 1. Tropp hadde ukentlige speidermøter på huset og deltok på turer og speiderleirer.

Det var stor stas når det kom ungdommer på besøk. Det at noen fra Trondsletten var elever på Blussuvoll ungdomsskole, førte til at det kom venner derfra på besøk. Det sies at Kåre og Helge var svært populære!

Den årlige juletreffesten var en tradisjon, men et år ble et tilløp til ungdomsopprør da noen følte at juletreffest var veldig barnslig, og boikottet.

Gerd og Maiken understreker at de er glade for at de også fikk med seg praktiske ferdigheter som for eksempel økonomi, slik at de har kunnet klare seg selv i et liv med store utfordringer. At Trondsletten også var et sted der man erfarte at folk er forskjellige, er en av de ting som er godt å ha med seg. Som voksne føler Gerd og Maiken at oppveksten på Trondsletten har gitt dem et godt grunnlag for et selvstendig voksenliv, men de opplever også at de har mistet en barn- dom – der de egentlig hørte hjemme.

Men, nye tider kom og nye standarder. Trondsletten var med i utviklingen både når det gjaldt behandling og opplæring og også når det gjaldt selve bygningen. Denne gangen var det rommene som ble brukt til barnehage som ble for små og for tungvinte. Heldigvis var tomten CP-foreningen hadde fått på hele 10 mål, så det var god plass til påbygg.

I 1979 sto den nye barnehagen ferdig, 100 kvm som rommet to barnehage-avdelinger. Dette inspirerte til nytenkning: Barn fra nabolaget som ikke hadde noen funksjonshemming, fikk også plass i barnehagen sammen med barna med CP og andre nevrologiske tilstander.

Det ble en omvendt integrering som ga barna erfaringer som de ellers ikke ville fått til gjensidig berikelse.

Nå skulle vel alt være perfekt ?

Ja, stort sett fram til slutten av 80-tallet. Da skulle fylket/kommunene sette i gang en utredning om tilbudet til barn og unge med funksjonshemninger. Det ville kunne innebære at Trondsletten ble overflødig. Foreningen med foreldre, barn og ansatte satte i gang et arbeide for at CP-barn ikke skulle miste sitt gode, trygge tilbud.

Tidligere styrer Aud Kristin Solvik Aaker skriver i sin årsberetning for 1990:

Året 1990 har vært preget av usikkerhet både for barn, foreldre og ansatte angående driften. Trondheim kommune ble forespurt om de var interessert i å overta institusjonsdriften. Det var de ikke. Dermed var det eneste alternativet for drift at Sør-Trøndelag Fylkeskommune fikk bruke Trondsletten til et habiliterings- og rehabiliteringssenter.

Vi har derfor forsøkt å tilpasse oss mest mulig habiliterings- og rehabiliteringsplanen, som var vedtatt i Fylkestinget. Avtalen mellom CP-foreningen og Sør-Trøndelag Fylkeskommune ble også vedtatt i 1990. Disse endringene medførte at flere barnehage- og skolebarn som hadde et fast tilbud her, ble utskrevet fra Trondsletten og fikk et kommunalt dag- og avlastningstilbud. Ungdomsavdelingen ble lagt ned som avdeling for ungdom. Fra 1. august ble den brukt til boligfløy for foreldre som bodde her sammen med barna sine mens de var inne til korttidsopphold/treningsopphold. Noen få skole-/barnehagebarn fortsatte sitt dagtilbud her som før, og skolen skal fortsette ut dette skoleåret, altså fram til sommeren -91.

“Kor skal dokk gjør av oss no?”

Trondslettenbarna er selv med og demonstrerer for opprettholdelse av tilbudet på Trondsletten. Bilde i Adresseavisen 21. november 1988.

Trondsletten etter 1991

Dagens styrer Gunn Karin Bye Hansen skriver om utviklingen etter 1991:

I 1991 ble Helsevernet for psykisk utviklingshemmede, HVPU, nedlagt. Dette innebar at sentralinstitusjonene ble avviklet og beboerne skulle få et kommunalt tjenestetilbud. Samtidig opprettet alle fylker Habiliteringstjenester for å ivareta spesialisthelsetjenestetilbud til utviklingshemmede og andre med medfødte og tidlig ervervete funksjonsnedsettelse. I Sør-Trøndelag ble det bestemt at Habiliteringstjenesten for barn skulle lokaliseres til Trondsletten Cerebral Parese institutt som

da ble Trondsletten Habiliteringssenter. Habiliteringstjenestene skulle være tverrfaglige og bidra til at kommunene hadde kompetanse til å gi et godt tilbud til barn og unge med funksjonsnedsettelse.

I årene som fulgte, ble det etablert tverrfaglige team for å ivareta dette. Teamene gjør både tverrfaglige utredninger og diagnostiske avklaringer samt bidrar ambulant med direkte veiledning til kommunene ved behov. Trondsletten har også ansvar for å gi nødvendige opplæringstilbud både til brukere og foreldre samt kommunalt ansatte. Det gis behandlingstilbud også i form av ulike gruppetilbud som samtalegrupper og grupper med fysiske aktiviteter der en blant

annet benytter bassenget. I dag er de største brukergruppene barn med Cerebral Parese, psykisk utviklingshemming og autismspekterforstyrrelser. Det gis tilbud til barn og unge med ervervete hjerneskader og forskjellige sjeldne syndromer og tjenesten følger også opp medisinske komplikasjoner hos brukerne som epilepsi, ernæringsvansker og ortopediske problemstillinger.

Trondsletten dekker hele Sør-Trøndelag fylke og i de første årene var det på senteret et overnattingstilbud for de som hadde lang reiseveg. I dag benyttes Pasienthotellet ved St. Olav til overnattinger. Rehabiliteringstjenesten ble fra starten driftet av Sør-Trøndelag Fylkeskommune. Tjenesten har hele tiden hatt et nært samarbeid med Barne- og ungdomsklinikken ved St. Olavs Hospital og driften ble fra 2004 overtatt av St. Olav. Eiendommen eies fortsatt av Cerebral Pareseforeningen i Sør-Trøndelag.

Som beskrevet var det fra starten (1991) barn og unge med tidlig ervervete eller medfødte funksjonsnedsettelse som skulle få tilbud ved Trondsletten. Mange av disse barna var kjent fra barneklubben, og ansvar for spesialisttjenestetilbud ble overført til Rehabiliteringstjenesten ved behov for langvarig rehabilitering som måtte skje i tett samarbeid med kommunene. Muligheten for ambulant virksomhet har derfor hele tiden vært en forutsetning for driften. Etter hvert har en sett nytten av at Rehabiliteringstje-

Trondsletten i 1987. Bilde i heftet *Trondsletten Cerebral Parese-institutt 1957 - 1987*.

nesten kommer inn tidligere og det er nå ofte slik at tjenesten er med i samarbeidet fra starten av. Trondsletten har bred kompetanse med faggrupper som ergoterapeuter, fysioterapeuter, sykepleiere, psykologer, leger, vernepleiere, klinisk ernæringsfysiolog, helsesekretærer, sosionomer og pedagoger.

Habiliteringstjenestene endrer seg stadig i takt med behov i målgruppene og i forhold til samfunnsutviklingen - og Trondsletten er aktiv deltager i videreutviklingen av disse. I dette arbeidet er det en stor fordel å kunne ha med historien også fra de årene Trondsletten var en Cerebral Pareseinstitusjon. Mange ansatte fra den tiden ble med over i Rehabiliteringstjenesten og har med sin erfa-

ring vært nyttige bidragsyttere i utformingen av gode og egnede tjenestetilbud.

Epilog

At samfunnsutviklingen har gjort det nødvendig med andre tilbud og organisering for funksjonshemmede er naturlig. Men at Trondsletten og de som arbeidet for dens tilblivelse og utvikling har gjort et stort og banebrytende arbeid fra femtitallet og frem til nittitallet er vel udiskutabelt.

Det var aldri snakk om noen form for belønning, heder eller ære. Men her må det nevnes at Trygve Gundersen i 1984 fikk Kongen fortjenestemedalje i gull for sin innsats.

Han uttalte den gang at han følte han mottok utmerkelsen på vegne av dem som sammen med han gjennom årene hadde gjort en innsats for Trondsletten.

Kilder

CP-foreningens arkiv i Trondheim byarkiv, Dora.

Trygve Gundersens etterlatte notater.

Når ikke annet er nevnt, er bildene utlånt av forfatterne.

Else-Gulla Ulset, f. 1940. Søster av Trond-Olav Gundersen og datter av Else og Trygve Gundersen. Tidligere Lærer i ungdomsskolen i Melhus. Styremedlem i CP-foreningen avd. Trøndelag 1976 - 1979. Leder i CP-foreningen avd Trøndelag 1979 - 1991. Styremedlem i CP-foreningens hovedstyre (Oslo) 1985 - 1994. Leder i CP-foreningens hovedstyre (Oslo) 1994 - 1998.

Eli Fagerberg f. 1947. Mor til Axel som hadde cerebral parese. Han døde i 2011. Hun var ansatt som barnehagelærer ved Trondsletten fra 1969 til 1971. Fra 1989 til 2012 ansatt som spesialpedagog i Habiliteringstjenesten på Trondsletten. Har sittet i styret for CP-foreningen i Trøndelag og vært formann fra 1991 til 1996.

Mange skulle hatt medaljer og mange flere skulle blitt nevnt her, blant andre alle mødrene som dengang tok de tyngste takene hjemme og som dannet støt-teforeningen som de drev i mange år. Kanskje var det disse Fylkeshelsesjef Sjur Børve tenkte på da han på trettiårsjubileet i 1987 overrakte et relieff som takk for innsatsen til fru Else Gundersen.

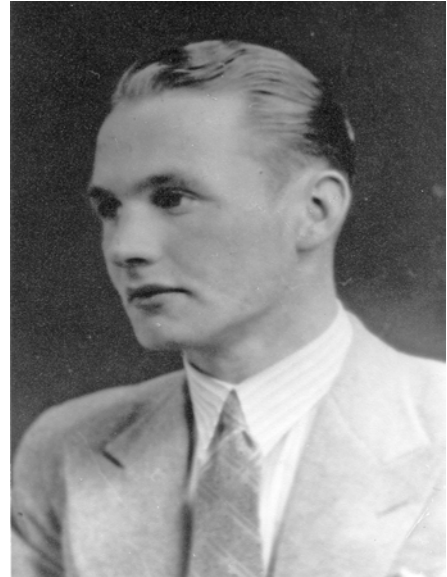
Vi ser også styrer på Trondsletten Aud K. Solvik Åker og Trygve Gundersen. Fra avisa Nidaros 5. september 1987.

Otto Hogstad: Fange nr. 9709 - Steinkjersannan, fange nr. 1530 - Falstad, fange nr. 10889 - Grini

Av Olav Hogstad

Natten til 9. april 1940 gikk krysseren «Admiral Hipper» og fire jagere inn i Trondheimsfjorden. Grytidlig om morgenen ankret to skip opp innenfor Munkholmen, og tropper ble satt i land i Ravnkloa. Tyske patruljer og maskingeværposter ble raskt plassert ved offentlige bygninger og sentrale steder. Trondheim ble erobret uten motstand, og den norske militære ledelsen forlot byen.

Dette er historien om en av mange nordmenn som satt i tysk fangenskap i krigsårene, Otto Hogstad, min onkel. Det som gjør historien noe forskjellig fra andres, er at en vesentlig del av fortellingen er basert på brev som ble skrevet i fangetiden. Brevene fra Falstad fangeleir ble sendt på ordinært vis, etter gjennomgått sensur. På Grini fangeleir var Otto blant dem som skulle sendes til Tyskland, og var derfor underlagt strengere betingelser enn andre fanger og hadde ikke mulighet til noen form for korrespondanse. Brevene fra Grini bestod derfor av små lapper av toalettpapir eller annet papir han fikk tak på. Disse lappene ble smuglet ut via medfanger som hadde større bevegelsesfrihet og sendt videre til familiemedlemmer som drev Zion pleiehjem på Brøsetflata, Strinda (Se Årbok for Strinda historielag 2002). Tilsvarende ble små pakker smuglet inn i leiren. Lappene fra Otto

Otto Anæus Hogstad, var født 13. desember 1908 på Kvammen vestre (bruk fraskilt fra Leira) og vokste opp på Brøsetflata, Strinda. Han var 20 år da foreldrene i 1929 kjøpte Wifstad på Brøsetflata. I 1939 ble et nytt hus, senere kalt «Zion», satt opp samme sted med god hjelp av Otto som hadde utdannet seg som murer og drev egen bygningsforretning. Her bodde foreldrene og tre av hans søstre som sammen drev Zion pleiehjem. Bildet viser Otto rundt 20 år gammel.

ble tatt vare på av hans søster Sigfrid, som i 2004 ga dem til meg.

Bortsett fra minimal retting av ortografi og grammatiske feil, er teksten identisk med den originale. Svært private utsagn er imidlertid utelatt.

9. april – 4. mai 1940

Blant de mange som hadde tatt turen til Ravnkloa for å se hva som skjedde, var Otto Hogstad og hans kamerat Bjarne (etternavn ukjent). I et skriv (Hogstad 1991) til sitt barnebarn Ole Anders, skriver Otto: «*Tyske tropper med oppsatte mitraljøser i Ravnkloa møtte oss da vi kom for å beskue okkupasjonsmakten den 9. april 1940. Om kvelden fikk vi over radio høre mobiliseringsordre for de norske tropper om å melde oss straks til vårt regiment som for meg var Feltartilleriregiment nr. 3.*» (Senere betegnet A.R. 3.)

Sammen med Bjarne gikk Otto på ski i råtten vårsnø om kvelden (trolig 13. april) via Jonsvatnet og Klæbu med Hegra festning¹ som mål. Festningen var imidlertid omringet av tyske soldater, og ferden gikk derfor videre østover. Etter tre døgn passerte de to skiløperne svenskegrensen hvor de kom i kontakt med norske flyktninger, blant andre flere jøder, som holdt til i en teltleir. Etter ytterligere fire døgn på ski meldte de seg for lensmann Sul, på gården Sul i Verdalen 20. april. Etter å ha avlagt ed og troskap for Konge og Fedreland ble de sammen med andre kjørt til Kvam ved Snåsavatnet. Dagen etter ble Otto og Bjarne uttatt til mitraljøsebetjening og

1. Den 12. april sendte tyskerne en patrulje på 10 mann til Hegra, 15. april kom de med en større styrke med mitraljøser og kanoner. Hegra festning holdt stand til 5. mai.

ordonnans, og skikompaniet som Otto tilhørte, forflyttet seg noe sørover og dannet front i 11 døgn. «*Ved et militærdepot i Snåsa ble Bjarne og jeg uttatt til skarpskyttere (pga tidligere erfaring fra jakt). I hvite drakter og fullt utstyr forflyttet vi oss om nettene på ski og gikk ofte på nesen i snøen med ryggsekk og Krag'en deisende over hodet.*»

Otto i militæruniform.

De to karene ble senere innlemmet i Mitraljøsekompaniet og havnet utenfor Steinkjer hvor de skulle avhjelpe retretene av engelske soldater som holdt til i området. Steinkjer ble nærmest jevnet med jorda av tyske bombefly 21. april 1940.² På grunn av tyske fly som fløy lavt over området, ble det gitt forbud mot å skyte mot flyene. Men vi «*opplevde det største blået vi noen gang har sett da Steinkjer ble bombet.*» Derfra ble de beordret til Kne Meieri i Snåsa og innkvartert på en låve for deretter å slå seg

2. Snåsa jernbanestasjon ble bombet samme ettermiddag.

Bataljon III/I.R. 13 og alliertes retrett

Til omtrent samme tid og sted skjedde følgende (hentet fra Roger Rein 1990: *Krigsvåren*):

Onsdag 10. april. I Steinkjer er mobiliseringen preget av forvirring etter at generalmajor Laurantzon kvelden før trakk tilbake mobiliseringsordren og ga ordre om at det ikke skulle kjempes mot tyskerne.

Torsdag 11. april. Det nordtrønderske hovedkvarter er forlagt på gården Grøtan (Kvam). Det sattes på å legge en sperre nord for Steinkjer. En framskutt avdeling av Trøndelag Dragonregiment (D.R.3) holder veg- og jernbanebro i Verdal.

Søndag 14. april. Ved 21-tida om kvelden kom krysserne "Glasgow" og "Sheffield" og landsatte 350 marinesoldater i Namsos og Bangsund. Det kommer melding fra major Halvdan Sundlo i Mosjøen om at bataljonen I/I.R. 14 er stilt til disposisjon for Nord-Trøndelag.

Lørdag 20. april. Tyske Stukas og Heinkel-fly lastet med brann- og sprengbomber setter Namsos i brann.

Søndag 21. april. Første trefning mellom norske og tyske styrker i Nord-Trøndelag skjer ved Verdal bro tidlig om morgenen. D.R.3 forsvarer stillingen lenge, men har dårlig ryggdekning fra nord. Steinkjer evakueres og tyske bombefly slipper spreng- og brannbomber. 300 av 400 eiendommer brant opp.

Mandag 22. april. Engelske styrker trekker seg ut av Steinkjer, en tysk styrke går inn i byen. Grong: kraftige bombeangrep av 4 bombefly og skyting fra 2 jagerfly, forbud mot å skyte på flyene. På Stod har D.R.3s forskjellige avdelinger opprettet flere stillinger i bygda; tar sikte på å stoppe tyskerne like nord for Steinkjer.

Tirsdag 23. april. Tysk styrke på 800 mann i Steinkjer. På Fossem angripes D.R.3 av 13. kompani bergjegerdivisjon; de norske trekker seg tilbake over brua (som sprenges om kvelden) ved Sunnan.

Onsdag 24. april. På Binde kjemper D.R.3 mot en tysk styrke. På Kvam finner II/I.R.3 stillingen for utsatt og trekker seg tilbake.

Lørdag 27. april. Ordre fra England om å evakuere allierte styrker raskest mulig; instruks om ikke å underrette de norske styrkene om evakueringsordren.

Søndag 28. april. Franske og engelske styrker begynner å forberede retretten. Nordmennene får ikke kjennskap til planen.

Onsdag 1. mai. Oberst Getz tror fortsatt at de allierte står ved sine planer. III/I.R.3, som ligger i Kvam, skal undersøke muligheten for raskt å kunne trekkes på østsiden av Snåsavatnet for å brukes i Stod-avsnittet.

Torsdag 2. mai. I Snåsa mottar nordmennene melding om at franske styrker skal forlate Namsos. På Kvam forbereder de to bataljonene II og III/I.R.13 seg på å dra til Snåsa og deretter til Stod for å inngå i det norsk-allierte angrepet sørover.

Fredag 3. mai. De siste allierte soldatene forlater Namsos. På Formofoss har oberst Getz og oberst Wettre møte med fylkesmann Haakon Five; slaget anses tapt etter de alliertes uventete retrett.

ned ved nordvest-siden av Snåsavatnet. Tyske fly bombet nå etter vegen for å hefte den engelske troppen. Andre fly fløy lavt ned mot vannet; «*selv om vi ikke hadde fått ordre, pepret vi dem med mitraljøser.*»

«*Vi opplevde i denne tid ikke så meget av krigens gru, men engelske tropper*

*gjorde oss et pek med å trekke seg ut av linjen hvor de hadde en del falne... Vi ble videre beordret til ca. 7 km retrett om natten. Der satte vi oss fast i nye stillinger som vi ikke fikk holde i mange dager da oberst Getz erklærte våpenhvile den 4.5. 1940 for I.R. 13.*¹ *Her oppe ved*

1. InfanteriRegiment nr. 13

Snåsavatnet er det visst få norske som er falt.»

Interneringen

De nordtrønderske soldatene la ned sine våpen lørdag den 4. mai 1940. Kompaniet på ca. 300 mann marsjerte til Steinkjer og ble innkvartert på en skole. *«De av oss som nektet å delta i vegarbeide med lønn i 14 dager og deretter bli fri, måtte rydde og rengjøre de norske militærbrakkene i Steinkjer.»*

Fra brev hjem til sin søster Sigfrid, datert 17. mai 1940: *«Fra: Otto Hogstad, I. R. 13 Skikompaniet, Steinkjærssannan (Binde). Vårt kompani er nå forflyttet nordover til Stod, 17 km fra Steinkjer. Ligger på et forsamlingshus hvor vi steller oss på beste måte. For min arbeidsvilje har jeg fått jobb som bas, og setter nå troppene i arbeid.»*

Bevegelsesfriheten var knapp. De internererte fikk gå fritt omkring innenfor en radius på ca. 60 meter rundt forsamlingshuset. Bare to mann fikk samtidig gå til meieriet og butikken for å handle. Soldater som forlot sine avdelinger uten tillatelse, ble betraktet som desertører og skulle derfor straffes etter tysk krigslov.

I brev av 23. mai ber Otto (fange nr. 9709) Sigfrid hilse *«mamma og pappa fra en av de to sønnene som er lenket til Nord-Norge.»* Ottos yngre bror Arne var stasjonert i Gratangen ved Narvik i

en håpløs kamp mot spesialtrente østerrikske soldater fra Fjelljegerbataljonen.

I tida før mobiliseringen hadde Otto forskjellige arbeidsoppgaver som brått ble avbrutt. Han hadde arbeidsgiveransvar og visste lite om arbeidskarene hans fortsatt hadde arbeid og om de fikk lønn. Sigfrid ble derfor anmodet om: *«Be pappa om å snakke med Lensmann Dalbach eller ingeniør Klingenberg om de vil tale min sak for den tyske Kommandant i Trondhjem så jeg kan få hjemreise-tillatelse for å igangsette mitt arbeide som jeg drog i fra halvferdig.»*

Fra brev datert 30. mai 1940: *«Her fra Binde reiser det i dag 35 mann, alle er jordbrukere. De er de første av min arbeidsgjeng på 113 mann. Fra i dag er jeg uttatt som kokk da 2 reiser hjem. Her oppe får en gjøre litt av hvert.»*

«I hele 14 dager har vi blitt lovet at om et par dager skal vi få reise hjem: men vi har jo våre tvil for de trenger stadig arbeidsstyrker...Nu kom nettopp en lang orm fra Frøya springende og sa at nu skal vi igjen få reise hjem.»

Etter Steinkjersannan

Otto forteller: *«Da jeg kom hjem var det lite å gjøre i min bransje. Jeg fikk forespørsel om å mure opp Dovrepeiser. Jeg fikk etter hvert nok å gjøre og ble kjent som peismurer... En murmester tvang meg via en tysk offiser å mure en stor peisanretning på Marinen. Etter denne jobben fikk jeg kontakt med arkitekt*

«Trollstua», mars – april 1942. Hytta ligger noen 10-talls meter fra Løkstadbukta, Væresaunet, på vestsiden av Jonsvatnet, og ble bygget i 1940-41. Illegalt utstyr ble fraktet opp til hytta i lesket kalk – kalken ble deretter brukt til utvendig puss. Otto solgte hytta etter frigjøringen. Hytta står fortsatt og går under navnet "Hogstahytta". Forfatteren sitter mellom de to damene. Foto: Otto Hogstad.

Tycho Castberg med oppdrag utenbys. Jeg bygde meg nå en hytte ved Jonsvatnet som fikk navnet Trollstua.»

«En av mine venner, Brodtkorb Daniel-sen var ofte med til hytta og jeg kom i 1942 i kontakt med en illegal virksomhet. Hytta ble nå et møtested når karene, ca. 5 mann, kom fra Sverige for oppdrag fra engelske og den Norske Overvåkningsavdeling. Jeg fikk beskjed når de var kommet eller var på veg til hytta, og måtte sørge for mat. Utstyr, penger og rasjoneringskort hadde de nok av. Stengun (maskinpistol) hentet jeg om natten etter telefonmøte med en kar som stilte i

sort kappe. Utstyret var godt pakket vanntett og ble fraktet til hytta i lesket kalk i tønne. Kalken brukte jeg og pusset hytta utvendig. Min sjåfør J. H. ble mistenksom og nektet å kjøre mer. Oppdragene karene hadde fikk jeg aldri vite om, unntatt det siste som jeg fikk høre da jeg ble arrestert.»

Oppdraget er beskrevet i Idar Linds bok. «Det var Rinnan som var målet for gruppa på sju eller åtte som venta i Landstads vei om kvelden 7. oktober (1943). Tre av dem var sendte over grensa frå Sverige i lag med ein fjerdemann. Resten var lokale Milorg-menn som var meir enn

villige til å vera med på å «overføre angiverne Rinnan og Grande fra den jordske tilstand til de hinsidige», ifølge ein av deltakarene.

Skygging av Henry Rinnan hadde vist at sjøl om han levde eit uregelmessig liv, kjørte han som oftast heim til fast tid omkring klokka halv ni. Oppdraget var å kidnappe, forhøre og så likvidere landsvikaren. I skottvekslinga som oppsto, vart ein av angriparane såra av kuler fra maskinpistolen til Karl Dolmen, mens Dolmen sjøl fekk alvorlige skadar i magen. Henry Rinnan vart ikkje treft. Etterpå var han overbevist om at det var lokale kommunistar som sto bak aksjonen, noko som sette fart i arbeidet med å rulle opp det som var igjen av den venstreorienterte motstandsørsla.» (Lind 2011, s. 159).

Rinnan regnes som den farligste motstander den illegale bevegelsen har i Trøndelag og Nord-Norge, og det blir bestemt både fra kommunistisk og nasjonalt hold at det er nødvendig å skaffe Rinnan av dage. Britene kalte slike likvidasjoner for «rat-hunting». I dette tilfelle var ordrene fra Stockholm uklare. LARKs menn skulle enten ta livet av Rinnan eller føre ham levende over til Sverige (Flyum & Slettebak Wangen 2007).

Allerede i 1941 begynte de britiske myndigheter å forberede en invasjon i Nordland, og flere grupper ble sendt inn til Nordland og Trøndelag som ledd i

forberedelsene. LARK var kodenavnet for den gruppen som ble sendt til Trondheim. Denne gruppen utviklet seg til å bli hovedorganisasjonen for det britiske Special Operations Executive (SOE) i Trøndelag. Det ble LARK som sto for ledelsen av milorg i Trøndelag (Gjems-Onstad 1990).

Det var imidlertid ikke bare agentnettverket LARK som jaget «rotter» på denne tiden. Også trønderkommunistene forsøkte å likvidere ham. Slik skildres ovenstående oppdrag i Flyum & Slettebak Wangen (2007), s. 169:

«Trondheim, 7. oktober 1943. Det er en regnfull og svart høstkveld. «Rottejeerne» fra Sverige har allerede i flere dager hatt Rinnans privathus i Landstads vei 1 under oppsikt og har konstateret at han med sin bil kommer nokså regelmessig hjem mellom klokken 20 og 21 hver kveld.

Denne kvelden ankommer Rinnan sammen med sin venn og nærmeste medarbeider Karl Dolmen til Landstads vei ved nitiden. Mennene står klare utenfor. De har for anledningen to biler med seg, slik at de kan komme fra stedet hurtig hvis det blir nødvendig.

I det samme Rinnan stopper bilen, ber han Dolmen bli sittende et lite øyeblikk. Han skal bare gi sin hustru en beskjed, slik at hun ikke venter med aftensmaten. Han skal nemlig tilbake til kontoret.

Idet han går ut av bilen, oppdager han at seks mann står bare noen få meter fra den. Han forstår hva som er i gjære og regner også med at han kun har en liten sjanse til å komme unna. Uten å ta øyene fra mennene ved havegrinden sier han høyt til Dolmen: «Bli for all del sittende i ro i bilen til jeg kommer tilbake, jeg blir lynende snar». Dermed drar han sin uunnværlige 7,65 mm Walter-pistol og begynner å gå imot dem. Høyre hånd er klar til skudd.

Attentatmennene blir så forbauset over Rinnans frekkhet at ingen summer seg før han har nådd forbi klyngen og langt inn i havegangen til sitt hus. Nå tør de ikke skyte på grunn av at de har Dolmen i ryggen og er redde for å bli beskutt bakfra. Uten at et eneste skudd er løsnet, går de sakte nedover Bjørnsons gate – et kvartal unna.

Rinnan er som et lyn inne i huset, henter en maskinpistol og stormer ut. Til sin forskrekkelse oppdager han at Dolmen er borte. Han blir stående rådløs et sekund. Plutselig braker flere pistolskudd lenger ned i gaten. Han hører Dolmen rope: «Bjarne, hjelp, jeg er truffet!». Rinnan springer nedover og banner så det lyser over Dolmens uforsiktighet. Men da han har Dolmen mellom seg og sine motstandere, tør han ikke skyte.»

«Rottejegerne» hadde, med ett unntak, forlatt Trondheim. I stedet for å forlate Trondheim sammen med de andre, ble en igjen, og han havnet på fylla. På et

nachspiel «underholdt han andre ved å stå på hendene på festbordet. Og idet han gikk opp på hendene, ramlet Colt-pistolen hans ut av lomma. Dessverre for ham var festverten Abwehr-agenten Erling Bie. Han var en av den tyske militære etterretningens beste agenter og ringte øyeblikkelig til sin sjef Helmut Jaspersen, som igjen varslet Gestapo...Etter dette innleder tyskerne «Aksjon Nidaros». Larks og Milorgs agentverk rulles opp og over 600 personer blir arrestert.» (Flyum & Slettebak Wangen (2007), s.184).

Det Otto fikk vite under forhøret, var følgende: «*Milorggruppen hadde fått i oppdrag å arrestere Rinnan og føre ham til Sverige. Oktober 1943 kom de til hytta for oppdraget. Angrepet på Rinnan skjedde ved hans hovedkvarter i Jonsvannsveien. Milorggruppen kom på skuddhold av Rinnan den 7. oktober om kvelden, men lot være å skyte da ordren var at Rinnan skulle fanges levende. Dette var en feilvurdering og Rinnan kom seg unna. En av gruppens deltagere ble truffet av skudd, men en kamerat fikk ham unna. En av dem, har jeg hørt, ble tatt i Britannia Hotell da han gikk på hendene og mistet sin revolver. Denne karen så jeg senere igjen på Vollan. Saken ble nå etter hvert rullet opp og ved Rinnangjengens besøk på hytta ble grunneieren Løkstad arrestert mens han sto og flådde en kalv. Kalven og Løkstad havnet på Misjonshotellet, og den 27. oktober 1943 ble jeg arrestert på min hybel. Min svoger Olaf Andresen og jeg*

Misjonshotellet, Kongens gate 26, Trondheim, ble i 1940 beslaglagt av tyskerne som benyttet hotellet som hovedkvarter for Gestapo som samarbeidet med Henry Rinnan. Kjelleren ble innrettet med celler hvor mange motstandsfolk ble utsatt for tortur («skjerpet forhør»).

Postkort fra 1930-tallet utlånt av Knut L. Vik.

hadde nettopp lyttet på radio gjemt i klesskapet. De kom 3 mann godt bevæpnet. På Misjonshotellet ble jeg stilt overfor gestaposjef Besken¹ til forhør. Jeg holdt fast på at jeg ikke kjente til forholdet da hytta av meg var utleid til Knut Brodtkorb Danielsen til heimebrenning. Knubb og skubb av Rinnan og med revolveren i magen sa Besken til slutt stopp. Jeg ble da ført til Vollan fengsel sammen med bonden Løkstad (som senere ble satt fri).»

Otto ble utsatt for «skjerpet forhør» i Gestapos lokaler i Misjonshotellet i Trondheim. Forhøret gjaldt også en sak på Zion pleiehjem; en episode Otto var uvitende om. Medlemmer av Rinnanbanden hadde holdt Zion pleiehjem under oppsyn i lengre tid. En mørk høstkveld i 1943 ble det sett en person inntullet i et laken løpe fra ett hus til et annet. Hvem var det? Først etter frigjøringen fikk Otto vite at det hadde vært en av pasientene som i stedet for å kle på seg yttertøy, brukte sengetøy.

1. Gestaposjef Besken var SS-Oberscharführer Eduard Boesten, en brutal og fryktet forhørsleder.

Flere fanger hadde det gamle krets-fengslet på Vollan som midlertidig opp-

Vollan fengsel 1950 sett fra Klostergata. Foto: Schrøderarkivet - Trøndelag folkemuseum.

holdssted. Fordi Vollan og andre fengsler ble overfylt, ble det i november 1941 opprettet en fangeleir på Falstad i Ekne i Skogn. Dit ble de fleste dømte fra Trondheim og Trøndelag sendt. Her ble flere fanger henrettet.

Otto forteller: «På celle nr. 17 satt en kar i mørket og tvinnet fingrene. Det var Gunnar Karlgaard fra Levanger. Da jeg slo ned køyesengen (som skal være oppslått på veggen om dagen) hadde madrassen en blodkake som var befengt med lopper, sov på gulvet de første netter til jeg fikk ryddet unna en del. Gunnar ble skiftet ut etter noen dager med en orkdaling som hadde sine 2 brødre i cellen ved siden av. Disse to var lovet å slippe henrettelse såframt de tilsto. De ble sendt til Tyskland og omkom. Min

cellekamerat fikk nå bedre behandling og kom på loftet hvor det ikke var celler. Jeg ble nå alene og krabbet ofte opp til et lite vindu oppe ved taket hvor en fikk overvære straffer av fanger. I cellene på skrå overfor meg satt 9 fanger som en dag ble ført ut lenket for å skytes. Den ene kjente jeg igjen, Wullum, som var med i hyttegjengen.»

Fange nr. 1530 i Falstad fangeleir

Den 14. desember 1943 ble Otto transportert fra Vollan til Falstad leir og fikk fangenummer 1530.

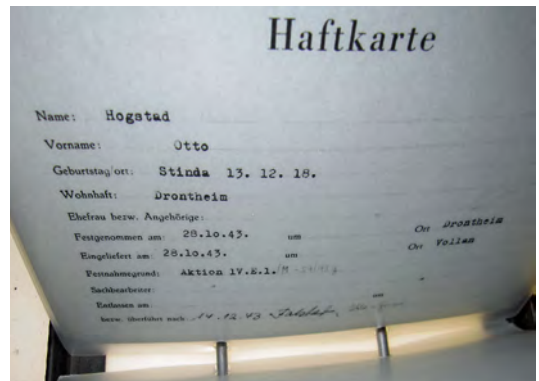
«Der ble jeg beordret til å arbeide ved kommandantboligen med å mure 3 peiser og legge murgulv. Jeg hadde jugo-

Modell av Falstad fangeleir i Skogn. Leiren ble opprettet i 1941 av de tyske okkupasjonsmyndigheter og var beregnet på fanger fra det nordenfjeldske Norge. Leiren tjente hovedsakelig som transittleir for fanger som skulle til Grini fangeleir ved Oslo eller til Tyskland. På det meste var det over 500 fanger på Falstad. Foto: Olav Hogstad.

slaver til hjelp. De stjal en kråke fra tyskernes kråkefangstbur. Den ble ribbet og stekt over bål i kjelleren. Jeg fikk også smake. Straffeekstersisen kom en dag i regnvær hvor åling på bakken var en del. For ikke å bli bløt krabbet jeg en gang på albuer og tær, men da hoppet en soldat på meg så søla skvatt. Vi berget som regel for skader.»

Fra brev hjem til Zion, datert 17. januar 1944: «Fortsetter med det jeg sluttet med da jeg var hjemme, nemlig peismuring, og svinger murskjeen hver dag. Unntatt litt bronkittoste er det ingen ting som står på.»

Fangeprotokoll. Falstad. Foto: Olav Hogstad.

Fra brev hjem, mars 1944: «Har mottatt lær, hodepute og pak. fra Asbj. Takk så meget... Vår lege visste hvem som skulle sendes til Tyskland via Grini, så vi fikk og ble anmodet om å drikke tran. Vi hørte skudd om natten og gikk ut fra at det

Rettersted i Falstadskogen. Foto: Olav Hogstad.

var fra henrettelsesstedet i Falstadskogen...Jeg ante at noe var på trappene da den tyske leirkommandanten besøkte meg og rakte frem tobakk og sigaretter under mitt arbeid med å mure kjeller-gulv. Gulvet ble ikke ferdig og ingen tobakk.»

Grini fangeleir

Den 9. mai 1944 ble Otto og noen andre fanger sendt til Trondheim i lasterommet på en båt. Deretter gikk ferden med jernbane til Oslo og busser videre til Grini fangeleir i Bærum. Leiren ble fra 1941 brukt til oppbevaring av politiske fanger brakt inn fra hele landet. Inntil freden i 1945 ble totalt 19247 fanger registrert i leiren, av disse ble 3402 deportert til fengsler og konsentrasjonsleire i Tyskland og tyskokkuperte områder.

Otto forteller: «På Grini ble jeg satt til murarbeid som ble kortvarig. Først skulle jeg sjekke portalinnkjøringsøyler som var murt i naturstein, men der ble jeg sparket fra for stygt arbeid. Så ble jeg satt til å føre opp en mur for Revier (sykebrakke). Blant håndlangerne var trondhjems mannen Odd Sagør som bar en og en murstein, mens jeg somlet og murte. Det ble slutt også på den jobben etter en arbeidstid på ca. 4-5 dager under tyskernes daglige raseri. Vår arbeidsleder, en norsk major, ba oss tynt om ikke å være slemme, men det hjalp ikke. Ikke lang tid etter ble han sendt til Tyskland. Jeg ble deretter overført til et brakkeverksted som snekkerreparatør. Vi var 5 mann som holdt sammen på et av rommene i denne brakka, og vi utførte for det meste små graverte pyntegjenstander som vi skulle ha med hjem og på

bestilling fra andre. Som betaling fikk vi som regel en smak på tobakk og skrå som fanger med høyere rang fikk smuglet inn. Også soldater fra Østerrike hjalp til. Vi demonterte veggbord under et vindu til løse bord hvor vi gjemte våre saker... Den tyske leirkommandanten Kunze¹ smatt dagen lang bak et brakkehjørne og tok seg en sup. Han var vi plaget av for han var aldri edru. En gang jeg ikke var oppmerksom på ham og ikke hilste, ble jeg tatt sammen med russerfanger og ført til en plass for straffeekseris. Jeg skadet det høyre kne og fikk betennelse, ble lagt på sykebrakka under tilsyn av en Trondheimslege som førte en slange inn i kneet så materien rant ut. Legens mening var en stiv fot, men det skjedde heldigvis ikke».

«En natt hørte jeg opprop som jeg til slutt oppfattet var mitt fangenr. 10889. Da trodde jeg min siste time var kommet. To tyskere førte meg til hovedbygningen inn på et legekantor hvor en engelsk flyger var spent på vippebord med hodet ned i 45 graders vinkel. Legen visket om samarbeid. Jeg skulle gi ½ liter blod til den hardt sårede. Legen somlet og slapp glasset i gulvet og knustes. Tyskvaktene raste og legene hvisket vi må tappe mer og du skal få en ½ flaske tran. Somlingen medførte at soldaten vandret. Jeg ble deretter ført

-
1. Otto satt på en avdeling sammen med fanger som ventet på transport til Tyskland. Denne avdelingen var ledet av Walter Kunze, en brutal og hatet vokter.

tilbake og tranen ble like fordelt med oss 5 i fangegjengen... Vi vekslet med fanger mellom brakkene før dører og vinduslemmer ble låst, slik at antallet alltid stemte med opptellingen. Francis Bull, Odd Nansen, Otto Nielsen og fiolinist Robert Andersen underholdt oss med historier og musikk og skapte ro og glede... Det er vanskelig å huske navn, men herrer innen Røde Kors, advokater m.m. som fikk poteter, kom med skrellet til meg via advokat Ivar Lynum som var med i 5-mannsgjengen. Jeg stekte skrellelommer til dem og fikk uttygget skråtobakk som vi tørket, rullet i dopapir og røkte.»

«Vi hadde triste stunder. Jeg husker 15 dødsdømte som var i hovedbygget, andre etasje, dømt for planlagt reise til England. Kvelden før henrettelsen sang de «Vår Gud han er så fast en borg». De knakket på rutene og ba oss sende hilser. Ved slike anledninger lot de tyske oss være i fred.»

Fra brev til Sigfrid, mai 1944: «Jeg har det veldig bra og humøret er ikke å klage over, selv om tobakksnøden ofte er prekær. Går fremover med både eksemen og bronkitten. Forsøk å få tak i skråtob. Til blanding, sukret vikingmelk i små bokser (brukes som pålegg), send også med litt farin nu og da hvis dere kan unnvære, samt noen brødmerker.»

Fra brev til Sigfrid, datert 13. juni 1944: «Alt står vel til etter forholdene og Tysklandsreisen er utsatt på ubestemt tid.»

Falstad var 100% bedre, her er en merket med gult og må holde seg innenfor et vist område så korrespondanse med Zion er håpløst. Har jumpet ned en 5-6 kg på 1 mnd. og mere følger. Lir daglig av hunger så dere må snarest sende litt smør, ost og sukker. Send også med tranperler.»

Fra brev, datert 2. juli 1944: «Hallo dere der hjemme. Sitter i køyen søndag kveld, her er nu et veldig røre i vår barakke, for nu i kveld går det igjen en sending til Tyskland. Vi håper at dette må bli den siste, for i neste kan også jeg ryke med. Her er ikke greit å være, har aldri lengtet så efter slutten som nu, men det er en trøst at vi er mange i samme båt. Min sak er nu avsluttet og (undertegnet). Nidarosaksjon – medvirket i illegal virksomhet. Som dere kanskje vet er vi merket med gul trekant både for og bak¹. Meningen er at vi alle skal over dammen og hver gang det er opprop står en med spente nerver. Er frisk og ved godt mot unntatt en veldig slapphet som plager oss, har vanskelig å dra med oss bena og er aldri mett. Føler meg straks bedre nu da jeg fikk litt fettstoff...Har mottatt en ryggsekk med div. samt en

-
1. Gul trekant. Fanger med gul trekant på bryst og rygg var dødsdømte NN-fanger (Nacht und Nebel; natt og tåke) som skulle tilintetgjøres gjennom hardt arbeid. De ble isolert i en egen brakke inne i leiren og strengt overvåket. De fikk ikke holde kontakt med familiene sine, og familiene fikk ikke vite noe om dem.

velsignet tranflaske (som går igjennom når klær følger) og en snadde med tobakk i (um-um). Mottok den 24-6 1,5 esk. røketobakk, en sardiner og ¼ kg smør samt litt Erbes. Det er vanskelig å få inn ting her i leiren og ca. 50% kommer oss ikke i hende (en del aldri, blir stjålet).»

«Her er røketillatelse og kvoten er 25 gram pr. 38 dag, men vi gule får ikke adgang til kantinen. En røk her virker som et måltid mat mot slappheten... Lengter hver dag å få en liten hilsen og pak. Var helt forstyrret da jeg fikk tob. etc. Falstad kan sammenlignes som et hvilehjem i forhold til dette.»

«Leiren hadde en sørgedag, her forleiden mistet vi en kamerat på en ualminnelig måte, han var prest og døde efter 1 times straffeeksersis. Her dåner ofte mange og må bæres bort, av forskjellige grunder.

Men ikke noe tar motet fra oss, vi er helt immun mot terror og alt glir sin gang. Driver også her på med mitt arbeid, men dog lite hver dag, for her spares på krefter i forhold til maten....Håper at dere får denne hilsen fra meg. Det sies at her er inntrådt 5 ukers besøksforbud. Været har været surt med meget regn og få solskinnsdager, ingen minnes slikt vær noen sommer....Helt forstyrret mottok i kveld 1 røketob./snus 1 rull skrå + sukker, Takk ».

Fra brev, datert 3. juli 1944: «*Alt er et veldig røre med stadige opprop. Noen ble allerede sendt i natt. Kl. 4 ble hele sendingen avblåst, grunn? Er nå alle samlet og en veldig jubel for vi tror nå at all sending er slutt. (Men sorg: 4 på vår barakke + 3 andre fikk i dag dødsdom.)*»

Fra brev til broren Arne, datert 8. juli 1944: «*Sender dere en liten hilsen, samt om du vil besørge en hilsen for en av mine kamerater som i all hast den 6. ble sent til utlandet. Hans fader var ansatt som kasserer i Nordfj. Kreditbank (nå på Falstad). Kjell Uhlin Hansen var ikke for tur til sendingen, men da det manglet 2 mann meldte han seg på. Han var i og hadde et godt humør, tok alt lett, og arbeidet i bygg og anleggskomp. som meg i det fri. Oppsøk hans moder som bor hos sin søster... Driver guttene og arbeider for meg ennå? Hils dem så meget, vi skal nok ta dette igjen.*»

Kjell Uhlin Hansen ble overført til Sachsenhausen 6. juli 1944 og satt der til freden.

Fra brev til sin søster Olga, datert 1. august 1944: «*Har kommet meg til også her...Føler meg helt frisk og kvikk taktet være det lille jeg har fått tak i av det tilsendte. Det siste fra dere var cig.stumper, tran etc som kom veldig godt med...Jeg har nå byttet arbeidssted ca. 14 d. og sitter nå på et materiallager mens jeg kroter ned dette.*»

«*Den 24/7 gikk en sending av mine kamerater, og i dag er påny oppropt en del; men kun få av gule.*»

«*Denne beskjed må overbringes straks: I sending den 24/7 blev Oscar Kollien og Torbjørn Rygg med. De var i godt humør, særlig da de fikk reise i lag. Det ble samlet inn både tob. hermetikk og mat til dem så de har litt reserve en tid. Skulle hilse deres familier hjertelig, med et snarlig gjensyn og at optimismen og formen deres var i god orden.*»

Fra brev, august (?) 1944: «*Kjære mamma! Fikk nå i dag tak i adr.avis. den 28/7 og ser med sorg at pappa er gått til hvile. Jeg har ikke vært meg selv her noen dager, det har vært noe som har tyngt, en forutanelse på noe som måtte komme. Trodde selv det skulle være en Tysklandstur, men det var et tyngre løft som måtte taes da jeg nå så annonsen.*»

Fra brev til Arne, datert 26. august 1944: «*Hvis dere har skrevet så har ikke jeg hørt noe fra dere siden jeg kom hit. Da det ikke har vært Tyskl.sending siden sist jeg skrev, så er her nå veldig overfylt, og når neste sending blir vites ikke, vi håper at det er slutt. For tiden er det en streng disiplin i leiren med avstraffelser hele dagen og hvor en så kikker ser mann en av oss i ferd med knebøining, pumpen, hyppsen, krypen, hinleggen eller flyr rundt; men som vi blunker og trekker på smilet selv om der utdeles ørtæver og div...Dere må forsøke å sende meg en nulpakke med et sett ullundertøy,*

et par lugger, sort og grått stoppegarn, et stk. hjemkoktsåpe samt en hl.flk.tran. Jeg er for øvrig frisk og har det etter forholdende bra, en vender seg til alt og tiden går bra enda selv om vi nå har fått lengre arbeidsdag og må arbeide søndag til kl 1. Send snus og skrå samt litt tran og litt sukker, smør og havregryn.»

Fra brev til moren, datert 18. oktober 1944:

«Kjære mamma!

Jeg forsøker å sende dere en hilsen, og da dere ikke har hørt fra mig på lenge, skyldes det en streng kontroll. Har motatt 2-0 pakker, en med undertøy, såpe, garn etc + en god tran som er sterkt rasjonert, den andre en hodepute, trekk og håndklær, og det ser ut som det har vært en tran, men det har de Tyske tatt denne gang... Brevforbudet er opphevet og dere må skrive straks så en kan få høre om alt er som vanlig... Selv om vi gule ikke har tillatelse, forsøker jeg (med held for mange) å sende dere et formularbrev som dere må svare på straks før det igjen blir forbud. Vi har få linjer å skrive på, men dere kan klemme i vei med flere ark. Send meg et par ullvanter og tran som jeg håper å få samt barberblader og fotkluter, send også med Kreolakt Naf medisin og vedlegg en lapp at tran og medisin er for bronkitten. Vi tørner ut kl. 5 morgen og siste appell er kl. ½ 10 kveld, en lang dag. Og ofte går det over timen i dette sure været hvor vi må stå oppstilt.

Har nå innarbeid på snekkerverkstedet og er sunn og frisk, unntatt den leie krimhosten, som er jengs her... Håper at du og dine er friske på Zion og at dere får det til å gli over med maten som efter hva vi hører begynner å bli prekær. Har ikke hørt fra dere siden jeg kom hit, så jeg lengter efter et ord, for jeg vet jo ikke hvorledes dere har det.

Det må ikke sendes mer til meg ad omvei, for det kommer ikke noe meg i hende. Her kan en ikke stole på noen, her stjeles og undastikkes så det er en gru, og en og hver må kjempe for sin egen eksistens ser det ut til... Her er veldig fullt nå og det kommer stadig nye så belegget er nå over 400, og sending har ikke foregått siden 8/9 da denne båt blev minesprengt og våre kamerater fikk den lenge lengtede frihet og ro, men på en annen måte ¹.

Alt ruller og går, og ingen ting tar på en, hva som enn hender og har hendt, unntatt at jeg må kjempe med en oppfarende hissighet og bitterhet som jeg lar gå ut over andre, men forsøker etterpå å dekke over det, det er så ergerlig og tungt. Sitter nå bak en bordstabel og kroter

-
1. DS «Westphalen» var et tysk tropptransportskip som ofte hadde med norske fanger på returen til Tyskland. Den 8. september 1944 gikk skipet på en drivmine utenfor Gøteborg. Båten hadde bl.a. 50 norske politiske fanger som skulle sendes til konsentrasjonsleir i Tyskland. Bare 5 av dem ble reddet..

dette ned i en fart. Maten har i det siste vært bedre og slappheten har nå for det meste dratt sin vei, foreløpig. Sitter og spikker på forskjellige ting med follekniven i ledige stunder og det håper jeg å få med hjem når den dag kommer. Hils alle fra meg og si at vi snart skal samles på Zion. Skriv straks og dere må leve vell. Otto.»

Fra brev til Arne, datert 31. oktober 1944: «Jeg ligger nå på sykebarakken revier.¹ Har fått betennelse i høyre kne og blev båret opp til legen. I går kveld ble det foretatt en operasjon og nå ligger jeg med en gummislange tredd under kneet for drenasje av materie. Skal foreløpig være i ro i 2 uker i sengen. Legen sier at årsaken må være støt eller for mye kneliggning, men fare er det ikke. Min årssdag feiret jeg (med stiv fot) og 6 innbudte på materiallageret med 6 l. blomstersuppe og 14 poteter som vi ad forskjellige veier har orget, og som vi etter appellen smuglet med oss og fortærte, samt 2 pipestopp mahuni som gikk rundt. Festen varte ca 45 min.

1. Revier, Krankenrevier, «sykestue» i konsentrasjonsleir. Bare de mest syke ble sendt til dit. De som simulerte ble skutt. Overføringen ga vanligvis lite håp om å overleve; selv om legene (som selv oftest var fanger) var kvalifiserte, var hjelpemidlene få og medisiner fantes knapt.

HOGSTAD, Otto Anæus, murer, Trondheim, S-Trl., f. 13-12-08. Arr. 28-10-43, ovf. Vollan, ovf. Grini ank. 08-05-44 (f.nr. 10889), til freden.

Oppført i Kristian Ottosens bok *Nordmenn i fangenskap 1940-1945* som murer fra Trondheim. Han ble arrestert og overført til Vollan 28.10.43. Deretter ble han overført til Falstad, hvor han ankom 14.12.43 (fangenummer 1530), før han så ble overført til Grini hvor han ankom 08.05.44 (fangenummer 10889). Han satt på Grini til freden.

1-11. Mottok i kveld pakke fra dere, men nå gir vi opp: der var ingen tran og medisiner. Snakket med legen om hjelp til å få ut noe, men han kan ikke gjøre noe, men et gode er at alt går til de syke, for her er nå meget sykdom, og lungebetennelse er det daglig, få døde.

Alt er ellers bare bra og hjemreisen er snart forestående.

2-11 Har i dag vært til lege og tatt ut slangen, og han sa det så bra ut bare det ikke kom til komplikasjoner. Han kikker om meg stadig for å se om feberen holder seg nede, han er på en måte redd for at det skal gå galt da såret er inne ved leddet.»

Fra brev til moren, sensurert, datert 10. november 1944:

Fra: Otto Hogstad, 10-11 1944, Nr. 10889 Til: Fru Anne Hogstad, Laderuten Brøsetflaten, Trondheim.

Kjære mamma! Har nå fått tillatelse til å sende dere en hilsen, og venter svar snarest. Har nå ligget på sykestuen i 14

Del av et brev skrevet på toalett-papir og smuglet ut fra Grini, datert 18. oktober 1944.

dag. med betennelse i høyre kne, er operert; men det tar tid ser det ut til for det er dårlig med grohold. Jeg har det ellers etter forholdene bra og føler meg vell. Her nede har vi hatt en sur høst og mye regn, i går falt det litt sne og i natt hadde vi 3 kuldegr., men det er ingen vinter enda. Nå mens jeg ligger her får tankene ofte lov å reise en tur til Zion, og i fantasien er jeg ofte hjemme sammen med dere, selv om jeg sover eller er våken, og da er det bare sol og glede. Er spent på hvorledes alt går med dere, og alt maset med pasienter og kosten, samt om mine karer er i virke, det skal bli en rar dag og treffe dere igjen alle sammen; men

den kommer nok, og du må ha krefter til å holde ut mamma til all elendighet er slutt. Det er ikke så greit å skrive da jeg ligger på rygg. Lev vell du mamma og hils alle fra Otto.»

Fra brev til søsteren Olga, datert 14. november 1944: «Tenk, mottok i går kveld hilsen fra deg og Ashj. datert den 18/9 samt en esk. Mahuni.¹ Vedkommende som brakte den var en grei og ærlig kar, og han har dratt på dette i lengere tid grundet dårlig mrk. og han trodde at mer skulle følge, og hvis så er skal dere få høre fra meg. Jeg ble så glad at søvn var det ikke rart med i natt, sov ca 2 tim.

og da drømte jeg at jeg var sammen med dere, og som vi røykte, spiste smør og havregryn. Dette var bare mrk. O.H. og det blant så mange her, så dere kan tenke resten selv. Senere når det sendes, merk alle ting Otto H. samt det hele nummeret mitt. Dette var nu den første hilsen hjemme fra jeg har fått hernede. Denne esk. + en rull som jeg fikk for ca. 6 uker siden er alt jeg har mottatt siden ca. juli mnd. men nu ser det lysere ut.

Dere har ikke noe å være bange for med å sende en hilsen eller div. ting på den måte, for her utvises stor forsiktighet. Har da ikke mottatt det Asbj. nevner å ha sent med deg nedover, men håper inderlig å få en del av alt det lekke hun har sent, bare det ikke som så meget av det øvrige har gått i andres maver, dette må hun forsøke å få oppklart, det må være en feil med merkingen eller også har disse uærlige, som det er nok av her, fått tak i det, jeg gremmer meg mange ganger over alt det gode hun har sent og som sikkert er tatt, for jeg har ikke sett annet en det som er nevnt i mine brev. Jeg beundrer han som kom med dette og fant meg tilslutt på Revier, var selv helt tob.lens og da han fikk en del smilte han

og håpet å få mere å overbringe da han har funnet den mystiske O.H.

Da jeg har vært gul i 6 mnd her, fikk jeg for en uke siden skrivetillatelse og sendte dere et brev som jeg håpet gikk i gjennom. Dere må svare, har ikke noe å si om brevene er korte eller lange. Send heller flere, for et par må da gå i gjennom.

Her i køien får jeg anledning til å dra meg ennu en ukes tid, for det har gått veldig fint med benet i det siste, og jeg er nu oppe og går litt. Han som jeg sender hilsen sammen med er en grei kar. Han renner rundt i leiren og orger tob. og lesestoff til meg, og selv om her er strengt for besøkende så lurar han seg inn med ivrigt ansikt og duggende briller på nesetippen. Den tid vi har vært her har vi holdt sammen og delt det vi har fått tak i, eller orget, og vi prater om den dag vi skal danse pols rundt det elektriske gjerdet. Det som er mest prekært og slår så mange i bakken er mangel på fettstoff. Det var leit at tranen kom bort, men den utdeles til de fanger som er mest nedfor, en skje pr. dag, og det er et gode. Jeg har ennå igjen en kaffekopp med tran (av den jeg fikk sammen med undertøyet) som er blitt spart for ev. reise, men nu mens jeg ligger her lar jeg den gå for samtidig og ta en kur. Det var ikke noe rart at hodeputen var vanskelig å få inn for den var jo full av ben og alskens rare greier, jeg sprettet den opp og lette så fjøra føk, men nei. Dere får snart tilsendt kort over varer som vi får motta til

-
1. «Mahuni». Etter okkupasjonen ble Norge robbet for importvarer, bl.a. tobakk. Erstatningen ble først og fremst «Norsk heimavla» samt «Mahuni» som av importør og tobakkshandler Sørensen ble beskrevet som «En stinkende tobakk av simpleste sort.»

jul. Den skal være 2 kg. og innh. er vist følgende: 50 gr. røketob. skrå eller cig. samt smør (fettstoff) havregryn og sukker. En må nesten være forberedt på å være her i julen, og pak. skal være inn-sent mellom 5 og 20 desember. Gjør så på følgende måte: send en pk. som er her ca 5 desb. og den må gjøres ekstra. Tob. burde været oppkarvet til skrå (som røketob.) nedlagt i en eske Mahuni, samt ca. 1 kg havregryn tilsatt sukker, smør og flek og en pose sukker. Havregryn er jo det en i vekt får mest av. Så sender dere en henimot den 20. som ikke behøver å være så ekstra. På den måte kan en få to, og det har gått fint her når det har været pk. tillatelse, sist var påske. Men var det god tob. så hendte det at dem byttet den ut med dårlig eller cig. Derfor bruk en mahunieske og kleb igjen. På kortet står det nok hva som kan sendes, har ennu ikke sett det. Det kan nå bli forandring med både pakketillatelsen og krigen, men jeg ville heller sitte her ennå et ½ år, enn at vi skal gjennomgå invasjon og få vårt land herjet så måske både byen og Zion er borte når jeg kommer hjem. Vi får håpe og tro at vi er sammen i julen, og mamma må du la få en kjærlig hilsen, med at jeg har det meget bedre end det dere utenfor tror, og jeg lærer og sloss med mine sorger så fint, at dere ikke må ha noen bekymringer, for dette gå så bra så.

Du var uheldig med besøket ditt, men når det ikke ble på Victoria så kan det være det samme, og jeg håper dere fikk

en fin tur så skuffelsen ikke ble så stor. Hvordan er det med hytten, er spent, for jeg har gjemt litt godt der som jeg håper ikke er oppdaget, samt en pose god tob.

Har Arne spikret for lemmene eller har den vært i bruk? Har fått høre at inventaret i hytten er flyttet over i en annen der oppe, så kanskje vi kan få en del tilbake.

Her ligger til stadighet mange med mavesjau og har feber for å ha spist ting de på en måte har fått tak i, for fet og kraftige saker, får collik, hård og bløt mave, hovner opp i fjeset, ynker sig og står i, men det går over på ca 3 dag. og da må de ut for at nye skal få plass. Mange er dårlige av kosten og en del har spist for meget avfall som også er på det strengeste forbudt. Jeg for min del har alltid været i fin form og ingen nevneverdige plager. Hils Olaf med at han må bare klemme på og få i arb. og er det vondt med materialer så forsøk å ta en tur inn-

Julehilsen til sin bror Lyder. «Gledelig Jul og godt nyttår. Her ser dere en kar i straffeeksersis der hvor sølen er som verst, men det kvikker bare på humøret.»

om Betongbygg, og hils fra meg, si at jeg har snakket med et langt rækel som går her og som heter Sti----. Han må så hilse gutta med at jeg kommer snart hjem selv nå for å forsøke å slå disse jobbefirmaer ut.

Ligger på rygg i en underkøye og kroter dette og nu blir det så megen ståk her for dem venter å få utdelt en brøds kalk for en dag. Kl. er 5 eftm.

Ha det bra alle sammen og på gjensyn.

Otto.»

Fra brev til moren, datert 18. februar 1945:

«Kjære mamma! Søndag 18/2-45

Overbringeren av dette, fru L.s mann, har tilbydd meg å (låne) være behjelpelig med ting som dere mangler og sårt trenger, hvis vedkommende har og kan unnvære det. Legg det frem for fru L., og

hun strekker seg sikkert så langt råd er. Den dagen opprinner nå snart, at jeg er hjemme, og da skal vi i en fart rette oss på benene igjen. Vær ikke engstelig for å låne hvis mine kr. er oppbrukte, for jeg hører jo ingen ting om stillingen dere kan være i. Vi har det nok meget bedre enn dere hva mat og kampen for tilværelsen angår, unntatt den leie piggtråden; men etter 16 mnd. opphold som jeg nå snart har, så trives jeg ikke den foruten, og Myrvik får nok sette opp en lignende i kutrøa, som jeg får kose mig i, og ikke vantrives når foten settes på Zion. Jeg for min del har det bare vel, og har en god kamerat i L., han holder ut med meg selv om jeg er kvass og irriterende mang en gang, og da sier han at: vær snill nå Otto så skal du få smake av pakken min når den kommer. Vi orger mat og tob. for å hjelpe på rasjonen. Vi er forøvrig en fast klikk på 8 mann som laver oss litt ekstra mat samt mikser og koker grøt av det vi får utlevert om kvel-

Grini fangeleir. Den siste appell på frigjøringsdagen 8. mai 1945. Ved krigens slutt var det nesten 5500 fanger på Grini, hvorav 600 var kvinner. Foto: Fanny Wikborg, Oslo Museum.

dene på et materiallager hvor jeg jobber.

Hvis eventuell O-pak. sendes, så vedlegg et brød oppskåret samt et lite stykke flesk etc (1/4 kg) for det smetter som regel gjennom, samt søtningsstoff viss finnes, men vedlegg ikke hilsen. Må nå slutte av, det er ikke så rare forhold å skrive i her, så brevet blir deretter. Lev vel alle og på snarlig gjensyn.

Her skal vi reise hjem hver uke. Vennlig hilsen fra deres Otto.»

Grini, siste appell 8. mai 1945

Otto forteller: «Den siste appelloppstillingen var også fangene fra Akershus og Møllergata 19 samlet på Grini, og da var vi 6000 mann. Fastboende var vi ca. 3-4000 mann. Dagene ble lange ved å gå og vente på hjemreisen, men vi spiste godt av Røde Kors-pakkene, noe som bevirket magetrøbbel.»

«Ivar Lynum og jeg reiste på samme buss til Oslo og besøkte foreldrene til min svoger Olaf. Disse formidlet kontakt for oss til dem hjemme. Vi overleverte dem en del Røde Kors-pakker som takk. Turen hjem med tog var som 17. mai hele veien. I Trondheim gikk vi gjennom rekker av oppmøtte. Trikken til Singsaker var gratis.»

Tida etter 1945

I 1946 startet Otto firmaet «Murestad» sammen med to kolleger, men gikk ut av

Otto Hogstad kjente Bymarka godt, og som pensjonist var han blant de mest aktive i Bymarkas Venner. Foto: privat.

dette firmaet i 1959 og bygde opp sin egen virksomhet, Trondheim Mørtelverk A/S, som da var den eneste av sitt slag nordenfjells.

Otto hadde en rekke tillitsverv; bl.a. som styremedlem i Trondhjems Murmesterlaug, formann i bedømmelseskomiteen for murersvenneprøven, og var mye benyttet som takstmann. Han var et aktivt friluftsmenneske og var med i Bymarkas Venner i godt over 20 år. Som pensjonist var han en ildsjel for å få eldre til å ta Idrettsmerket.

Otto døde 11. august 1993 etter en arbeidsulykke, nær 85 år gammel.

Takk til Ola Hogstad for lån av bilder.

Kilder

Flyum, Ola & Slettebak Wangen, Stein: *Rinnans testamente*. Aschehoug, Oslo, 2007.

Gjems-Onstad, Erik: *LARK Milorg i Trøndelag 1940-1945*. Midt-Norge Forlag, 1990.

Hogstad, Olav: "Historien om Zion sykehjem". *Årbok for Strinda historielag*, 2002.

Hogstad, Otto: *Et tilbakeblikk etter fore-spørsel fra Ole Anders*, 20. 5. 1991.

Hogstad, Otto: *Brev fra Falstad og lapper smuglet ut fra Grini*.

Lind, Ivar: *Kvinnene i Rinnanbanden*. Samlaget, Oslo, 2001.

Ottosen, Kristian: *Nordmenn i fangenskap 1940-1945*. Universitetsforlaget, 1995.

Rein, Roger: "Krigsvåren. Episoder og mennesker fra krigen i Nord-Trøndelag 1940". *Namdal Arbeiderblad*, 1990.

Samtaler med Otto.

WikiStrinda; flere oppslag.

Olav Hogstad, f. 1937, er professor emeritus i zoologi ved NTNU.

Peismuring.
Foto: Olav Hogstad. 8. september 1962.

DORAS grå ulver - tyske ubåter i Trondheim under og etter andre verdenskrig

Av Ingvald Sivertsen

Trondheim som tysk marinebase

I 1941 hadde den tyske marineledelsen allerede lenge ment at Trondheimsfjorden var det ideelle stedet for byggingen av det *Det Tredje Rikes* største krigshavn. Storadmiral Erich Raeder ønsket i de første krigsårene kjempeslagskip på opptil 80 000 tonn, og så for seg dokker for fem slike skip på Øysand. Teknisk sett meget avanserte overflatefartøyer som *Gneisenau*, *Bismarck* og *Tirpitz* viste seg imidlertid ikke bare som fryktelige krigsmaskiner, men etter hvert også som sårbare, og vanskelige å drifte. Verken superslagskipene eller dokkene

på Øysand ble derfor bygd, men Åsenfjorden ble tidlig tatt i bruk som verfts- og ankerplass, og Trondheim fikk status som ett av den tyske marinens viktigste støttepunkter.

Det er grunn til å understreke den sentrale posisjonen Trondheim og Strinda i krigsårene hadde for tysk strategisk tenkning, og den store betydning installasjoner og forhold i vår egen lokalhistorie hadde for sjøkrigens gang. Havnebasseng V og VI ble som kjent sentrum i *Kriegsmarinearsenal Drondheim*, der ubåtbunkerer *Dora 1* ble tatt i bruk sommeren 1943. *Dora 2* og den prosjekterte *Dora 3* i Leangenbukta ble riktig nok aldri fullført, men langs hele Østhavna og inne i Ladehammeren ble

Bildet fra Sjøvegen på Charlottenlund viser hus som opprinnelig var tjenesteboliger for offiserer i det tyske ubåtvåpenet. I likhet med leiren på Persaunet er bebyggelsen holdt i en stil og plassert slik at det skulle være vanskelig for allierte bombefly å skille husene fra den sivile bygningsmassen i Trondheim og Strinda for øvrig. Foto: K. Harstad kunstforlag. 1950-55. Kopi fra www.flyfotoarkivet.no.

det bygget tilfluktsrom og mindre bunkere. Allerede i 1942 var *Munkvold Leir* etablert som torpedoarsenal, og *U-Stadt Persaunet* ble reist med komfortable forlegninger til ubåtmannskaper og befal. På *Smedstrand* i Være kom det på plass et moderne avmagnetiseringsanlegg for skipsskrog, og i 1943 ble etterretnings- og kommunikasjonsbunkeren *Nordblitz* med tilliggende bygningsmasse oppført på Charlottenlund, av vital betydning for ubåtene det her skal handle om.¹

Tysk ubåtkrig 1939-1945

Daværende kontreadmiral Karl Dönitz anslo i 1939 at for å senke flere skip enn de allierte var i stand til å erstatte, måtte han ha en flåte på minst 300 ubåter. Han beregnet at om en tredjedel av en slik flåte til enhver tid lå inne for reparasjon eller trening, og en tredjedel var på vei til eller fra havn, ville 100 ubåter alltid kunne være i aksjon. Med utbygde ubåtbaser i Norge og Frankrike mente han antallet ubåter på tokt kunne ligge enda litt høyere. I august 1942 hadde den tyske ubåtflåten nådd den størrelsen Dönitz hadde vurdert som nødvendig, og store mengder alliert tonnasje ble da også senket.

I 1941 hadde Dönitz godkjent *Kriegsmarines* offisielle ubåtsang, som overskriften på denne artikkelen er en henvisning til. Sangen begynner slik:

*Wir sind die Ubootleute,
die grauen Wölfe auf grauem Meer
Vor uns weht fahl der Tod daher
und Schiffe sind unsere Beute*

*Vi er ubåtfolket
de grå ulver på det grå hav
Foran oss blåser døden blek av sted
og skipene er vårt bytte*

10 000 ubåtmannskaper og 213 ubåter ble i krigens løp for kortere eller lengre tid stasjonert i Norge, 55 av ubåtene i Trondheim. De tyske ubåtene spredte frykt og ødeleggelse, men *Kriegsmarine* klarte aldri å holde tritt med utviklingen av de alliertes krigsindustri, teknologi og etterretning. Tyske sjøstridskrefter kom aldri i nærheten av å vinne verken slaget om Storbritannia, slaget om Atlanteren eller kampen for å hindre forsyningene til Murmansk og Arkhangelsk. Ved inngangen til 1942 hadde tvert om de alliertes handelsflåte økt med 3 mill. tonn i forhold til 1939, og i løpet av krigsårene nådde i følge den amerikanske historikeren Clay Blair 99% av handelsskipene i de transatlantiske konvoiene sine destinasjoner.²

Nortraship var i april 1940 med 27 000 sjøfolk verdens største rederi. Norge hadde ved krigsutbruddet verdens fjerde største handelsflåte, verdens tredje største tankflåte og en betydelig hvalfangerflåte. Fra 9. april 1940 til 8. mai 1945 ble 500 skip i Nortraships flåte

1. Se K. Brox, H. Hansen og K. Sivertsen 2015 og K. Sivertsen 2003.

2. Se C. Blair 1996.

Alliert tankbåt torpedert av en tysk ubåt i Atlanteren i mars 1942. Kriegsmarine senket dette året over 6,1 mill. brt. alliert tonnasje i Atlanteren. De alliertes samlede tap i Nord-Atlanteren ble totalt 21,5 mill. brt., og i alt omkom cirka 30000 allierte sjøfolk i løpet av verdenskrigen. Foto: Aftenposten /US Navy Commons.

senket av tyske ubåter, miner og fly. I løpet av krigen mistet 4723 norske sjøfolk livet.

I krigsforbrytterrettssaken i Nürnberg ble Dönitz dømt for høsten 1942 å ha gitt den tyske ubåtflåten ordre om uinnskrenket ubåtkrig, altså til at også nøytrale og ubevæpnede handelsskip i krigssoner kunne senkes uten forvarsel, i strid med internasjonale konvensjoner. Det framkom imidlertid under rettssaken at det britiske admiralitetet allerede i april 1940 hadde gitt ordre om at alle fiendtlige eller nøytrale skip i Skagerrak kunne senkes uten varsel, og at den amerikanske stillehavsflåten fra USAs inntrøden i verdenskrigen i desember 1941 hadde praktisert uinnskrenket ubåtkrig. Domfellelsen over Dönitz på dette punktet førte derfor ikke til utmåling av straff for forbrytelsen.

Doras ubåter inn i en ulvetid - 13. flotilje i 1943

13. ubåtflotiljes emblem

I løpet av andre verdenskrig ble det tyske ubåtvåpenet organisert i 33 såkalte flotiljer. 12 av disse var trenings- og utdanningsenheter, de fleste lokalisert i Tyskland. Fra juni til september 1941 hadde en slik treningsflotilje (24. *Unterseebootsausbildungsflotille*) sitt tilhold i Hoplafjorden i Åsen, der flere kull med ubåtsjefer fikk gjennomgå skytekurs.

Den nordligste flotiljen med tyske ubåter i aktiv krigstjeneste var til å begynne med (fra mai 1942) 11. *Unterseebootsflotille* i Bergen, men 13. flotilje i Trondheim fra sommeren 1943, og 14. flotilje i Narvik fra våren 1945. Den potensielle betydningen av basene i Norge skulle komme til å øke etterhvert som krigen utviklet seg.

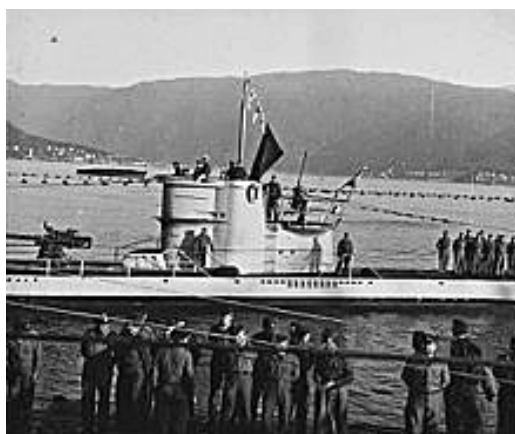
De allierte var sommeren 1943 godt orientert om oppbyggingen av *Kriegsmarinensarsenal Drontheim*, og de visste at mange ubåter og overflateskip lå inne for reparasjon i norske havner etter en vinter med mye motgang og store tyske tap av mannskap og materiell. De ønsket derfor å ramme ubåtbasene så raskt som mulig, og 24. juli 1943 angrep amerikanske bombefly blant annet ubåtbasene i Bergen og Trondheim, rett etter at

Orlogskaptein og senere kommandørkaptein Rolf Rüggeberg overtok i juli 1943 ansvaret for 13. ubåtflotilje med base i Trondheim, to år etter at byggearbeidene på Dora 1 hadde startet. Som kommandant på U-513 fra januar 1942 til mai 1943 kunne han vise til senkingen av 20000 tonn alliert tonnasje. Rüggeberg forble sjef for flotiljen helt til krigens slutt. På 1960-tallet var han å finne som Vest-Tysklands marineattache i Madrid. På bildet inspiserer Rüggeberg mannskapet på "U-354" på Nyhavna. Bilde utlånt av Knut Sivertsen.

Dora 1 var tatt i bruk. Mange av verkstedene i Nyhavna ble ødelagt, 31 tyskere og 8 norske sivile mistet livet. U-622 møtte sin skjebne ved kaia i Strandveien i dette angrepet. Ubåten ble tatt opp i april året etter, men den ble aldri reparert, og i 1945 bestemte britene at den skulle hugges opp.

Ved starten sommeren 1943 bestod ubåtflotiljen i Trondheim av 12 ubåter, som alle var blitt overført fra 11. flotilje i Bergen. Etter noen uker kom to nye ubåter til. Av de i alt 19 ubåtene som gikk inn i 13. flotilje i løpet av 1943, hadde 11 fortsatt sin base i Trondheim ved årets utløp. Seks av flotiljens ubåter ble i løpet av sommeren og høsten over-

U-255 framstår som en av de mest suksessrike tyske ubåtene som opererte i arktiske farvann. Her ses ubåten etter hjemkomsten fra angrepene på konvoi PQ-17. Flaggene viser fire senkede skip. Foto: Wikipedia

ført til andre baser. U-622 ble som nevnt senket i Trondheim, mens U-639 ble senket av en sovjetisk ubåt i Karahavet 28. august, og hele mannskapet omkom.

Bare seks av 13. flotiljens ubåter klarte å senke alliert tonnasje høsten 1943. Kontrasten var stor til sommeren 1942, da tre av 13. flotiljens ubåter, den gang med tilhørighet i 11. ubåtflotilje i Bergen, deltok i angrepene på den i ettertid så mye omtalte konvoi PQ-17. Handelsskipene i denne konvoien fra Island til Sovjet-Unionen var lastet med 197 fly, 594 tanks, 4246 lastebiler og materiell til å utstyre en hær på 50 000 mann. Etter at konvoien ble spredd og eskorten hadde forlatt den på jakt etter tyske overflatefartøyer (deriblant slagskipet *Tirpitz*) som de ikke fant, ble 24 av de 33 handelsskipene senket av tyske ubåter og fly! De magre resultatene i 1943 skyld-

tes ikke passivitet og mye landligge, men alliert overlegenhet både materielt og taktisk. Enkelt sagt var de tyske ubåtene i 1943 gått over fra å være jegere til å bli jaget vilt, og Tyskland var i ferd med å tape krigen på alle fronter.

Trondheim by slapp heldig fra ubåtkrigen

Begivenhetene rundt marinebasene i Frankrike (Brest, Lorient, Saint Nazaire, La Rochelle og Bordeaux) viser i hvor stor grad Trondheim kan prise seg lykkelig for at bombetoktet i 1943 ble det eneste allierte luftangrepet på byen i løpet av verdenskrigen. I november 1940 hadde storadmiral Dönitz etablert sin kommandosentral i Lorient, i den sørvestlige delen av Bretagne. Ubåtbunkerne der var på tyske hender helt fram til mai 1945, til tross for at byen da i ni måneder hadde vært omringet av den amerikanske hæren. Siden de

allierte innså at de ikke klarte å ødelegge bunkerne, valgte de å jevne både byen og havna med jorden for å avskjære forsyningene til basen og hindre ubåtene i å gå ut. Vinteren 1943 ble nesten 90% av Lorient lagt i ruiner av 4 000 tonn bomber, i flyangrep som kostet mange franske sivile og mange tyske soldater livet. På samme vis ble i august 1944 tusenvis av amerikanske og tyske soldater drept i bakkekamper rundt ubåtbasen i Brest, litt nord for Lorient, mens over 20000 tyske soldater i mange måneder helt fram til 8. mai 1945, med store omkostninger også for det sivile samfunnet, forsvarte ubåtbasen ved La Rochelle.

Et langt større angrep på *Dora I* og Trondheim enn det i juli 1943 ble faktisk igangsatt 22. november 1944, men de 171 bombeflyene fra RAF fikk heldigvis for byen ordre om å returnere med uforrettet sak, fordi det lave sky-

Nyhavna noen dager etter at 41 såkalte Flygende Festninger (B-17) hadde sluppet nærmere 90 tonn bomber 24. juli 1943.

Over 40 bomber på 250 kg hadde rammet sivile områder i Østbyen og på Lade. I forgrunnen ser vi de ødelagte bygningene ved Ladehammerkaia. Ubåtbunkereren i bakgrunnen til høyre er imidlertid uskadd.

Foto: Schrøderarkivet, Trøndelag folkemuseum.

dekket og et effektivt røykteppe gjorde presis bombing umulig. Tre allierte luftangrep på ubåtbunkeren *Bruno* og marineverftet i Bergen i perioden oktober 1944 til januar 1945 hadde senket og skadet flere ubåter. Mange av bombene traff også sivile. Bare i angrepet 4. oktober mistet 194 mennesker i Bergen livet, derav 61 barn ved Holen skole.

Tysk nederlag og kapitulasjon - 1944 og 1945

Da *Dora 1* ble tatt i bruk i 1943, var *Kriegsmarine* ikke lenger i stand til å rette drepende angrep mot konvoiene i Norskehavet og Barentshavet. Konvoiene fra Island og Skottland til Sovjet-Unionen hadde fått langt bedre beskyttelse både av krigsskip og fly, og de alliertes etterretning kunne overvåke og dechiffrere den tyske marineledelsens radiokommunikasjon med ubåtene¹, som teknologisk sett ble stadig mer underlegne i forhold til de alliertes fartøyer og våpen.

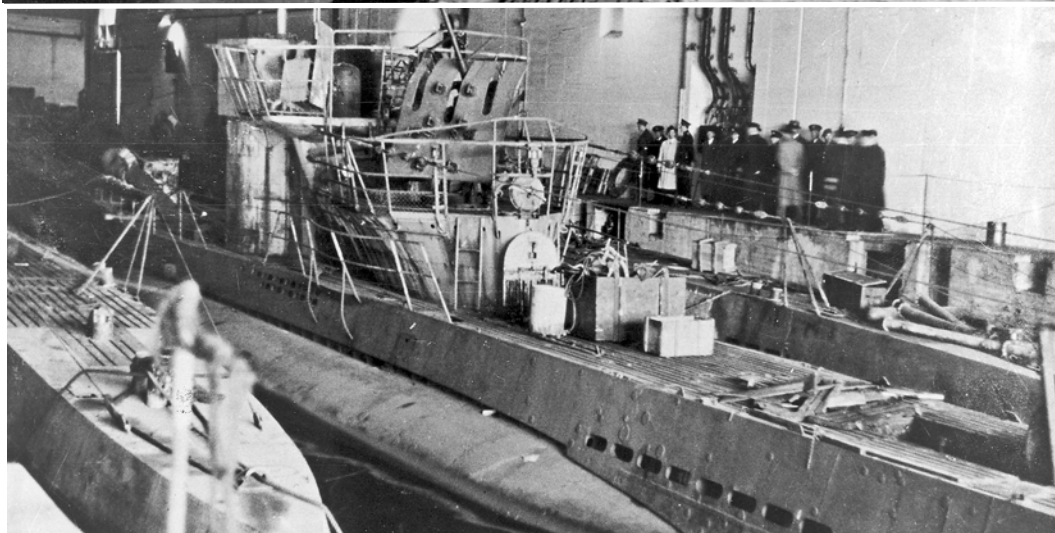
Etter D-dagen (6. juni 1944) kunne ingen av de tyske basene langs den franske Atlanterhavskysten lenger gi støtte til ubåtene, og de fleste av ubåtene ble evakuert til Norge, lastet med så mange teknikere og ekstra mannskaper som de hadde plass til. Til Trondheim kom i alt 36 ubåter som sluttet seg til 13. ubåtflotilje i løpet av 1944. De fleste (21) kom via 11. ubåtflotilje i Bergen.

1. Se H. Sebag-Montefiore 2011.

Mange historikere mener at verdenskrigen kan ha blitt forkortet med et par år takket være de alliertes suksess med å knekke koden som satte dem i stand til å lese all militær tysk radio- og telegrafkommunikasjon kryptert ved hjelp av de såkalte Enigma-maskinene, i *Kriegsmarine* omtalt som "M-maskinene". Den viktigste enkelthendelsen som gjorde dette mulig, var at den britiske marinen klarte å sikre seg rotorere fra en M-maskin da U-33 i februar 1940 ble senket utenfor Firth of Clyde i Skottland. Informatikeren Alan Turing og hans teams arbeid for å knekke aksemaktens codesystem var tema for den britisk-amerikanske film-thrilleren "The Imitation Game" (2014), regissert av Morten Tyldum. Denne Enigmamaskinen er utstilt i Norsk rettsmuseum i Trondheim. Foto: Knut L. Vik.

Ved inngangen til 1945 tilhørte 27 ubåter 13. ubåtflotilje hjemmehørende i Trondheim. Fem av disse ble senket av britiske krigsskip eller fly i løpet av våren, og de aller fleste av mannskapene omkom. 15. desember 1944 hadde den tyske marineledelsen besluttet å oppr-

Det øverste bildet viser U-959 som anløper Nyhavna i mars 1944, og dermed slutter seg til 13. flotilje. Vimpelen viser senket skip, og på brua ses kommandanten, lett kjennelig på den hvite luepullen. U-959 ble selv senket i Norskehavet 2. mai samme år, med tap av hele mannskapet. Vi ser at Dora 1 hadde 5 dokker - 3 tørrdokker til venstre og 2 våtdokker. Med portene lukket hadde Dora 1 plass til 7 ubåter; 3 i tørrdokkene og 4 i våtdokkene.

Nederst ses U-995 i Dora 1, etter kapitulasjonen. Kong Haakon VII skimtes til høyre for mannen i hvit kappe. U-995 er flankert av U-310 og U-315, som begge ble hugget i mars 1947.

Bilder utlånt av Knut Sivertsen.

U-625 ble overført fra Bergen til Trondheim i mai 1943, og ble i flotiljen til oktober samme år. Bildet til venstre er tatt vest for Irland fra et canadisk Sunderland bombefly 10. mars 1944, og viser senkingen av ubåten. Seks bombenedslag ses til høyre i bildet, mens nedslag av maskingeværlid fra flyets haleskytter ses til venstre. Fotografiet til høyre viser mannskaper fra ubåten etter senkingen, og er tatt av besetningen på bombeflyet. De overlevende har samlet redningsflåtene sine, og ser opp mot flyet. Hele mannskapet omkom i en voldsom storm den følgende natten.

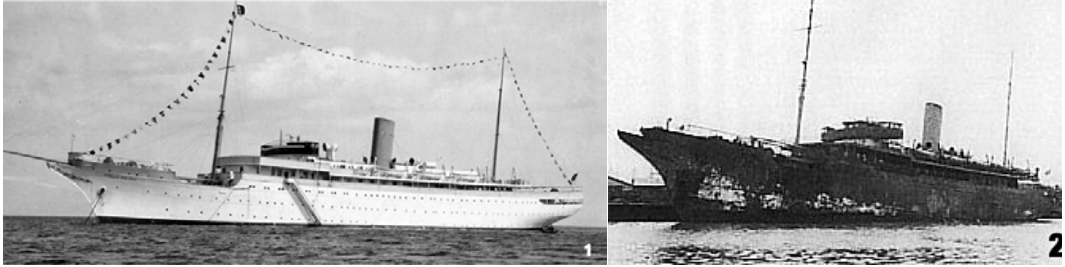
Foto fra Imperial War Museum, C-4293 / uboat.net.

ette 14. ubåtflotilje i Narvik, og i løpet av våren 1945 ble åtte ubåter fra 13. ubåtflotilje i Trondheim overført dit.

4. mai 1945 ble U-711 ødelagt av britiske fly mens den lå ved siden av depotskipet *Black Watch* i Kilbotn ved Harstad. 40 av mannskapet omkom da depotskipet eksploderte, mens de øvrige fikk frigjort ubåten og ført den noen hundre meter ut på sjøen før den sank. U-711 ble visstnok den siste tyske ubåten som *Royal Fleet Air Arm* ødela i krigshandlinger. Siden ubåten fortsatt er i god stand og ligger på bare 45 meters dyp, er den i dag et attraktivt mål for amatørdykkere.

De tyske ubåtene som ved kapitulasjonen befant seg i området rundt Narvik, ble av de allierte 12. mai først beordret til Skjomenfjord. Tre dager senere la en

konvoi bestående av fem større tyske skip og 14 ubåter, seks av dem fra 13. og seks fra 14. flotilje, ut fra Skjomenfjord med kurs for Trondheim. Ombord på den tidligere yachten *Grille* befant ledelsen for det tyske ubåtvåpenet i Norge seg (*Führer der Unterseeboote Norwegen*), og i konvoien var oljetankeren *Kärnten*, verkstedskipene *Kamerun* og *Huascarán* og losjiskipet *Stella Polaris*. 17. mai ble konvoien stanset i Vestfjorden av den britiske marinen, som sørget for at skipene formelt overga seg til de allierte. Ubåtene og oljetankeren ble beordret til Loch Eriboll i Skottland. De fire resterende skipene fikk fortsette videre mot Trondheim. Da kapteinløytnant Sigurd Valvatne kom til Trondheim med den britiske destroyeren *Viceroy* 16. mai, fant han tretten tyske ubåter, hvorav tre fra 13. og én (U-995) fra 14. flotilje. Ifølge Valvatne var

Bildene viser Bergenske Dampskipsselskaps *Stella Polaris* før og etter krigen. Fra november 1940 til april 1941 seilte skipet som "Marine-Kameradschaftsschiff", med varierte fritidstilbud til tyske militære fra alle våpengrener. I løpet av disse fem månedene ble skipet besøkt av ca. 20 000 mann-skaper, men grunnet drivstoffmangel ble det sommeren 1941 tatt ut av tjenesten. Fra våren 1942 ble *Stella Polaris* overtatt av ubåtvåpenet, som i størstedelen av tiden fram til kapitulasjonen brukte det som losjiskip, for det meste i Kirkenes og Narvik. I en kortere periode i 1943/44 ble det igjen satt inn i velferdstjenesten, og da som et såkalt "Kraft durch Freude" - skip i Nord-Norge. På turneene med skipet gjorde tyske orkestre og artister sitt beste for å gi soldatene et avbrekk i krigen. I 1945 ble *Stella Polaris* brukt til å frakte tidligere russiske krigsfanger tilbake til hjemlandet.

Foto: Seefunknetz.de.

alle kasernene for ubåtmannskaper på Persaunet da fullt belagt.

Det norske ubåtvåpenet fikk sin base ved Dora 1 og Persaunet leir fram til mai 1954, med Valvatne som sjef fra 1945 til 1953. I 1954 ble ubåtvåpenet flyttet til Bergen; først til Marineholmen, og i 1960 til Haakonssvern.

Da Dönitz i mai 1945 innså at slaget var tapt, sendte han et direktiv til de tyske ubåtkommandantene om at ubåtene skulle senkes av egne besetninger. Han ble tvunget til å tilbakekalle direktivet, men 222 tyske ubåter ble likevel senket eller ødelagt av *Kriegsmarine* våren 1945. Resultatet var at bare 164 ubåter ved kapitulasjonen kom på de alliertes hender som krigsbytte. 100 av dem ble overgitt i Norge, 29 i Trondheim eller

nord for Trondheim. De fleste ubåtmannskapene som ble internert i Norge, kunne reise hjem til Tyskland høsten 1945, mens mannskapene som hadde fulgt ubåtene til Storbritannia måtte gå i britisk fangenskap. De siste av dem kunne først dra tilbake til Tyskland i 1948.

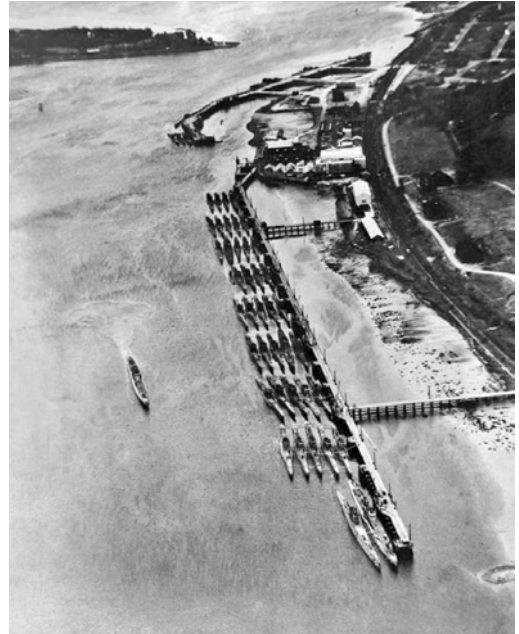
De tyske ubåtenes skjebne etter mai 1945

Av de 1168 tyske ubåtene som ble satt inn i tjeneste mellom 1934 og 1945, gikk 782 tapt i krigshandlinger eller ble meldt savnet på havet. Spesielt utsatte var de såkalte værskipene, som i lange perioder måtte ligge i overvannsstilling for å foreta sine meteorologiske observasjoner. 370 tyske ubåter møtte sin skjebne i Atlanterhavet og i farvannene rundt Storbritannia, mens 77 gikk tapt

langs Norskekysten eller i Polhavet. Av de omkring 39 000 mann som var tyske ubåtmannskaper under krigen, mistet rundt 30 000 livet, og omtrent 4 500 ubåtfolk omkom på tokt med utgangspunkt i norske havner.

For de seirende nasjonene ble det i mai 1945 nødvendig å ta stilling til hva som nå skulle skje med tysk militært materiell og personell i de frigjorte landene, og hvordan en best kunne benytte og videreutvikle infrastruktur og installasjoner som okkupanten hadde skapt. Den kalde krigen var allerede i emning, og det var ansett som viktig at tysk ekspertise og tysk materiell ble benyttet til beste for vestmaktene. Det er betegnende at det på *Nordblitz* befant seg tysk personell så sent som i 1947, og at tyske militære også ble holdt tilbake på noen av de norske kystbatteriene.

I store trekk var innstillingen i de alliertes overkommando at tyske militære som ikke skulle stå til rette for krigsforbrytelser, skulle sendes tilbake til Tyskland, og at gjenværende tysk krigsmateriell i sin alminnelighet måtte destrueres. 116 tyske ubåter ble ødelagt i den såkalte *Operation Deadlight* høsten 1945 og vinteren 1946. 48 av de tyske ubåtene som ble overtatt av de allierte, unnsnapp av forskjellige årsaker *Operation Deadlight*. 30 ble i første omgang fordelt med 10 til hver av Storbritannia, USA og Sovjet-Unionen. Frankrike fikk overta én ubåt, mens én ubåt som opprinnelig var hollandsk, ble returnert til

Royal Navy hadde besluttet å taue tyske ubåter til tre forskjellige områder nord-vest for Irland, og senke dem der. Bildet er tatt i mai/juni 1945, og viser 52 overgitte tyske ubåter fortøyd ved Lisahally i Nord-Irland, i påvente av å bli destruert. Det viste seg at nesten 60 av ubåtene var i så dårlig stand at de sank før de nådde bestemmelsesstedet der de øvrige ble senket, de fleste ved kanonild. Foto: pinterest.com.

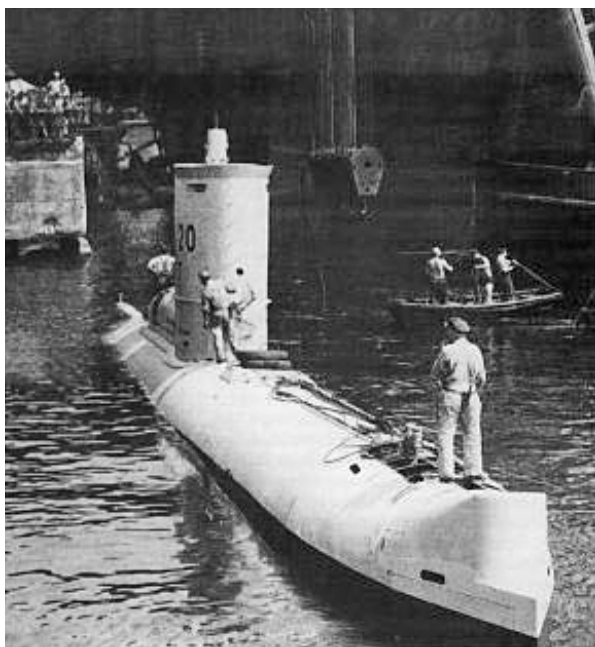
Nederland. De øvrige ble hugget opp eller senket.

Under Potsdam-konferansen mellom USA, Storbritannia og Sovjet-Unionen i juli 1945 ble det opprettet en kommisjon med mandat å påse at alle tyske marinefartøyer ble destruert som bestemt, men i Norge ble tre tyske ubåter liggende. Det var U-926 og U-1202 fra 11. flotilje som var blitt overgitt i Bergen, og U-995 fra 14. flotilje som var blitt liggende i

Trondheim. De tre ubåtene ble nærmest gjemt unna hver gang en alliert kommando for tilintetgjørelse av krigsmateriell var i nærheten, men i desember 1945 fikk utenriksminister Trygve Lie et brev der den amerikanske ambassadøren minnet om landenes plikt til å redegjøre for hvordan man hadde fulgt opp beslutningene fra Potsdam. Daværende forsvarsminister Jens Christian Hauge rettet en direkte henvendelse til amerikanske myndigheter, der han spurte hvordan USA ville se på det om Norge reparerte de gjenværende tyske ubåtene og tok dem i bruk. Det mer eller mindre klart uttalte svaret var visstnok at USA ikke kom til å reagere dersom heller ikke Storbritannia eller Sovjet-Unionen gjorde det. Resultatet ble etterhvert at Norge - i 1948 - fikk offisielt overdratt de tre ubåtene, og dessuten den lille U-

4706, som var blitt sjøsatt av Tyskland så seint som i januar 1945, og nylig var kommet til Norge etter trening i Kiel da den ble overgitt i Kristiansand 8. mai samme år. Noen uker seinere var den blitt forlagt til Loch Ryan i Skottland. Ubåten ble gitt til Norge i oktober 1948, og fikk raskt navnet *Knerten*.

Etter å ha blitt modernisert, tjenestegjorde tre av de ex-tyske ubåtene som Norge fikk overdratt i den norske marinen fra 1954 til 1962, med navnene *KNM Kya*, *KNM Kinn* og *KNM Kaura*. På begynnelsen av 1960-tallet var blant andre disse tre ubåtene modne for utrangering, og i overensstemmelse med flåteplanen av 1960 ble det fram mot 1967 i alt bygget 15 ubåter for det norske Sjøforsvaret i Vest-Tyskland, som hadde blitt vår allierte i NATO i 1955. Allerede våren

Ryktene om ubåter som *Knerten* (type XXIII) bekymret de allierte i krigens siste år. U-4706 ble aldri satt inn i tjeneste som *KNM Knerten*, men sank visstnok etter en batterieksplisjon. Ubåtens skjebne er egentlig ikke kjent, men det er grunn til å tro at det var svært interessant for den norske marinen å gjøre seg kjent med den. Elektrisk drevet skulle ubåter av typen XXIII neddykket kunne holde dobbelt så stor hastighet som noen kjent ubåt; raskt nok til å unnsnippe nesten hvilket som helst krigsskip. Type XXIII kom for seint til å spille noen rolle i krigen, men er på mange måter forløperen til den seinere Kobben-klassen og dagens atomubåter. Bare tre ubåter av denne typen overlevde krigen. Foto: http://www.uboataces.com/images/uboat_type_xxiii.jpg.

1964 ble kommandoen heist på nye ubåter med navnene *KNM Kya* og *KNM Kaura*.

Ubåten som vendte tilbake til Tyskland

I alt 24 forskjellige ubåttyper ble tatt i bruk av *Kriegsmarine* fra 1934 til 1945. Alle 13. ubåtflotiljes 55 ubåter var varianter av «den atlantiske arbeidshesten»; type VII C, som ble vist i filmatiseringen av Lothar Buchheims berømte roman *Das Boot* (1981)¹. Disse ubåtene trengte et mannskap på 44-52 mann, var 67 m lange og hadde et deplasement på 1070 tonn. De var opprinnelig utstyrt med dekkskanon, og kunne føre 14 torpedoer og 26 miner. De kunne tåle trykket ned til 220 meters dyp, og hadde i overflateposisjon en rekkevidde på 13600 km. Dieselmotorene kunne bare brukes på overflaten, fordi de måtte ha luftinntak. De kunne drive ubåten opp i en fart av ca 18 knop. Med elektrisk drift kunne farten neddykket maksimalt bli på ca 8 knop, men da ble rekkevidden svært liten. Ubåtene som ble brukt i de to verdenskrigene var egentlig hurtiggående overflateskip som kunne skyte torpedoer og legge ut miner, og som ved behov kunne unnsnippe fienden ved å dykke. Med snorkel kunne dieselmotorene lade batteriene også i neddykket til-

stand, og i mai 1945 lå U-995 av typen VII C/41 i Dora I i påvente av å få montert snorkel. Denne ubåten er i dag som den eneste av sitt slag bevart i sin opprinnelige stand, og tilgjengelig for besøkende. Denne historien om U-995 er verdt en egen redegjørelse².

Aftenposten kunne 15. oktober 1965 fortelle at dagen før hadde den tyske slepebåten *Fair Play II* kommet til Laksevåg for å taue utrangerte *KNM Kaura* fra Bergen til Tyskland. Det framgikk av reportasjen at Norges undervannsbåtinspektør, kommandørkaptein Tiltnes, hadde opplyst til avisen at det norske forsvarsdepartementet etter lang tids kontakt med vest-tyske myndigheter nå hadde overdratt ubåten til forbundsrepublikkens marine. Avisen unnlot å nevne at overføringen var kommet som et resultat av et initiativ tatt nettopp av Nils A. Tiltnes, tidligere øverstkommanderende på *KNM Kaura* (og John Sagens skipssjef)³. Den fant heller ikke grunn til å minne om norske stortingsrepresentanters betenkeligheter og motforestillinger i forbindelse med tilbakeføringen av ubåten. To år seinere, 6. oktober 1967, meldte imidlertid *Aftenpostens* korrespondent fra Tyskland at den norske ubåtgiven var blitt et «stridens eple» for bystyret i Kiel. Den hadde da i nærmere ett år ligget og rustet på marinenes havneanlegg. Forbundsregjeringen

1. Da boken kom ut i 1973, vakte den oppsikt ved sin bitre kritikk over at tusenvis av tyske ubåtmannskaper ble ofret etter at krigen i realiteten allerede var tapt.

2. Se Knut Sivertsens artikkel (2005) om U-995s krigshistorie.

3. Se artikkelen om John Sagen i denne årboken.

U-995 som museumsskip ved Laboe utenfor Kiel. Foto: Ingvald Sivertsen, 2015.

var ikke interessert i ubåten, og bystyret ble ikke enige om hva som nå skulle skje. Kristeligdemokratene, som var i mindretall i bystyret, ønsket at ubåten skulle stilles ut «på en verdig plass i byen». Sosialdemokratene ville derimot ikke ha det de vel så som et minne fra nazitiden på en framskutt plass i byen, og anførte som grunn at man ikke hadde råd til å bruke så mange penger (tilsvarende 1,3 mill. norske kroner i dagens valuta) på et slikt prosjekt.

Løsningen lå like i nærheten, for veteranorganisasjonen *Deutscher Marinebund* hadde allerede i 1954 fått de alliertes tillatelse til å disponere det store marine-minnesmerket i Laboe, ved innseilingen til byen. Minnesmerket var opprinnelig reist over tyske marinesoldater som falt under første verdenskrig, og ble innviet av Adolf Hitler i 1936, på

20-årsdagen for det store sjøslaget i Skagerrak. I dag er det 72 meter høye tårnet med sine underjordiske minnehaller bare en del av *Marine-Ehrenmal Laboe*, for nedenfor tårnet har U-995 siden 1971 ligget som museumsskip, tilbakeført til sin opprinnelige stand, med finansiering uten tilskudd verken fra føderale, regionale eller lokale myndigheter.

Minnemuseet i Laboe viser fotografier og modeller av tyske marinefartøyer fra begge verdenskrigene, og det står til enhver tid friske blomster ved navneplattene for de omkomne mannskapene. Tyske marinefartøyer som passerer utenfor stanser alltid opp for å hedre og hilse de falne. Tilbakeføringen av U-995 var ment som et norsk bidrag til forsoning, og et uttrykk for respekt for alle sjøkrigens ofre.

Ubåtene av VIIC-typen var relativt romslige. Likevel var det bare fartøysjefen som disponerte egen soveplass, atskilt fra de andres. Flere underoffiserer og opptil 30 menige sov og spiste i det største rommet ved torpedoene forut. Bildet viser en plakett som henger i museumskipet. Foto: Ingvald Sivertsen.

Trykte kilder:

Blair, C.: *Hitler's U-Boat War, The Hunters*, 1939 -1942. Random House 1996.

Blair, C.: *Hitler's U-Boat War, The Hunted*, 1942 -1945. Random House 1998.

Brovold, G.: *Neu Drontheim i Hitlers regi og Øysand under krigen*. Snøfugl Forlag, 1996.

Brox, K. Hansen, H. og Sivertsen, K.: *Bunkeren, Trondheim under hakekorset*. Communicatio Forlag, 2015.

Bruland, B.: «Undervannsvåpenet og Persaunet leir». *Årbok for Strinda Historielag* 2005.

Grini, K.G.: «Bygging og bruk av ubåtbasen Dora på Nyhavna fra krigen til i dag» *Årbok for Strinda Historielag* 2015.

Knudsen, S.A.: *Ubåtkrig. Tyske ubåtmannskaper i norske farvann 1940-1945*. Danor Forlag, 2006.

Sebag-Montefiore, H.: *ENIGMA - The battle for the code*. Phoenix, 2011.

Sivertsen, I.: «John Sagens historie» *Årbok for Strinda Historielag* 2016.

Sivertsen, K.: «Strinda i krigsårene. Tysk militær aktivitet 1940-1945». *Årbok for Strinda Historielag* 2005.

Sivertsen, K.: «U-995, Historien om en ubåt». *Trondhjemske Samlinger* 2005.

Valvatne, S.: *Med norske ubåter i kamp*. J.W. Eides Forlag, 1954.

Nettadresser:

<http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Tysk-krigs-ubat-ble-norsk---og-deretter-tysk-krigsminne-8005617.html>

<http://uboaat.net>

<http://uboaates.com>

<http://www.deutsches-u-boot-museum.com/home.html>

Takk til Knut Sivertsen for bilder og gode råd i arbeidet med artikkelen.

Ingvald Sivertsen, f. 1946, tidligere lektor ved Strinda videregående skole og førsteamanuensis ved NTNU.

John Sagens historie

Av Ingvald Sivertsen

Foto: Ingvald Sivertsen.

I dag er John Sagen kanskje først og fremst kjent i Trondheim for sin innsats for at kommunen skulle ta på seg ansvaret for den mishandling og grove omsorgssvikt som flere generasjoner elever ved Stavne skole for gutter med adferdsvansker hadde blitt utsatt for. Ikke minst takket være ham fikk en del av dem for få år siden beklagelser og økonomisk kompensasjon fra det offentlige.

Johns livshistorie gir stoff til ettertanke og grunn til respekt og beundring. I sam-

taler vinteren 2016 har han delt noen av de minnene han har fra et begivenhetsrikt liv, og blant annet fra sin tid på ubåten *KNM Kaura*, som er omtalt i en annen av denne årbokens artikler.

Vanskelige barndomsår i Trondheim og omegn 1939-1945

Etter en episode i et klasserom på Ila barneskole ble John uten videre sendt til den såkalte observasjonsskolen på Stavne. Far var til sjøs i utenriksfart, og mor måtte lete etter nåringen sin i flere dager før hun fant ut hva som hadde skjedd. Dette var i 1939, og John ble boende på institusjonen helt fram til krigen sluttet i mai 1945, til tross for at to år i prinsippet var maksimal lengde for skolens «observasjon» av en elev.

John husker godt dagen for det amerikanske flyangrepet i 1943. Elevene fra Stavne skole var på tur i Leinstrandmarka fra Skjetlein Gård, da de hørte bombeflyene. Guttene skulle få bade i Hestsjøen, og ble ledet av en norsk SS-mann og tidligere frontkjemper, som i en periode vikarierte for skolestyreren. Dagen gikk til militær eksersis med høye tyske kommandorop. Kanskje tenkte vikaren at guttene kunne bli gode soldater, for han fortalte dem om befalsopplæringen sin, og om edsavleggelsen til Føreren. Etter kapitulasjonen rømte han visstnok til Sverige.

Den senere Osloveien skole ble startet i 1903, og drevet fram til 1986. I ettertid er det konstatert at barnevernet og skolen i sin behandling av barna hadde "flyttet etiske grenser".

Guttene hadde forbud mot å snakke sammen når de var ute i arbeid, og fikk korporlig avstraffelse for selv de minste forseelser. Bildet viser luking i 1941. Foto: Schrødersamlingen/Trondheim folkemuseum.

Høsten 1945 rømte også 15 år gamle John - fra Osloveien skole. I øsende regnvær og iført kortbukser tok han beina fatt, og endte i første omgang opp på Orkanger, der han ble tatt hånd om av internerte tyske soldater fra marineluftvernet. De ga ham mat og varme klær, blant annet en uniformsjakke med blanke knapper, som han hadde på seg da han noe senere kom tilbake til Trondheim. På rømmen i byen livnærte han seg ved å bomme penger på jernbanestasjonen. I Ravnkloa fikk han tak i spekesild, kålrabi og gammelt brød, og en tid fant han ly i hytter i Bymarka. Det norske forsvaret hadde etter krigen overtatt den tyske militærleiren på Fjellseter, og John ble hjulpet av en offiser derfra, som brakte ham tilbake til Osloveien

skole. Offiseren sørget i første omgang for at rømlingen slapp korporlig avstraffelse, og kort tid etter også for at han slapp bort fra skolen for godt. John fikk bo hos fattigforstanderen i Børsa, der han ble innlosjert i den ene enden av gårdens våningshus, i et rom helt uten oppvarming. Han var henvist til å vaske seg i kaldt vann i stallen, og fikk verken gå gjennom stua eller spise der sammen med familien.

En drøm går i oppfyllelse og et nytt liv begynner

Som så mange andre unggutter på den tiden, ønsket John seg til sjøs. I køen på hyrekontoret hevet det seg riktig nok røster som slo fast at det ikke gikk an å sende «stavneunger» inn i handelsflåten. Hyresjefen så heldigvis annerledes på saken, og etter noen ukers venting kunne John møte opp på Amerika-kaia i Oslo og gå ombord som passasjer i *Stavangerfjord* med kurs for New York. Fra da av fikk Johns liv en klar retning. Sammen med 200 andre nordmenn fikk han innføring i sjømannsyrket; undervisning først i New York og deretter i New Orleans, med dagpenger og reiseutgifter betalt av det norske konsulatet. Det var litt av en overgang for barnehjemsgutten å bli innkvartert sammen med voksne folk i en gruppe med egen oppvarter! I juni 1946 kunne 16-åringen mønstre på som messegutt ombord i Nortraships 10 000 tonns tankbåt *D/S Hegra*.

Dermed var en karriere i den norske handelsflåten begynt. John Sagen sto ombord i *D/S Hegra* året ut, og skikket seg så bra at han i januar 1947 kunne gå ombord i Baltimore som maskingutt på Fred Olsens 5000-tonner *M/S Bra-Kar*. Da han etter fire måneder mønstret av i Kristiansand, tok han turen - med ståplass på toget fra Oslo - hjem til Trondheim. Han kunne unne seg 3 måneders ferie i den byen han to år tidligere trodde han aldri skulle vende tilbake til.

I de neste tre årene reiste John på norske båter, først som smører og deretter som motormann, helt til han 19. mai 1950 mønstret av i Antwerpen og kunne reise til Horten for å ta fatt på ett års tjeneste i marinens Sjømilitære Korps. Den første store opplevelsen der var et tre må-

Foto av John Sagen fra Sjømannsboka hans.

KNM Bergen på vei mot Tower Hill sommeren 1950.
Foto:
John Sagen.

neders tokt til De Britiske Øyer og Irland med jageren *KNM Bergen*, som var blitt innkjøpt fra Storbritannia i 1946, og på den tiden var sjøforsvarets skoleskip. Skipet ble eskortert inn under Tower Bridge, og overalt hvor de kom, ble det gjort stor stas på mannskap og offiserer. Spesielt godt husker John besøket hos vikingenes etterkommere på Isle of Man, med stort oppbud av danselystne unge damer. Jageren ble elegant manøvrert i trange farvann av orlogskaptein Kleppe, som var så liten av vekst at han måtte stå på en kasse på brua for å se skikkelig. Kleppe gikk derfor under navnet «Troll i eske».

Mange begivenheter på 26. dag i måneden ga grunn til å kalle *KNM Stord* for *The lucky '26*. Fra 26. august 1943 seilte jageren som *HNoMS Stord* under norsk flagg og reg. nr. G-26. Skipet spilte en avgjørende rolle ved senkingen av slagskipet *Scharnhorst* 26. desember 1943. På mirakuløst vis hadde det sluppet uskadd fra flere ubåtangrep 26. januar 1944, og fra intense bombeangrep av fiendtlige fly 26. juli 1944. Foto: Wikipedia.

Tjeneste på torpedojagere og MTB'er 1951-1953

Høsten 1951 tjenestegjorde John på torpedojageren *KNM Gyller*. Under landlov på vei til Narvik ble han til stor forskrekkelse for omgivelsene hentet av militærpolitiet. Det viste seg imidlertid at årsaken til «pågrepelsen» var at han var blitt plukket ut til å være med å ta den legendariske jageren *KNM Stord* ut av opplag. Med 240 manns besetning var *KNM Stord* i 1946 den norske marinen største krigsskip. Til stor glede for John var «Troll i eske» i 1951 blitt eskadresjef, kommandørkaptein og øverstkommanderende på flaggskipet.

I 1953 ble John sendt til Horten for å få videreutdanning i Sjøforsvaret. Resulta-

tet av kursene var ikke bare kompetanse på de kjempestore flymotorene i marinen MTB-båter av Rapp-klassen, men også varig nedsatt hørsel, for ørepropper av plast og bomull i ørene ga langt fra nødvendig vern mot 4 500 øredøvende hestekrefter.

Med ubåten *KNM Kaura* 1953-1954

I 1953 begynte den norske marinen å forberede seg på å ta i bruk de ex-tyske ubåtene som i noen år hadde ligget i opplag, og John søkte seg over i ubåtvåpenet. De tre ubåtene fikk et mannskap på i underkant av 50, og omfattet elektrikere, telegrafister, maskinister og navigatører, de siste hadde også hovedansvaret for torpedoene. John fikk være

med på prøvekjøring av *KNM Kya* og *KNM Kaura* på Trondheimsfjorden, og husker hvor moro de syntes det var da de klarte å presse de gamle arbeidshestene opp i en fart på 22 knop, riktig nok uten torpedoer ombord. Den tidligere U-995 og de to andre ubåtene fikk for en tid igjen sin base i Dora 1, og de norske mannskapene var til å begynne med iført den tyske *Kriegsmarines* grå skinnklær, med originale messingknapper. En tredjedel av mannskapet var til enhver tid ombord, mens de som hadde frivakt, ble kjørt med buss opp til brakke 12 på Persaunet. I mai 1954 ble ubåt-våpenets båter og verksteder imidlertid flyttet fra Trondheim til Marineholmen i Bergen, og John flyttet med.

Innkjøringen av *KNM Kaura* innebar en seilas langs Norskekysten, med påfølgende tokt til Storbritannia, der det ble trent på å snike seg inn i trange fjorder uten å bli oppdaget. Som da John gjestet Storbritannia med *KNM Bergen* fire år tidligere, ble mannskapene også denne gangen tatt imot av britene med servering og fest til den lyse morgen.

Tiden ombord i *KNM Kaura* ga John mange gode minner. I fredstid kunne ubåtkapteinene til og med tenke på å gi guttene ombord fine naturopplevelser. John husker spesielt hvordan mannskapet en natt med fullmåne og blikkstilte utenfor Stad i puljer på fem fikk komme opp på brua, og se på fiskerne som rodde garn og dro opp tonnevis av sølvglinsende sild.

En stolt kokk på *KNM Kaura* mønstrer av, og blir fotografert med den pokalen han nettopp har fått av skipssjefen (Nils A. Tiltnes) som takk for vel utført tjeneste. John Sagen sees nederst til høyre. Kokken fikk velfortjent ros for å ha sørget for gode og varierte måltider til 50 mann de siste 12 månedene, en jobb som nok bød på vesentlige utfordringer gitt begrensningene i koke- og ikke minst stekemuligheter. Foto: John Sagen.

Andre ganger kunne det gjelde å ta seg fram nattetid mellom holmer og skjær i opprørt hav. John husker at kapteinen en stormnatt da *KNM Kaura* befant seg utenfor Stad, fant det for godt å få den lokalkjente messegutten opp på brua for å hjelpe til å ta ut kursen. Straks messegutten kom opp, kjente han seg igjen, til tross for at en fyrlykt hadde falt ut.

John Sagen fotografert i 2015 ved en tysk torpedo i *Dora 1*.
Foto: Ingvald Sivertsen.

Ungguttene tok ubåten trygt inn til kai i Måløy, og fikk honnør for det!

Offiserer og mannskap på ubåter har høy status og mange privilegier i enhver marine. Privilegiene er dels en erkjentlighet for farefull og risikofylt tjeneste, og dels en uunngåelig følge av forholdene ombord, der det ofte, og især i krigstid, er vanskelig å ivareta pertentlighet og vanlige militære omgangsformer. Barsk humor og godt kameratskap blir viktig under slike forhold. Mannskapene kunne være nokså viltre i sine eskapader når de hadde landlov, men guttene ble alltid godt ivaretatt og beskyttet av skipssjefen.

Både i krig og fred kan ubåtmannskaper bli utsatt for hendelser som gir forbigå-

ende eller varig tjenesteudyktighet. Selv om befalet kunne bære over med ureglementerte sprell fra mannskaper med landlov, måtte de være konsekvente når det gjaldt å ta ut av tjenesten dem som av ulike årsaker ikke lenger var egnet. John husker godt hvordan det ene dybderoret på *KNM Kaura* utenfor Tromsø en gang ble truffet av propellen med en slik kraft og en slik støy at sjokkvirkningen i maskinrommet kunne sammenlignes med effekten av en synkemine. Hans maskinistkollega Gunnar ble liggende som i transe, og var ute av stand til å reagere

når han ble tilsnakket. Kameratene var både opptatt av å skaffe hjelp så raskt som mulig, og av å hindre at skipssjefen skulle sende Gunnar på land som udyktig for videre tjeneste. Slik situasjonen var, mente de det ikke kunne komme på tale å varsle skipssjefen eller ta Gunnar ut gjennom sentralen og tårnet. Han ble derfor raskt iført paradeuniform og smuglet ut gjennom bakre torpedoluke så snart *KNM Kaura* var kommet i havn i Tromsø, der ubåten ble dokket og reparert. Gunnar ble sendt i drosje opp til Grand Hotell, fortsatt ute av stand til å reagere på tiltale eller andre ytre stimuli. Men etter to halvliter kom gjennombruddet: Gunnar så seg om, og forkynte med sterk røst at det var på høy tid å by opp til dans, for «det var da flust med kvinnfolk på hotellet»!

Fra 1955 til 1962 var den tidligere *D/S Frøya* å finne som skoleskip ovenfor Bakke bro under navnet *D/S Trøndelag*. Da overtok Fosens "fjordbuss" *M/S Aure* både navnet Trøndelag og funksjonen som skoleskip. Foto fra boka *Sør-Trøndelag*, utgitt av Fylkesutvalget i Sør-Trøndelag. Johan Grundt Tanum, Oslo, 1958.

Skoleskipet *Trøndelag* og sjøguttskolen på Persaunet

Johns tjeneste i marinen var over i 1956, og etter mer verkstedpraksis i England kunne han dette året motta sertifikat både som dampskipsmaskinist og som motormaskinist, og dessuten gifte seg med sin Gerd. Nye år med hyre ombord i norske båter brakte ham til havner både i Europa og Australia, før han i 1962 endelig mønstret av i Amsterdam og vendte tilbake til hjembyen. Der ønsket fungerende maskinsjef på *D/S Trøndelag* avløsning (han var allerede pensjonert maskinsjef fra Regionsykehuset). John gikk inn i stillingen, og overtok

samme år jobben som maskinsjef også på motorskipet som ble sjøguttskolens nye skoleskip.

Etter en kort tid ombord i den nye *M/S Trøndelag* ble John i mars 1963 ansatt som lærer ved Statens sjøguttskole på Persaunet. I flere år underviste han stadig nye elevkull i maskinfag. Elevene ble overført til halvannen måneders praksis på skoleskipet etter halvannen måneders teoriundervisning i Persaunet leir, der de hadde egne «lugarer», «bysse», matsal, klasserom, kinosal og svømmebasseng. Sjøguttskolen holdt til i det som nå er Ubåtsvingen 1a. John var

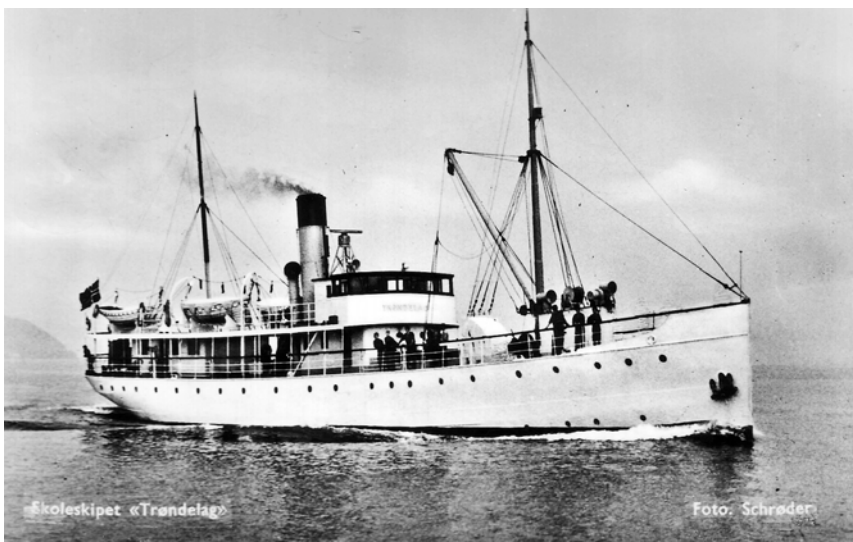
svært populær blant guttene ikke minst fordi han hver onsdag kveld brukte fritiden sin til å kjøre film for dem, helst cowboyfilmer og krigsfilmer. Flere ganger tok han elevene med på ekskursjoner; for eksempel med buss til Ålesund der flere av verdens største tankskip den gangen lå i opplag.

Behovet for sjøgutter var lenge stort. I en lang periode var over tusen første-reisgutter hvert år på kurs i Norge, og sjøguttskolen i Trondheim kunne ha opptil 6 årlige opptak på 50 elever. Utpå 1970-tallet begynte etterspørselen å ebbe ut. Sjøguttskolen, som nå het *Statens sjøaspirantskole*, ble nedlagt, og fylkeskommunen overtok ansvaret for den maritime utdanningen i Trondheim. Fram til han gikk av ved oppnådd pensjonsalder, var John adjunkt ved maskinistkolen på Ladehammeren. Med sin lange erfaring fra ulike skip både i handelsflåten og marinen, og med karakteren særdeles godt både i fysikk og

tekniske fag på vitnemålet, er det ikke rart at John kunne ha en krevende undervisningsstilling på videregående skoles nivå. Med tanke på at han som niåring ble tatt ut av folkeskolen og i flere år var frarøvet enhver mulighet til å skaffe seg grunnutdanning, blir karrieren hans imidlertid svært imponerende.

I dag kan John Sagen se tilbake på mange år som forretningsdrivende både i Ulstadløkkveien og i Jomfrugata. For mange trøndere er han kjent for sine kunnskaper om antikviteter, for sitt engasjement i offentlig virksomhet, lokalpolitikk og foreningsvirksomhet, og for sin aktivitet som auksjonarius i Melhus Auksjonsforretning.

Ingvald Sivertsen, f. 1946, tidligere lektor ved Strinda videregående skole og førsteamanuensis ved NTNU.

Skoleskipet
"D/S Trøndelag". på Trondheimsfjorden.
Postkort utlånt
av
Jon Kvistedal.

Estenstadmarka – en skog med et stabilt fuglesamfunn

Av Olav Hogstad

Fuglearter som tidligere var relativt tallrike i jordbrukslandskap, har avtatt i antall de siste 15 – 20 årene (Hogstad 2008). I Strinda har dette ført til at arter som blant andre sanglerke, gulspurv, vipe og storspove har avtatt sterkt eller forsvunnet. Fugler reagerer vanligvis raskt på endringer i omgivelsene og kan derfor brukes som tegn på om det går

godt eller dårlig med miljøet. En tilbakegang hos arter kan indikere endring i miljøets «helsetilstand»; et resultat av menneskelig påvirkning, eventuelle forurensninger eller klimaendringer.

En undersøkelse av spurvefuglsamfunn i Estenstadmarka viser imidlertid få og små endringer fra 1960-årene fram til i dag. Er Estenstadmarka spesiell med sin

Året er 1933. Partier av Estenstadmarka er fortsatt åpne eller delvis bevokst av løvtrær. I området rundt Estenstaddammene var det tidligere flere gårder med dyrkamark og beiter (Ulseth 2001). Strinda kommune kjøpte disse eiendommene i 1910 og etablerte vannverk for Strinda. Den vestligste av dammene, Tømmerholtdammen, ble tømt i 1928 for fjerning av myrmasse og ble klar for fylling av vann i oktober 1933 (Björgum 2001). Bortsett fra områder ved Tømmerholt gård ble mesteparten av jordbruksarealet tilplantet. Det åpne feltet til høyre i bildet er "Speidersletta", et mye brukt sted for speidere før og de første årene etter krigen. Estenstadhytta (bygget i 1958) ligger noen 10-talls meter nord for Speidersletta. Foto: Anton Røske. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Skogen (begge bilder over) er dominert av gran med enkelte innslag av furu og forskjellige løvtrær. Flere steder finnes hogstmoden skog. Snauhogst av mindre felt opp gjennom årene synes ikke å ha innvirket særlig på antall fuglearter eller tettheten av fuglene. På slike felt vokser det raskt opp bjørk og rogn i tillegg til nyplantinger av gran. I skogkanten mot slike felt øker gjerne tettheten noe av løvsanger og gransanger. Juni 2013. Foto: Olav Hogstad.

fleraldrete skog, mosaikk av relativt små åpne flater, felt med forskjellig sammensetning av bar- og løvtrær og varierte topografi?

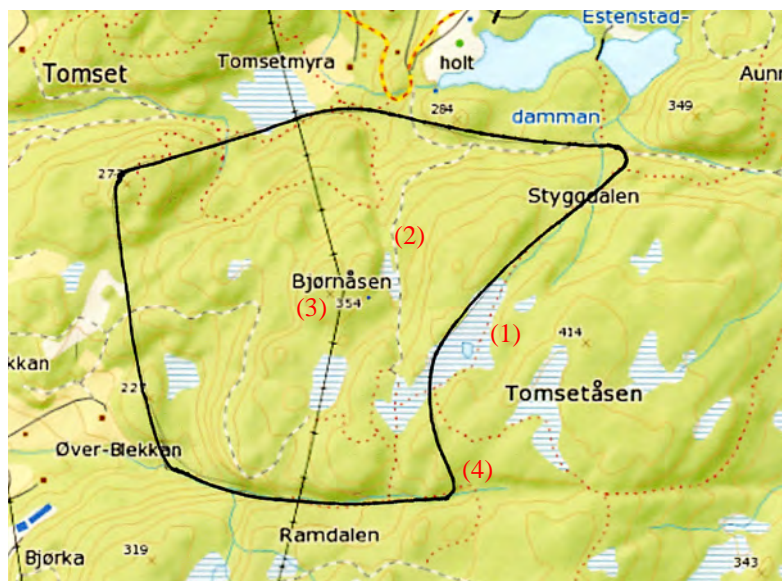
Skogen

Skogen i Estenstadmarka er av relativt ny dato. Tidlig på 1900-tallet ble store deler av marka mer eller mindre snauhogd. Etter at tømmeret var drevet ut, ble alt øvrig salgbart av ved og staur tatt. Fra 1920 og årene framover ble det plantet gran og en del furu, og inntil 1937 var det ut-satt 61 000 planter (*Strinda bygdebok* 1947). På slutten av 1940-tallet og et par tiår framover ble det plantet vanlig gran og furu – bortsett fra et lite felt med sitkagran som ble plantet i 1957 (Ulset 2001).

Undersøkelsen

I årene 1960-72, 1985-86, 2000-01 og 2010-14 undersøkte jeg spurvefuglsamfunnet i den sørlige delen av Estenstadmarka. Spurvefugler er en gruppe som omfatter våre småfugler som blant andre meiser, troster, bokfink, rødstrupe og dessuten også de noe større kråkefuglene som bl.a. kråke, skjære og nøtteskrike. Antall observasjoner av arter som viste tegn til hekking ble notert i hver av de

fire periodene. Den relative tettheten (den prosentvise andel av det totale antall observasjoner hos de forskjellige ar-

Utsnitt av kart over Strindamarka (fra www.norgeskart.no). Det undersøkte området er innrammet og utgjør et omtrentlig areal av 1500 dekar.

Østligste del av undersøkelsesområdet slik det så ut i oktober 1972. Lomtjønnyra med Lomtjønna (1), Svartjønna (2) og Bjørnåsen (3). Feltet under høyspentlinja ga gode hekkeforhold for trepiplerka som foretrekker åpne felt i skog. Østligste del av Ramdalen sees som et langsgående mørkt felt øverst til høyre (4). Det åpne partiet bak i bildet er Sellesmyra, en ypperlig arena for spillende orrhaner på 1960-tallet. I dag er flere av de åpne feltene delvis vokst igjen. Foto: Olav Hogstad.

Sørligste del av undersøkelsesområdet. Det lyse partiet øverst midt på bildet er bratt ur ned fra Bjørnåsen, mens det lyse partiet nederst til høyre er det bratteste partiet av Ramdalen. Øverst til venstre synes litt av Tomsetmyra. Oktober 1972. Foto: Olav Hogstad.

Basen for undersøkelsen, ei lita hytte på 3 x 4 m plassert omtrent midt i undersøkelsesfeltet, sto klar 1. mai 1959. Siden kartleggingen av fuglesamfunnet ofte startet i 5-tida om morgenen, var hytta god å ha. Hytta er fortsatt i utmerket stand og er kjent som HAMLET for innvidde. Navnet er basert på første bokstav i etternavn og fornavn hos de tre 15-år gamle kameratene som bygde hytta (Leif Hogstad, Einar Aas, Terje Melkstavik). Foto: Olav Hogstad.

tene) i 2013 – 14 er sammenlignet med resultatene fra første periode (1960 – 72).

Spurvefuglsamfunnet

Artsmangfold

Antall arter i området har holdt seg stabilt; fra 32 til 34. Hele 29 arter (74 prosent) av totalt 39 ble registrert i alle de fire periodene som ble undersøkt. De

øvrige artene var fåtallige og manglet i en eller flere av periodene. «Varmekjære» arter som hagesanger, munk og gulsanger ble sett bare i år med høy mai-temperatur, mens konglespesialisten grankorsnebb hekket bare i år med rik kongleproduksjon.

Gulspurv og buskskvett forsvant da et åpent område i utkanten av feltet vokste igjen med busker. Blåmeis, ravn og

Blåmeis, ravn og sibirnøttekråke (underart av nøttekråke som hekker stort sett bare på Østlandet) var blant de "nye" artene fra 2000-tallet. Foto: Ingar Jostein Øien.

De tre barskogsmeisene, øverst fra venstre: toppmeis, svartmeis og granmeis, og nederst finkefuglene bokfink, grønnsisik og dompap, hekket i alle fire periodene og var blant de mest stabile i antall. Foto: Ingar Jostein Øien.

sibirnøttekråke (underart av nøttekråke) var «nye» arter fra 2000-tallet. Etter en invasjon av sibirnøttekråke i Midt-Norge høsten 1995, hekker underarten fortsatt flere steder i Trondheimsområdet i 2015.

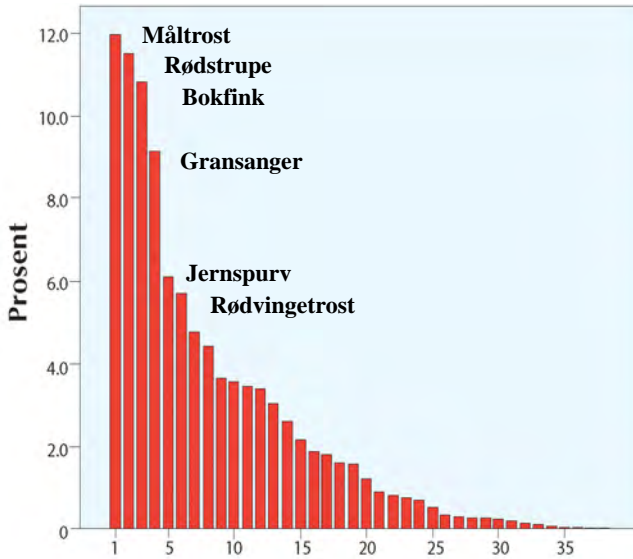
Samfunnsstruktur

Fem arter utgjorde halvparten (49 prosent) av samfunnet i 1960-72: måltrost, rødstrupe, bokfink, gransanger og jern-

spurv, som hver hadde en relativ tetthet mellom 6 og 12 prosent. De samme artene, unntatt jernspurv som ble erstattet med løvsanger i 2013-14, utgjorde samlet 53 prosent av samfunnet i denne perioden.

Stabilt fuglesamfunn

En sammenligning av artenes relative tetthet i perioden 2013-14 med 1960-72, viser at rødstrupe, svarttost, måltrost,

Fordeling av de 38 artenes gjennomsnittlige relative tetthet (prosentvis andel hver art hadde av det totale antall observasjoner) i 1960 - 72 og 2013 - 14. De seks mest tallrike artene er 1=måltrost, 2=rødstrupe, 3=bokfink, 4=gransanger, 5=jernspurv, 6=rødvingetrost.

rødvingetrost og kjøttmeis har økt ubetydelig (1,2 til 2,2 prosent), mens trepiplerke, gjerdsmett, jernspurv, gransanger og bjørkefink har vist en liten nedgang (1,2 til 3,2 prosent). De øvrige artene har ikke endret tetthet (mindre enn 1 prosent endring).

Andre arter enn spurvefuglene

Blant fuglene som oftest høres før vi får øye på dem, er hakke-spettene. De trommer – en adferd som er unik i fugleverdenen. Spettene hamrer nebbet mot et underlag slik at det lages høye og rytmiske serier av

Disse fem artene utgjorde halvparten av samfunnet i årene 1960-72: måltrost, bokfink, rødstrupe (øverst), gransanger og jernspurv (nederst). De samme artene, unntatt jernspurv som ble erstattet med løvsanger i 2013-14, utgjorde samlet 53 prosent av samfunnet i denne perioden. Foto: Ingar Jostein Øien.

Fordeling av 38 spurvefuglarter basert på deres gjennomsnittlige relative tetthet i hekketida i 1960-72 og 2013-14. Arter observert bare i 1960-72 er merket med *, bare i 2013-14 med **.

Over 5%	1-5%	Under 1%
jernspurv	trepplerke	linerle
rødstrupe	gjerdesmett	buskskvett*
måltrost	rødstjert	møller
rødvingetrost	svartrost	hagesanger*
gransanger	gråtrost	munk
bokfink	løvsanger	gråfluesnapper
	fuglekonge	svarthvit fluesnapper
	toppmeis	stjertmeis*
	svartmeis	kjøttmeis
	granmeis	trekryper
	kråke	nøtteskrike
	bjørkefink	skjære
	dompap	sibirnøttekråke
	grønnsisik	grønnfink
		gulspurv*
		gulsanger**
		ravn**
		blåmeis**
Totalt:		
55%	39%	6%

lyder. De holder gjerne til i «gammelskogen» hvor de finner insekter som holder til under barken eller i veden. Svartspett, tretåspett og flaggspett er vanlige arter i Estenstadmarka; de hakker ut nytt reirhull hvert år, noe som gjør dem viktige for andre hullrugende fugler som ikke hakker ut reirhull selv. Blant disse er meiser, svarthvit fluesnapper og rødstjert. Også den lille spurveugla og perleugla, vanlige arter i

år med mye mus, er avhengige av spettesnes gamle reirhull. Takket være noen store fuglekasser som fugleinteresserte har hengt opp, hekker også kattugle i marka.

Hønsefuglene storfugl, orrfugl og jerpe var mer tallrike på 1960-tallet enn nå, mens ringdua har økt betraktelig. I mai flyr rugda i spillflukt lavt over tretoppene og markerer sitt territorium («rugdetrekk»). Av rovfugler er spurvehauken arten som sees oftest – den jakter på alt fra den knøtt lille fuglekongen på 5-6 gram til halvkilos tunge ringduer.

Små variasjoner

Til tross for mindre variasjoner, har spurvefuglsamfunnet i Estenstadmarka vist en bemerkelsesverdig stabilitet gjennom de rundt 50 årene fra 1960 fram til 2014.

Årsaken til denne stabiliteten er vanskelig å forklare. Situasjonen i Estenstadmarka er imidlertid ikke spesiell. Denne undersøkelsen forsterker tilsvarende resultater fra andre undersøkelser av bestandsutviklingen av hekkefugler i barskog i Norge i løpet av de siste 15-20 årene. Stabiliteten i fuglesamfunnet stemmer også i stor grad med relativt små bestandsendringer av flere spurve-

Hakkespettene tretåspett og svartspett etterlater seg tydelige spor. Om våren "ringer" tretåspetten ofte bartrær for å spise kvaæ; serier av små hull hakkes i barken slik at kvaen pipler ut. På bildet sees de små hullene som er en centimeter vide og ordnet i horisontale rekker rundt stammen. Til høyre: Hull etter den halvmetre store svartspetten som lever av trelevende insekter, særlig stokkmaur som den finner i margveden. Foto: Ingar Jostein Øien (tretåspett) og Olav Hogstad.

Den 25 cm store perleugla (til høyre) lever hovedsakelig av smågnagere som klatremus og skogmus, men kan også ta mindre fugler. Den hekker gjerne i litt større fuglekasser. Spurvehauken er småfuglenes kanskje farligste fiende. Mens perleugla hekker bare i år med mange smågnagere, finnes spurvehauken året gjennom i Estenstadmarka og sees ofte nær bebyggelsen.

Foto: Olav Hogstad.

Den 13. desember 2013 herjet stormen "Ivar" store deler av Midt-Norge, og i Estenstadmarka resulterte det i flere områder med trebrekk, velt og rotrykk. Liggende trær som ikke ble fjernet året etter ga gode vilkår for granbarkbiller - en farlig fiende for skogen, men god næringskilde for hakkespetter. Foto: Olav Hogstad.

fuglarter i granskog i Nord-Europa de siste par 10-årene. Faktorer som har medvirket til disse endringene har trolig mindre med skogen å gjøre, men sannsynligvis mer med faktorer forbundet med fugletrekket eller miljøforandringer i overvintringsområdene.

Takk til Ingar Jostein Øien som vederlagsfritt har levert fuglebildene.

Kilder

Bjørgum, Finn: "Estenstadvann – til glede og besvær i 84 år". *Årbok for Strinda historielag* 2001.

Hogstad, Olav: "Fugler i Strindaområdet for 50-60 år siden og i dag". *Årbok for Strinda historielag* 2008.

Strinda bygdebokkomite: *Strinda bygdebok. Bind 2*, 1947. Trondheim.

Ulseth, Reidar: "Estenstadmarka". *Årbok for Strinda historielag* 2001.

Olav Hogstad, f. 1937, er professor emeritus i zoologi ved NTNU.

Strinda historielag 20 år

Av Solveig Solem

2016 er et merkeår for Strinda historielag. Det er 20 år siden laget startet sin virksomhet med 51 medlemmer (se "Slik begynte det"). Virksomheten i laget har vært i stadig fremgang når det gjelder medlemstall og oppmøte på møtene våre. Styret tolker dette som bevis på at stadig flere, ikke minst personer som har flyttet til "vårt" område, synes det er interessant å få innblikk i hvordan utviklingen har vært på Strinda opp gjennom tidene og hva som finnes av minner fra den gang. "Gamle" strindinger deler også i stor grad denne interessen når vi ser at antall medlemmer stadig øker og på hvor mange av disse som kommer på møtene våre.

Vi har valgt i stor grad å konsentrere oss om utviklingen på Strinda, i skolekretsene Åsvang, Berg, Eberg, Strindheim, Charlottenlund, Brundalen og Solbakken. Historielagene Nardo og Bratsberg, Byåsen, Lade og Ranheim dekker sine områder i gamle Strinda.

Virksomheten vår har vært medlemsmøter, Årboka i de siste 16 årene og

WikiStrinda siden 2008. Vi har vært heldig med å skaffe oss dyktige foredragsholdere og forfattere som deler sine kunnskaper med oss.

Det er varierte tema som har vært tatt opp. Som eksempler på foredragstitler kan nevnes: Forholdet mellom bymål og målet på bygdene i Trøndelag, Vegeta-

Strinda Historielag Trondheim, 24.04.1996

S T R I N D A H I S T O R I E L A G

For et par år siden startet lederen for Frivillighetsentralen for Charlottenlund og Brundalen, Frode Einar Krogstad, arbeidet med å organisere et historielag for Strinda. Det har vært flere møter i Blindeforbundets Hus og noen ekskursjoner til Jonsvatnet og Estenstadmarka. Det er nå registrert 46 "medlemmer", og i mars måned sendte Krogstad et brev til disse "medlemmene" med navnene på 5 personer som hadde sagt seg villige til å danne et stiftelsesstyre for Strinda Historielag:

Kristofer Grendahl
Halfred Klingenberg
Asbjørn Johansen
Viktor Olsen
Ann Dahlqvist

I dette brevet ber Krogstad også om at "medlemmene" betaler medlemskontingent for 1996: kr. 100,-, som betales til

Strinda Historielag
v/ Ann Dahlqvist
Leistadgrenda 14
7047 Trondheim

Bankgirokonto 4200.33.35040

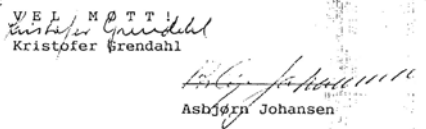
På denne bakgrunn inviterer ovennevnte stiftelsesstyre alle interesserte til

S T I F T E L S E S M Ø T E

Torsdag, 9. mai 1996 kl 19.00
i kommunal kantine i Brøsetvegen 168, 4. etasje
(både trapper og heis).

SAKLISTE

- 1 Valg av interimsstyre for tiden fram til årsmøte i oktober. På dette årsmøtet vil det også foreligge forslag til lover eller vedtekter.
- 2 Kåseri ved førsteamanuensis Ola Stemschaug: STADNAMN SOM KJELDE TIL HISTORIA VÅR - SÆRLEG MED TANKE PÅ NAMN PÅ STRINDA.
- 3 Eventuelt

 Kristofer Grendahl
 Asbjørn Johansen

Slik begynte det

Fire av medlemmene i stiftelsesstyret i 1996 fotografert på 10-årsjubileumsmøtet i 2006. Fra venstre: Asbjørn G. Johansen, Viktor Olsen, Kristofer Grendahl og Halfred Klingenberg.

sjon og klimahistorie på Strinda, Flyplass på Lade, Leira skolehjem, Thams i Trøndelag, Navnestrid og Trøndelagsutstilling 1930, Navn og navnsetting på Strinda, Fotograferingens historie og gamle Trondheimbilder, Byfortetting i Strinda. Dette er bare et lite utvalg.

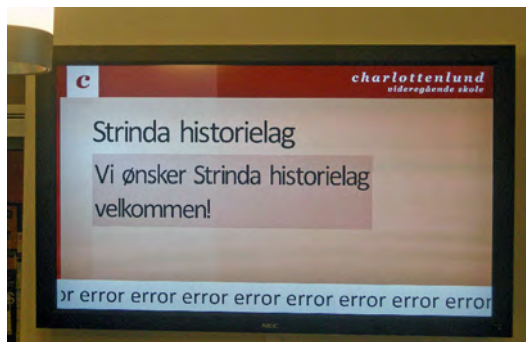
Vi har fått besøke mange interessante gårder og bedrifter i årenes løp. Granåsen gård har vi besøkt to ganger, Rotvoll øvre har vi vært på. Reitgjerdet sykehus, nå Brøset, var en spennende plass. Leangen gård og Lade gård er flotte lystgårder som har fått ny funksjon.

Ranheim papirfabrikk, Nidar sjokoladefabrikk, Tinemeieriet på Tunga, Telenor på Tyholt, Luftkrigsskolen på Kuhaugen og Vannrenseanlegget i Ladehameren er også eksempler på mål for ekskursionsjoner vi har hatt.

Nesten fra starten av har det vært arrangert vårturer. Songli forsøksgård i Orkdal, Stjørdal med bl.a. Værnes kirke, Kystens arv på Fosen, Ørlandet med bl.a. Austråt, Mostadmark jernverk, Radiomuseet i Selbu med båttur på Selbusjøen, Steinviksholmen (tur med "SDS Hansteen") og Utvandrer-museet på Granby gård i Selbu er noen av plassene

Bilder fra historielagets turer. Øverst: Tur til Kystens arv og Husnes fort 14. juni 2006. Det var stemningsfullt inne i fjellet på Husnes fort. I midten: Steinviksholmen - tur fra Trondheim med SDS Hansteen 2. juni 2009. Båten legger til kai. Nederst: Klæbu kirke 28. august 2015. Foto: Knut L. Vik og Jan Habberstad (nederst).

Besøk på Charlottenlund videregående skole 4. mars 2013. Foto: Knut L. Vik.

som er besøkt på turene våre. I starten ble turene arrangert på ettermiddagstid, men etter hvert har vi gått over til hel-dagsturer. Busskapasiteten har blitt stadig utvidet på turene, de siste par år har det vært to-etasjes buss for å kunne tilby plass til stadig flere deltakere.

Men det blir ikke virksomhet i et lag som vårt uten ledere og styremedlemmer. Kristofer Grendahl var leder fra starten i 1996 til Knut L. Vik overtok i 2000. Sigurd A. Fjær ble valgt til leder på årsmøtet 2006, og han overlot vervet til Solveig Solem i 2010. Nåværende leder Jan Habberstad ble valgt på årsmøtet i 2012.

Ingeborg Øfsteng Bjørgum og Randi Moxness har vært med i styret nesten fra starten. De har vært sekretærer og kasserere i en årrekke. Ingeborg er fortsatt et viktig styremedlem og en tradisjonsbærer i laget.

Til venstre: Besøk i Ladehammeren rensanlegg 31. januar 2011. Til høyre: Tur til Falstad og Frosta 17. juni 2015. Minnesmerket ved retterstedet i Falstadskogen. Foto: Knut L. Vik.

Det er utnevnt 7 æresmedlemmer: Kristofer Grendahl, Asbjørn G. Johansen, Randi Moxness, Sigurd A. Fjær, Knut L. Vik, Solveig Solem og Ingeborg Øfsteng Bjørgum. Grendahl og Johansen er gått bort, så det er 5 nålevende æresmedlemmer i laget. Solem og Bjørgum ble utnevnt på årsmøtet i år.

Vi må se litt på utviklingen når det gjelder medlemmer. Ved starten i 1996 var det 51 medlemmer, tallet økte til 60 innen årets slutt. Allerede i 1997 var tallet 108, i 2005 166 medlemmer, i 2007 197, i 2013 var tallet 340, og nå høsten 2016 er medlemstallet 660.

Den stadig gledelige utviklingen når det gjelder antall medlemmer har ført til at Strinda historielag stadig har "vokst ut av" møtelokalene. Starten var på Åsvang skole (i Gammelbygget), så i 2002 ble Moholt menighetshus stedet fram til 2009 da vi flytta til Trondheim Frikirkes lokaler i Brøsetvegen 145 A

for å få enda mer plass. I 2014 var Strinda videregående skole nyåpnet og vi har nå base der.

Strinda Historielag har to "fyrtårn". Det ene er årboka *Strinda den gang da*. Den kommer nå i sin 16. årgang. Knut L. Vik har alle disse årene vært redaktør og laget bokas layout, og han har lagt ned et kjempearbeid med bøkene. Sammen med seg har han hatt en redaksjonskomite hvor medlemmene har vært med i en årrekke. Årboka blir nok å finne under mange juletrær også i år. Historielaget kan høste ros for gode årbøker, og dette fører til god inntekt for laget. Takk til Knut og redaksjonskomiteen!

Det andre "fyrtårnet" er WikiStrinda - vårt digitale leksikon. Det har et omfattende innhold og er godt kjent og meget populært. Vår hjemmeside www.strindahistorielag.no er også godt besøkt. Hjemmesiden har lenke til WikiStrinda. I arbeidet med disse har Jan Habberstad

og Torbjørn Rønning gjort en meget stor innsats. Takk til dem begge!

Strinda historielag har 2 Facebooksider, henholdsvis "Strinda historielag" om medlemsinformasjon og "WikiStrinda" om kunnskap som finnes på det digitale leksikonet vårt.

Sigurd A. Fjær tok initiativ til å få laget logo for Strinda historielag. I 2009 kunne styret presentere resultatet - laget av Per Arne Mæhlen, Stjørdal. Strinda kirke symboliserer kultur, Tyholtårnet dagens byggverk, de horisontale linjene symboliserer "dyrkamarka" og bølgene Strindfjorden.

Vi har godt samarbeid med Trondheim kommune når det gjelder navnsetting på gater, bruer og plasser i byen. Det bygges mye nytt og dermed blir det mangt som skal ha navn. Våre forslag blir stadig benyttet. DIS - Data i slektsforskning - er ei forening vi har godt samarbeid med. Vi deltar på Slektsforskerdagen hver høst.

Det er interessant å være med i en forening som har så interesserte medlemmer. Jeg kunne ønske at vi kan komme i kontakt med yngre mennesker som kan utfordre oss i vårt videre arbeid.

Kjære medlem, meld deg på om du kan tenke deg å bli med i styret, delta på annen måte i historielagets arbeid eller komme med innspill til arbeidet vårt. Det er så spennende det vi driver med - ikke nøl, kom, bli med.

Solveig Solen, f. 1939, er pensjonert sosionom. Medlem av styret siden 2009, leder 2010-2012.

Øverst: Sognli forsøkgård 8. juni 2004. Nederst: Munkholmen 31. august 2016.
Foto: Knut L. Vik og Jan Habberstad (nederst).

Strinda historielag 20 år - noen ord fra lederen

Av Jan Åge Habberstad

Etter snart 10 år i styret i Strinda historielag er det en glede for den sittende lederen å konstatere at vår virksomhet er i stadig framgang. Vi får stadig flere medlemmer, medlemmene gir uttrykk for at de setter pris på historielagets virksomhet, og vi har bare positiv tilbakemeldinger fra samfunnet rundt oss. Så hvorfor er det slik?

Samfunnet utvikler seg ytterligere i retning av flere innbyggere over 60 år, noe som gir et godt rekrutteringsgrunnlag for historielag. Det er jo gjerne da folk begynner å interessere seg for både slektsgransking og lokalhistorie. I Trondheim er det også slik at mesteparten av boligbyggingen foregår midt i vårt historiske virkeområde øst for Nidelva. Vi registrerer at svært mange personer synes å få et økt behov for kunnskap om nærområdene sine, og de personene som har markert seg der. Når vi som et historielag utarbeider denne type materiale, er dette med på å øke rekrutteringen til oss. Vi har også fått mye skryt av våre medlemsmøter, som i tillegg til gode foredrag også inneholder rik tid til sosiale samtaler og mimring. Vi har også mange trondhjemmere i andre landsdeler som "lengter hjem".

Som historielag har vi hatt en betydelig vekst, mens andre lag sliter med opp-

slutning. Antakelig er vår virksomhet høyt verdsatt. Strinda historielag har lagt vekt på å framskaffe stadig mer aktuell og etterspurt informasjon til våre medlemmer. For tiden er det også en stadig større interesse for nye bøker og billeserier fra den tiden som nå ligger en generasjon eller to bak i tid.

Mye tid er også gått med til å etablere kontaktsider i de nye digitale media, der særlig Facebooksidene våre nå er likt og sett av mange. Her har vi satset på å spre populærversjoner av Strindahistorien i små glimt. Bak dette ligger det også en gjennomtenkt strategi om at vi på denne måten med rimelige annonsekostnader kan nå 100.000 potensielle nye lesere med budskap om vår virksomhet. Fjorårets salg av årboka viste rekordhøye tall, og årets bok vil forhåpentlig selge ytterligere bedre. Men når kommer vår første digitale utgave beregnet på nettbrett? Et vanskelig dilemma - boksalget er jo en av grunnpilarene i vår økonomi. Et lite steg i denne retningen er at en artikkel i hvert nummer av årboka kan hentes til datamaskin eller nettbrett og leses.

Årboka *Strinda den gang da* selges nå på over 20 utsalgssteder, i mange bokhandlere og i en rekke butikker. Bokhandlervirksomheten vår foregår også på hjemmesiden vår. Det er gode priser ved å kjøpe flere bøker. Vi sprer også i

økende grad historisk kunnskap til hele Trondheims befolkning gjennom artikler i vårt digitale leksikon *WikiStrinda*. Du er vel inne her og sjekker med jevne mellomrom? Klikk deg inn fra vår hjemmeside www.strindahistorielag.no - som også er godt besøkt.

Det er mange medarbeidere i styret, årbokkomiteen, WikiStrinda, kontakter i lokale aviser og media, øvrige historielag, foreningene Slekt og Data og Slektshistorisk forening, som skal takkes for sin gode medvirkning i gjennom mange år. Vi håper å dra nytte av deres innsats og goodwill også i mange år framover. Mange Takk!

Hvilke utfordringer har vi, og hvor ligger disse foran oss? Går vi mot en sammenslåing av flere små lokallag til noen større. Ja - i løpet av 10 år i alle fall. Formannen tror også at vi må utvikle oss videre med valg av stoff for vår årbok og WikiStrinda. I takt med medlems-

veksten trenger vi trolig flere artikler med vekt på 60-årene, 70-årene og 80-årene for å holde nye medlemmers nysgjerrighet og mimringslyst vedlike. Dette fordrer nok at nye kontakter, forfattere og tillitsvalgte må rekrutteres. For å få dette til må kanskje vi ha bedre kontakt med skoleverket og deres elever som kan nedtegne historikk og problemstillinger. "Strinda i tiden" er også et begrep. Årlig endres landskap, bydeler og minnesmerker i en stadig økende hastighet. Man kan nok savne et korps av medarbeidere som fotograferer, nedtegner og oppsummerer hendelser i gamle Strindas areal. Og i Trondheim også. Historielagene kan bli bedre på dette området.

Jan Åge Habberstad f. 1949 i Strinda. Siv.ing. NTH 1973. Rådg. ing, senere ansatt i Sør-Trøndelag fylke og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Pensjonist. Styremedlem i Strinda historielag siden 2007, leder siden 2012.

Stort oppmøte! Boksleppet 18. november 2015. Foto: Jan Habberstad.

Artikler i *Strinda den gang da* 2001-2015

2001

Estenstadmarka	Reidar Ulseth	7
Naturen forteller historie	Ragnhild E. Lande	19
Strindas første vannverk. Utdrag fra anleggshistorien	Ragnhild E. Lande og Knut L. Vik	23
Estenstadvann - til glede og besvær i 84 år	Finn Bjørgum	33
Møte med en Estenstadmarkveteran og litt om Estenstadhyttas historie	Randi Tvette Vik	38
Den første vertinna på Estenstadhytta	Randi Tvette Vik	42
Vertskap på Estenstadhytta i 25 år	Ragnhild E. Lande	46
Strindamaleren Paul Kastbrekken	Randi Tvette Vik	50
Strindamaleren John Stendahl	Randi Tvette Vik	53
A/S Strindens torvstrøfabrikk	Halfred Klingenberg	55
Det kimer frå tusen klokker	Tormod Tvette	58
Strinda kyrkje 100 år	Ole Øverland Gjerde	59
Strinda den gang da - en billedkavalkade		
v/ Kristofer Grendahl, Asbjørn Johansen, Randi Moxness og Knut L. Vik		71
Bilder fra min skolevei fra Østmarka til Strindheim	Ragnhild E. Lande	82
Strinda historielag		87

2002

Strindheimområdets historie og utvikling fram til ca. 1950	Arnold Sjø Sund	7
Utsikt fra Rønningen gård	Knut L. Vik	24
A/S Foki på Lade	Jacob Kjos-Hanssen	26
Strinda bygdeungdomslag og Lohove	Agnar Auran	43
”Sildråpen” – hedret med et veinavn	Ragnhild E. Lande	62
Noen navn på veier på Strinda	Kristofer Grendahl	71
Historien om Zion sykehjem	Olav Hogstad	73
En pionér på Strinda - Cecilie Løvø 1892 - 1985	Per Olav Tiller	82
Mine krigsminner fra Jonsvannstraktene	Asbjørn Johansen	102
Ung trønders opplevelser i Christiania 17. mai 1897	Bjørn Ulvin	110

2003

Øvre Charlottenlund – som det en gang var	Asbjørn G. Johansen	7
Dragvoll. Storgård - vanlig gårdsbruk - universitet	Kristofer Grendahl	22
Bergheim 1930 – 2003	Olav Dybvad	32
NM på ski på Strinda i 1948 og 1954	Bjørn Ulvin	43
Skomikk - et nyttig og populært fag	Kristofer Grendahl	56
Langs forhistoriske vegfar i Strinda	Merete Moe Henriksen	59
Jonsvatnet den gang da	John Jervan	75
Trondheim lufthavn Jonsvatnet 1935 - 1939	Knut L. Vik	85
Strinda i krigsårene. Tysk militær aktivitet 1940 - 1945	Knut Sivertsen	108

Skriftlige kilder og bilder – en dokumentasjon for framtida	Ragnhild E. Lande	126
2004		
Angelltrøa Hovedgård	Kari Lassen Grendahl og Kristofer Grendahl	7
Trekk fra Åsvang skoles historie 1981 - Åsvang skole 100 år	Ingvar Lånke Randi Tvette Vik og Ingvar Lånke	18 41
Kantate til 100års-jubileet ved Åsvang skole	Audhild By	42
Historien om rehabiliteringen av gammelbygget på Åsvang skole	Bjarne Gjerding	43
Gammelskolens hyllest	Roar Dille	46
Ei lita by-pi' på besøk "på lainnet" i 1920-åran	Esther Nordmark	47
Kaféen på Meieribakken	Asbjørn G. Johansen	49
Veveren Andreas Valen	Knut Solem	55
Lade flyplass i krig og fred	Thor J. Hafstad	59
Byutvidelse i 1864 og senere	Jon E. Kvistedal og Knut L. Vik	73
Om <i>heim</i> og <i>hjem</i> i stedsnavn i byen og på Strinda	Per Olav Tiller	81
"Bone" og "bypist" - det gamle strindamålet og forholdet til bymålet	Arnold Dalen	86
Forordning om pliktavlevering fra 1781	Jon E. Kvistedal	93
Oppveksten på Berg i etterkrigstiden	Per Arne Larsen	96
Julehilsen fra Strinda		100
Artikler i Årbok for Strinda historielag 2001-2003		102
2005		
Strindheim skoles historie. Skoleutvikling i Strinda og Trondheim	Arnold Sjø Sund	7
På Vidmyrbronom	Astrid Krog Halse	35
Belbuan planteskole	Jon Hjelde jr.	36
Operasjon Jonsvannet i 1940 og 2004	Major Roar Glenne	47
Solveig Haugan – en arbeiderdikter fra Strinda	Lise Hartmann Flood	59
Vikerauntjønnna - vannkilde til kraftverk og drikkevannskilde	Agnar Auran	68
Issaging på Vikerauntjønnna i gamle dager	Asbjørn G. Johansen	72
Pelsdyroppdrett på Jonsvatnet og Strinda	Agnar Auran	78
Bromstad. En storgård på Strinda	Hermann Hansen	93
Persaune og Persaune hageby. Boligbygging, sykehus, militærleir	Hermann Hansen	110
Undervannsbåtvåpenet og Persaunet leir	Kontreadmiral Bjørn Bruland	143
Gamle mål	Jon E. Kvistedal	146
Strinda i 1905. Én nei-mann – og én tviler	Hermann Hansen	148
2006		
Historien om Strinden Teglverk	Jan Åge Habberstad	7
Jakobsli mølle	Agnar Auran	26
Meieribakken ved Jonsvatnet. Meieri, butikk og postkontor	Asbjørn G. Johansen	30
I. J. Moum handelsgartneri 1827 – 1999	Ivar Moum	42
Reitgjerdet – institusjonen og arbeidsplassen	Ragnhild E. Lande	52

Barndomsminner fra området ved Brøset og Reitgjerdet i 1940-årene	Randi Moxness	69
Fridheim barnehjem	Lise Hartmann Flood	76
Barndom på Berg 1932 - 1945	Eldrid Breivik Hansen	90
Krigspreget oppvekst på "Snaustrinda"	Svein Linge Solberg	103
Femaarsberetning vedkommende Strindens folkeskoler for aarene 1901-05	Knut L. Vik	117

2007

Strindas siste krafttak på skolefronten - da Charlottenlund fikk 9-årig skole	Jan P. Breida	7
Hvorfor ble Dragvoll valgt til universitetsområde?	Roald Eriksen	25
Min uvanlige onkel Petter	Sturla Leth-Olsen	28
Røstadbakken, den gang da	Asbjørn G. Johansen	35
Tungen gård og Hans Wingaard Finne	Sverre Haugdal	52
Treskjærer Ole J. Laulos figurer på Tungen gård	Randi Tvette Vik	62
Grasmjølpproduksjon på Tungen gård. Minner fra 1961 – 62	Knut O. Kristiansen	66
Landbrukssenteret Tunga 1967 - 2007. En effektiv nyetablering innen norsk landbruk	Nils Berg	70
Felleskjøpet i Trondheim	Sverre Haugdal	81
Fra Bøndernes Salgslag til Nortura Trondheim	Nils Berg	100
Fra Trondhjems Meieri til Tine Midt-Norge	Roall Hognestad	113
Gartnerhallen Trøndelag	Jon Jullum	126
Diplom-Is på Landbrukssenteret	Egil Sødal	137
Finnes barnehjem på Jægershville 1907 - 1949	Lise Hartmann Flood	144
Hans Sandaas og butikken i Brøsetvegen. Episoder fra handelsvirksomheten under og etter krigen.		
Jan Habberstad intervjuer Alf Terje Sandaas	Jan Habberstad	159
Minner fra 50-åra i Strinda	Alf Terje Sandaas	166

2008

Eiendommen Dalen - fra husmannsplasser til høyskole	Kjell Furuset	7
Gravplassen på St Hanshaugen ved Charlottenlund. Minner fra frigjøringsvåren 1945	Thorleif Eggen	48
Kosttilskuddet Vivita og løperne Viktor Olsen og Ernst "Kruska" Larsen	Sigurd A. Fjær	59
Skipsbyggeren på Charlottenlund. Historien bak stedsnavnet	Jan P. Breida	63
Fugler i Strindaområdet for 50-60 år siden og i dag	Olav Hogstad	90
Dalheimområdet – fra husmannsplasser til boligfelt	Solveig Solem	105
Da Quisling besøkte Ny Jord ved Jonsvatnet	Asbjørn G. Johansen	121
Charlottenlund sanitetsforening	Solveig M. Holm	129
Turer og turløyper i Estenstadmarka for rundt 60 år siden	Eldrid Breivik Hansen	136
WikiStrinda - Strindas nye leksikon	Jan Habberstad	143

2009

Bare en fattig husmann - en historie om husmannskår, standsskille og maktmisbruk	Jan P. Breida	7
Bakkaunet - noen minner	Terje Nafstad	41
Ugress i Strinda, den gang da	Eli Fremstad	51
Estenstadhytta 50 år - slik startet det	Randi Moxness	58
Ole Olsen Qvam og det Qvamske legat	Agnar Auran	69
Saxenborg gård	Agnar Auran	74
Hvordan travsporten fikk sitt senter på Leangen	Knut Skjervold	81
Slaget om Stalingrad og ploghuset ved Kuset	Asbjørn G. Johansen	92
Gaute Næringsmiddelindustri A/S	Thorleif Eggen	101
Barndommens leker	Eldrid Breivik Hansen	112
Fest på Leira og på Rotvoll i 1807	Bearbeidet av Randi Tvette Vik	120

2010

Snaustrinda		
Snaustrinda – begrepet og området	Nils Estenstad	7
Snaustrinda - slik det en gang var	Asbjørn G. Johansen	11
Minne fra Snaustrinda	Esther Nordmark	14
Snaustrinda?	Olav Hogstad	17
Storkjelkekjøring fra Gryta til Gildheim	Nils Estenstad	20
Skøyer- og krittstreker - da "Strinda høgre" flyttet fra sentrum til Snaustrinda	Hans Georg Jürgens	23
Kaféen på Gildheim	Liv Borg	27
Kuhaugen - fra tysk kommandosenter til moderne høgskole	Svein Duvsete	32
Slaget om Kuhaugen	Hans Georg Jürgens	47
Amtsskolen på Moholt	Ola Storhaugen	48
Langs Jonsvannsveien - navn og historie	Asbjørn G. Johansen	63
Hilmar Selnes - altnuligmann og kunstner	Eva Midtbø	81
Oppvekst på Fortuna vestre på 1950-tallet	Eva Midtbø	90
Landbruksskolen på Rotvoll, 1860-70 - et 150-års minne	Peder Widding	95
Stokkbekken - min barndoms bekkedal	Knut Wessel Halvorsen	111
Charlottenlundhallen - et dugnadsprosjekt	Sverre Overvik	120

2011

Reitgjerdet pleiestiftelse for spedalske - et 150-årsminne	Jan P. Breida	7
Strinda Landbrukslag 1811 - 2011	Sigurd A. Fjær	34
Minner fra oppveksten på Valentinlyst	Nils Estenstad	59
Minner fra Sør-Trøndelag fylkes arbeidsskole på Moholt 1934 - 50	Åsta Prøsch	78
Da hakekorsflagget ble fira på Kristiansten festning	Per J. Mo	88
Sverre By. Pedagog - barnebokforfatter - nynorskforkjemper	Randi Kvistedal	91
I fangenskap på Vollan i 1944	Ivar Erlend Stav	102
Strindheim Ungdomskor / Strindheim Blandakor	Bjørg Lervik og Gunnar R. Bromstad	118

Stokkanområdet - fra husmannsplasser til universitetsområde	Solveig Solem	128
Berg kirke – et dugnadsprosjekt	Kari S. Bøckman	142

2012

Kva område var Strinda?	Halvard Bjørkvik	7
Nidar 100 år	Knut Krogshus	24
Småskolejenter på Strindheim skole fra 1957	Elisabeth Bochkon Tøsdal	42
Ullstrømper til Afrika. Glimt fra misjonens barndom i Strinda	Jan P. Breida	58
Fra Marienberg sportsklubb til Strindheim idrettslag	Gunnar Frog	107
Skiutstyr i hoppbakken	Nils Estenstad	117
Gamle skibakker i Strinda	Kjell Bløtekjær	127
Villa Kvernbakken – en villa med mange ansikter	Margrethe C. Stang	150
På sporet av eit liv - - - . Strinda-guten som vart “territorialsjef” i Kongo. Major M. G. Jyssum (1881-1975)	Eivind Hasle	161

2013

Rotvoll i Grevens tid	Jan P. Breida	7
I Grevens spor. Botaniske vandringer i Rotvollparken.	Jan P. Breida	53
Forsøg til et Landkort over Strindens Præstgjeid 1793	F. Gjervan	55
Leik og oppvekst på Lade i årene 1930 - 1950.		
Bodil Skjånes Dugstad intervjuer Ragnar Jenssen og Trygve Lingås	Bodil Skjånes Dugstad	61
Hvor ble det av dem? Om gårdene Spandet, Østmarken og Moen på Lade	Ragnhild E. Lande	82
100 år i 2013. Møte med Ingrid Løberg. Glimt fra Strinda i 1913	Randi Tvette Vik	100
Jonsvannsruta 1920 - 1950.	Ivar Erlend Stav	110
Nikolay Ivanovitch Sokolov - krigsfange i Strinda	Per Øverland	135
Hageplanter i Trondheim og Strinda anno 1768	Thyra Solem	154
Biskop Gunnerus og den botaniske hagen hans på Berg	Ragnhild E. Lande og Thyra Solem	160

2014

«General Schmettows dagbok 1814»		
Et tilbakeblikk med lokale glimt fra grunnlovsåret	Jan P. Breida	7
Første demokratiske valg i Strinda. En nasjonal begivenhet i Lade kirke for 200 år siden	Jan P. Breida	54
Rosendal - kulturens tempel	Jan Nordstrand	61
Trondhjems Aktieteglverk på Bakklandet – og leire fra Strinda	Haldis Isachsen	75
Oppvekst på Brøset Hageby på 1950-tallet		95
Jentene forteller. Kari Hoff, Randi Woldseth (Reinsli), Mari Hansen (Aasveien), Solveig Sundberg og Kari Geving (Hjeldnes)		96
Guttene forteller. Arngrim Sjøpstad, Per Morten Bakken, Ole Holthe og Per Andreas Westgård		106
A/S Gaula Fabrikker	Randi Kvistedal og Morten Løfsnæs	112

Byutvidelsene i 1847 og 1864 - og litt om fire eiendommer som ble byeieendommer	Knut Skjervold	125
Strinda – fra bygd til by	Solveig Solem	136
Berg Prestegård	Lise Hartmann Flood	147
Mer om Nikolai Ivanovitsj Sokolov - krigsfange i Strinda	Pål Olav Røstad	162
2015		
Drømmen om «Jonsvandsbanen». Friluftsliv og samferdsel i Strinda 1900 - 1920	Jan P. Breida	7
Lillegården - og en reise gjennom tidene.	Anne Cathrine Due Aagaard og Sunniva Margrethe Due Aagaard	47
Biologisk mangfold på Lillegården, en "hukommelseholme"	Kaare Aagaard og Sunniva Margrethe Due Aagaard	74
Granåsen - en storgård i fordums prakt	Jens Poulsen	78
Bygging og bruk av ubåtbasen Dora på Nyhavna fra krigen til i dag	Kristoffer Eliassen Grini	97
Minner fra krigsårene 1940 - 1945	Solveig Solem	112
Den gamle gartneribygningen på Smedstua	Merethe Skjelfjord Kristiansen	117
Åsvang og Eberg Skolekorps 70 år 1945 – 2015	Anne Langlo og Tale Baadsvik	132
Tidligere tiders uttak av kalk og malm i Estenstadmarka	Einar Broch og Olav Hogstad	150

Bilde fra tidlig på 1900-tallet. Til venstre ser vi Angelltrøa gård og Reitgjerdet bak. Veien i forgrunnen, er Jonsvannsvegen. Husene til høyre er trolig Fredheim. Bak Fredheim skimter vi Tungen gård. Kopi fra Universitetsbiblioteket i Trondheim.